

HOOFSTUK 5

DIE KERKORDE VAN DIE NEDERDUITSCH HERVORMDE KERK: KERKBEGRIP

5.1 Inleidend

Nadat aandag gegee is aan die betekenis van die Bybels-Reformatoriese teologie en in die verlenging daarvan, die Presbiteriaal-sinodale kerkregering, die wyse van kerkregering sedert die Reformasie, moet nou daartoe oorgegaan word om die geldende Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika wat sedert 1997 in gebruik is, asook hoe die Kerkorde in die praktyk toegepas word, te meet aan die beginsels en grondstruktuur wat in die genoemde diskussie aan die lig gekom het. In die onderneming en voorneme wat hiermee gepaard gaan, lê die implikasie dat 'n kerkorde nie maar net lukraak saamgestel is na aanleiding van die kerklike praktyk nie, maar inderdaad die resultaat vorm van bepaalde kerkregtelike uitgangspunte wat in 'n kerkorde neerslag vind. As dit so is dat 'n kerkorde in 'n Reformatoriese kerk die onderlinge verhouding Skrif, belydenis en kerkorde as uitgangspunt het, is die resultate van dié relasie in die praktyk van deurslaggewende belang (Botha 1997: 1292). Reformatoriese kerkreg put uit bogenoemde relasie en nie in eerste instansie uit die praktyk nie. Laasgenoemde is hoogstens waar die kerkreg van toepassing gemaak word.

Per definisie kan gestel word dat 'n Reformatoriese kerk erns maak met die erfenis wat deur die sestiende eeuse Reformasie, as verweer teen die Roomse kerkbegrip, aan die orde gestel is. Die omvang daarvan kan in die drie formuliere van eenheid, die Nederlandse Geloofsbelydenis 1561, die Heidelbergse Kategismus 1563 en die Dordtse Leerreëls 1618-19 nagelees word. Dit verklaar ook waarom laasgenoemde belydenisskrifte in verskeie kerkordes as geldende dokumentasie genoem word, waarop die leer van kerke van Reformatoriese oorsprong gebaseer word (NHKA 2001: 1, 4; Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika=GKSA 1979: 25; Nederduitse Gereformeerde Kerk=NGK 2002: 1; NHK 1969: 16; Gereformeerde Kerken in

Nederland=GKN 1987: 119; Nauta 1971: 114; Afrikaanse Protestantse Kerk=APK 1994: 1). Daarom spreek dit vanself dat die Nederduitsch Hervormde Kerk belydend en kerkordelik uiting gee aan die grense en onderbou wat deur dié Reformatoriese verlede verwoord word. Dit sou 'n *contradictio in terminis* wees as eenstemmigheid met die Kerk se Reformatoriese verlede betuig word, terwyl tóg toegelaat word dat sodanige erfenis kerkordelik onder andere verwater.

Soos reeds in die verantwoording gemeld, bestaan daar rede om te beweer dat die beginsels eie aan die Presbiteriaal-sinodale vorm van kerkregering huidig in die Kerk nie altyd deur almal besonder hoog waardeur word nie. Hierdie verskynsel waar kerklike ampsdraers se kennis omtrent die Kerkorde en die kerkreg dikwels veel te wense oorlaat, word ook elders beleef (Sholtz 2001: 190). Daarom moet vasgestel word in watter mate die inhoud van die huidige Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk strook met die grondlyne aangedui uit die Reformatoriese erfenis, waarby die kerklike praktyk ook ter sprake gebring word as aanduiding hoe die kerkreg wat in die Kerkorde geformuleer is in die praktyk tot uiting kom. Dit beteken dat die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk krities beskou word as aanduiding van die mate waarin die Kerk homself bind aan sy gestelde vertrekpunt, maar dat ook na die kerkordelike praktyk gekyk, asook na aspekte van die teologiese debat geluister word, om vas te stel hoe normatief die kerkreg in die vergaderings van die ampte in besonder, en in die kerklike lewe in die algemeen, hanteer word. Die kerkreg word deur vergaderings van die ampte hanteer, maar kom in die kerk as geheel ter sprake wanneer lidmate en ampsdraers hulle van die Kerk se geformuleerde reg, soos deur die Kerkorde verwoord, bedien. Die taak om die Kerkorde uit te lê, vorm deel van die werkopdrag van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering [Ordinansie 3.10.2 (ix)]¹ wat hulle van raad en advies laat bedien deur die Raad vir Regsadvies:

¹ Alle verdere verwysings na die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, het betrekking op die Kerkorde wat tydens die Algemene Kerkvergadering in Oktober 2001 aanvaar is, en word tussen hakies aangedui deur 'n direkte verwysing na die betrokke Ordereël of Ordinansie. Verwysing na die Wet en Bepalings van die Kerkwet het betrekking op die Kerkwet wat tydens die Algemene Kerkvergadering van 1992 vasgestel is.

Die Raad bedien die Algemene Kerkvergadering en die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering en vergaderings van organe van bystand wat daarom vra, van advies, help lidmate en ampsdraers wat om hulp vra oor kerkregtelike aangeleenthede.

(NHKA 2003: 122)

Die Algemene Kerkvergadering neem besluite oor die orde en dissipline van die Kerk [Ordinansie 3.8.2 (ii) (d)] terwyl die uitleg van die Kerkorde, soos gestel, aan die Kommissie opgedra is [Ordinansie 3.10.2 (ix)]. Wanneer die Algemene Kerkvergadering, sy Kommissie of die Raad vir Regsadvies genoem word as liggame wat nou gemoeid is met die formulering, uitleg en uitvoering van die Kerkorde, hoef dit nie noodwendig te beteken dat die kerklike reg en sy toepassing van die Kerk as geheel geïsoleer is, asof kerklike reg beperk is tot die werkopdrag van enkele vergaderings nie. Vir die goeie orde en voortgang van die dienswerk van die Kerk sou dit seker tot voordeel strek as die Kerkreg nie net tot die Kerkorde as sodanig beperk bly nie, maar ook toepassing vind in die kerklike lewe waar die Kerkorde rigting wil verleen aan die dinamiese voortgang van die kerklike lewe. 'n Briefskrywer in die Hervormer verwoord die feit dat die Kerkorde, onder andere, as 'n pragtige reëlboekie beskou word, maar nie in die kerklike lewe tot sy reg kom nie (Die Hervormer 2003: 2).

'n Kerkorde is nie bedoel om 'n rigiede dokument te wees wat soos 'n regsdocument hanteer moet word, en waarop geen uitsondering geduld word nie. Dit is vanselfsprekend dat die kerklike orde leiding wil gee aan die kerklike lewe, en dit is nie die bedoeling om aan elke gemeente 'n pasklaar kerkorde in die hand te gee nie, omdat gemeentes se omstandighede van mekaar verskil. Wanneer 'n Kerkorde saamgestel word moet daar gewaak word teen twee uiterstes, naamlik verwarring en verstarring. 'Wanneer de kerkorde op een staatsinrigting gaat gelijken, voert zij tot verstarring. Tussen verwarring en verstarring door zal de Kerk haar weg alleen kunnen vinden, als zij alle menselijke autoriteit verwerpt en alleen het Woord laat regeren' (Marchal 1985:192). Dít twee uiterstes hang ook saam met die hantering van

die kerkorde, en oorreglementering wat verstarrend inwerk, kan volg wanneer genoegsame vertrouwdheid met die breëre beginsels waarop die kerkorde funksioneer, ontbreek en daarom gepoog word om vir elke situasie 'n kerkordelike maatreël in te voer. Daarnaas kan 'n kerkorde wat te min reglementeer tot verwarring lei, aangesien die rigtinggewende leiding wat deur 'n kerkorde gegee moet word, nie tot sy reg kom nie.

As uitvlug om die kerkorde en sy beginsels in die kerklike lewe toe te pas, word daarom dikwels op twee verdere uiterstes teruggeval, naamlik om die kerkorde volgens die letter van die wet toe te pas, of andersins tot 'n groot mate te ignoreer. 'En de kerkorde wordt dikwijls meer gebruikt als juridische stok om mee te slaan dan als stimulans voor eigen initiatieven en creatief geestelijke leven' (Dingemans 1987: 47). Die noem van uiterstes lei tot die vraag hoedanig die kerkorde in verskillende omstandighede gebruik en toegepas behoort te word. Die begrip hermeneutiek wat in die teologiese diskussie bekend is, is ook in die kerkreg bruikbaar as die wyse waarop die kerkorde geïnterpreteer, en in die kerklike lewe van toepassing gemaak word. Eenvoudig gestel, kom dit daarop neer dat 'n kerkorde geïnterpreteer moet word aan die hand van die agtergronde en uitgangspunte onderliggend aan die kerkorde. Aangesien 'n kerkorde nie bedoel is om rigied toegepas te word nie is interpretasie noodsaaklik, maar gekontroleerd binne bepaalde kerkordelik-hermeneutiese riglyne. In die verband dui Van Beek ([1988]) verskeie hermeneutiese riglyne aan wat handig toegepas kan word.

Voor verder daarna verwys word moet ook twee ander kerkregtelike uitgangspunte aangehaal word, wat altyd latent is by die beoefening van die kerkreg, naamlik *ius constitutum* en *ius constituendum*. Dit beteken onderskeidelik, dat die kerkreg geïnteresseerd is in die reg soos dit daar uitsien, maar óók in die reg soos dit behoort te wees (Bouwman 1985a: 2). Coertzen (1991: 158) herinner in die verband ook aan die begrippe *Ius Divinum*, die reg soos God dit gegee het, en *ius humanum* verwysend na die reg soos mense dit geformuleer het. Hierin is dit duidelik dat kerkreg nie rigied is en onder die vaandel van onveranderlikheid funksioneer nie. Wanneer die Skrif die wesenlike norm vir die kerkreg uitmaak, kan 'n kerkorde in elk geval

nie aanspraak op finaliteit maak nie. Die verhouding waarin die belydenisskrifte tot die Skrif staan, is ook van toepassing op die verhouding tussen die kerkorde en die Skrif, en vir die argument, tussen die Skrif, belydenisskrifte én die kerkorde. Die Skrif staan in dialektiese verhouding tot die belydenisskrifte enersyds, maar ook teenoor die kerkorde andersyds. Dit beteken dat ernstige bemoeienis met die Skrif noodwendig lei tot belydenis, en eventueel tot belydenisskrifte, terwyl 'n kritiese benadering met betrekking tot die belydenisskrifte óf die kerklike orde, nie anders kan as om uit te loop op 'n Skriftuurlike beroep nie. Hier word dus afgegrens teen die moontlikheid om die belydenisskrif óf die kerklike orde as historiese dokumentasie in gekanoniseerde gewaad te verabsoluteer.

Samevattend,...sou gesê kon word dat die hervormde benadering tot teologiebeoefening gestempel word deur die klem op die vryspraak deur die geloof alleen met hoogstens 'n versigtig-genuanseerde, selfs kritiese aksent op dogma, die primaat van die inisiatief van God in-die-gebrokenheid-in en nie die inisiatief van die mens nie, eerbied vir die verwikkelde, spanningsvolle verhouding tussen God en mens en die handhawing van die belydenis as 'n bykans natuurlike lewensruimte vir die kerk, sonder om, weer eens, daarmee te vergly in konfessionalisme.

(Beukes 2003: 38)

Daar moet voortdurend gewaak word teen verabsoluterings wat dikwels 'n middelpuntvliedende krag word tot nadeel van die dinamiese voortgang van die kerk onder leiding van Woord en Gees. In die lig van die kerkreg as *ius constitutum* en *ius constituendum* is die volgende uitspraak van betekenis:

Maar de kerk is gebonden aan een externe gezagsinstantie uit het verleden. Daardoor is er niet alleen de hermeneutische cirkel tussen de tekst van de wet en de hedendaagse situatie, maar zijn beide ook in een hermeneutische relatie gebracht met de bijbel, die zowel voor het vigerende recht als voor de situatie van nu een kritische instantie is. Zodoende ontstaat er iets van een

hermeneutiese driehoek of een samenstel van drie hermeneutiese sirkels, waardoor die hermeneutiek van het kerkrecht nog complexer is dan die van ander recht. Alles van het gewone recht geldt hier ook, maar de eigen aard van dit recht geeft extra complicaties.

(Van de Beek [1988]: 62)

Van de Beek verwys na verskillende vorme van hermeneutiek. Literêre hermeneutiek vra na die bedoeling van die kerkordelike maatreël binne die literêre konteks waarbinne die regsreël staan. Strukturele hermeneutiek gee rekenskap van die regsreël se betekenis binne die geheel van die wetgewing, terwyl historiese hermeneutiek die historiese konteks waarbinne die regsreël ontstaan het, blootlê. Sistematiese hermeneutiek plaas die regsreël binne die teologiese tradisie van die kerk, en ten slotte kom teleologiese hermeneutiek daarop neer dat die kerkreg in verband gebring word met die doel waarvoor die bepaalde regsreël geformuleer is: 'dat er recht wordt gedaan aan het rechtsgevoel van de gemeenschap, soms redenerend vanuit bestaande juridische regelgeving, soms om te voorzien in leemten in de wet, soms zelfs tegen de letterlijke tekst van de wet in' (Van de Beek [1988]: 63-64).

Veral in die lig van bogenoemde hermeneutiese sirkels is dit duidelik waarom kerkreg wesenlik nie beoefen kan word sonder om ook gebruik te maak van 'n kerkordelike hermeneutiek nie:

Das problem der kirchenrechtlichen Hermeneutik ist durch den Unterschied zwischen der ursprünglichen Bedeutung der kirchenrechtlichen Bestimmungen in der Zeit ihrer Entstehung und ihrer Bedeutung für das kirchliche Leben heute, vor allem aber durch die kritische Rückfrage nach dem Verhältnis der bestehenden Kirchenordnung zu dem vom Herrn der Kirche gegebenen Auftrag bestimmt.

(Schlink 1985: 669)

Daarom word hier 'n saak uitgemaak vir 'n kerkordelike hermeneutiek by die beoefening van die kerklike reg in die Nederduitsch Hervormde Kerk, met die oog op die beter funksionering van die Kerkorde in die kerklike lewe. 'n Kerkordelike hermeneutiek sluit dus handeling na goeie dinge, of onbedagte optrede uit. Die moontlikheid van 'n kerkordelike hermeneutiek is reeds aangedui in Ordereël 10.4 waartydens ook duidelike grense getrek word, naamlik: '...op grond van die Skrif, in ooreenstemming met die belydenis van die Kerk, getrou aan die Kerkorde en met inagneming van die gebruike van die Kerk (NHKA 2001: 111). Kerkordelike hermeneutiek kom ook in ander gewaad na vore, naamlik wanneer besluite volgens die gebruik van die Kerk geneem word. Dit staan bekend as die reg van usansie [kyk Bepaling 112 (e)], wat ook geformuleer is in Ordereël 3.1 (ii), naamlik dat vergaderings van ampte besluite neem op grond van die Skrif, in ooreenstemming met die belydenis van die Kerk en die Kerkorde, met inagneming van die gebruike van die Kerk (NHKA 2001: 36). Die uitgangspunt kom ook ter sprake by die riglyne vir die ondersoek na 'n klag [Ordinansie 8.3.6 (iv)]. Uit die riglyne waarvolgens vergaderings van die ampte besluite neem, is dit duidelik dat die verantwoordelikheid om die Kerkorde hermeneuties te hanteer, op die weg lê van vergaderings van die ampte (Ordereël 3.1).

Met bogenoemde is aangedui dat kerkordelike hermeneutiek beoefen word langs duidelike riglyne wat persoonlike voor- of willekeur uitskakel. Byvoorbeeld kan genoem word dat wanneer 'n erediens plaasvind sonder enige ouderlinge teenwoordig [Ordinansie 3.1.2 (v)], dit nie daartoe hoef te lei dat die erediens afgelas word nie, aangesien diakens onder bepaalde omstandighede as hulpouderling funksioneer [Ordinansie 3.1.1 (viii)]. Die saak kan selfs nog verder op die spits gedryf word wanneer daarop gewys word dat in klein verafgeleë gemeentes waar nie elke Sondag eredienste plaasvind nie, tog 'n erediens gehou moet word, selfs as daar by geleentheid géén kerkraad teenwoordig is nie, in die lig van die opsigtaak wat die gemeente vervul volgens die bevoegdhede van die gemeentevergadering (Ordinansie 4.4.2). As verdere voorbeeld sou 'n predikant die Kerkorde misbruik indien hy kritici met betrekking tot sy prediking die mond probeer

snoer met 'n beroep op die anti-hiërargiese beginsel, verwoord in Ordereël 3 (NHKA 2001: 36).

5.2 Jesus Christus: Hoof van die kerk en Heer van die wêreld

Die belydenis dat Jesus Christus Hoof van die kerk en Heer van die wêreld is, is die mees kritiese uitgangspunt in die kerkbegrip wat in die Presbiteriaal-sinodale kerkregering verwoord word. Díé belangrike vertrekpunt kom op meer as een plek in die Kerkorde ter sprake. In die formulering van die apostolaatsopdrag word die saak in Ordereël 5.7.1 gestel, naamlik dat dissipels van alle mense gemaak word op grond van die verwagting van die koninkryk van God, en met die volmag van Jesus Christus wat die *Hoof van die kerk en die Heer van die wêreld* is (eie kursivering). Verder word ook aangedui dat die gemeente vanuit en rondom die kerklike verkondiging moet leef, sodat *Jesus Christus as Hoof van die kerk geëer, en as Heer van die wêreld* verheerlik kan word (eie kursivering) (Ordinansie 5.3.5). In die aanhef van Ordereël 3 word ook geformuleer dat ampsdraers dienaars van Jesus Christus, die *enigste Hoof van die kerk* is (eie kursivering) (NHKA 2001: 36). In die gedeelte wat handel oor die kerklike dissipline word in die aanhef van Ordereël 8 aangedui dat die verkondiging van die Woord orde en dissipline skep 'sodat almal ooreenkomstig die Woord van God glo en leef, en Jesus Christus as enigste Hoof van die kerk erken word'.

Díé uitgangspunt kom ook na vore wanneer in die aanhef van Ordereël 1 gestel word dat die kerk 'n gemeenskap van gelowiges is, 'wat God deur sy versoening in Christus tot stand bring en in stand hou deurdat Hy mense in Jesus Christus in genade uitkies en deur die werk van die Heilige Gees saambring om deur die Woord en sakramente 'n heilige volk te wees en dienswerk in die wêreld te verrig'. Hierin kom die teosentriese uitgangspunt ter sprake waardeur die Hoof en Heerskap van Jesus Christus beklemtoon word, en die oorsprong van die kerk die gevolg is van die inisiatief van God wat trinitaries, skeppend die kerk daarstel, sonder enige toedoen of deur die wilsbesluit van 'n mens. Die kerk is daarom nie die gevolg van menslike inisiatief nie, en ook nie die resultaat van die totale afwesigheid van die wil van God in die ontstaan van die kerk nie. Die Kerkorde gee dus voorrang aan die feit dat die kerk sy ontstaan in die raad van God het, en daaruit volg dat die kerk nie anders as 'n belydende kerk kan wees nie. Daarom volg heel aan

die begin die volgende belydenis wat die grondpatroon van die totale Kerkorde, asook alle kerkregtelike handeling en besluite normeer.

Ons, die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, bely in gemeenskap met die kerk van alle eeue ons geloof in die Drie-enige God, Vader, Seun en Heilige Gees wat Hom en alles wat vir ons verlossing nodig is, duidelik en voldoende deur sy Woord, die Bybel, bekendmaak.

(Ordereël 1)

Die besondere voorrang wat hiermee ter sprake kom, word ook bevestig in die feit dat die Kerkorde eerstens oor die belydenis handel. Op grond van hierdie invalshoek kan die belydende uitgangspunt in die Kerkorde nie misgekyk word nie, en moet die reg wat sodoende ter sprake kom, inderdaad as belydende kerkreg bestempel word. Dit is 'n belydende uitspraak om Jesus Christus as Hoof van die kerk en Heer van die wêreld te aanvaar. Daarmee word alle menslike prominensie terug geskuif, en voorrang verleen aan die eiesoortigheid van die Kerkorde as sodanig, en die kerkreg wat so ter sprake kom.

Die gebruik in die kerk om alle vergaderings met skriflesing en gebed te open, selfs met 'n erediens waardeur woordverkondiging sentraal gestel word, dui nie net op gewoonte nie. Daarom kan dié gebruik in die kerklike praktyk gesien word as een van die mees praktiese, maar tog belangrike handeling wat uiting gee aan die feit dat Jesus Christus Hoof van die kerk, en Heer van die wêreld is. Skriflesing en gebed maak die teenwoordigheid van God telkens aktueel, en plaas vergaderings en ampsdraers onder die appèl van God se regering in die kerk. Ampsdraers en vergaderings van ampte moet daaraan uiting gee deur hulle spreke en besluitneming. Wanneer Skriflesing en gebed nie só waardeur word nie is dit 'n blote herhaling en niks meer as 'n ydele ritueel nie. Singewing hiervan lê op die weg van ampsdraers en lidmate wat ter vergadering kom, en uitvoering daarvan verwoord die polsende geloofsgehoorsaamheid wat eie aan die kerk van die Here behoort te wees. Pont ([1982]: 109) sê:

‘Daarmee word die klassieke uitgangspunt van alle kerkordelike denke uitdruklik geformuleer’.

Naas bogenoemde direkte aanduidinge kom dié uitgangspunt ook by implikasie aan die orde. In die bespreking van die Bybels-Reformatoriese teologie, waartydens na die drie formuliere van eenheid in besonder verwys is, is aangedui dat dit ‘n openbaringsteologie is wat daarop neerkom dat God Hom openbaar in sy Woord, en dat dié teologie sodoende objektief van aard is. Daarmee word beklemtoon dat die Woord van God normatief is, en die regering van God in Jesus Christus sodoende deur sy Woord en Gees aan die orde kom. Dit bevestig die feit dat God deur sy Woord wat in verskillende gestaltes ter sprake kom inderdaad Hoof van die kerk en Heer van die wêreld is. Wanneer die Kerkorde verwys na die drie formuliere van eenheid, naamlik die Nederlandse Geloofsbelydenis, die Heidelbergse Kategismus en die Dordtse Leerreëls, word Jesus Christus se Hoof en Heerskap ook só ter sprake gebring.

Artikel 27 van die Nederlandse Geloofsbelydenis stel dat die kerk van die begin van die wêreld af daar was en tot die einde daar sal wees, ‘want Christus is ‘n ewige Koning, wat nooit sonder onderdane kan wees nie’. Die uitgangspunt kom ook in Artikel 29 ter sprake in die formulering dat wanneer almal hulle ooreenkomstig die Woord van God gedra en alles wat in stryd is daarmee verwerp, word Jesus Christus as die enigste Hoof erken. Ook in Artikel 31 word gestel dat Jesus Christus die enigste algemene Opsiener en enigste Hoof van die kerk is. Volgens Polman beteken dit dat van ampsdraers verwag word ‘om in zelfverloochenende liefde de ander uitnemender te achten dan zichzelf en tegelyk gezamenlijk te tonen, dat er geen gradatie in het ambt is en dat er slechts één Hoofd en universele Bisschop, Jesus Christus is en slechts één gezag, zijn goddelijk Woord’ (Polman sj a: 215). In die Heidelbergse Kategismus kom die Hoof- en Heerskap van Christus oor sy kerk in antwoord 50 ter sprake met die volgende formulering: ‘Christus het na die hemel opgevaar sodat hy Homself daar as die Hoof van sy Christelike kerk kan betoon, deur wie die Vader alles regeer’. Hiervan sê Oorthuys die

volgende: 'Hij regeert over Zijn Kerk en over de wereld, tot alles aan Zijn voeten ligt. En dan geeft Hij den scepter over aan den Vader, opdat God zij alles in allen, tot in eeuwigheid (1 Kor 15: 28)' (Oorthuys 1948: 106). Die Dordtse Leerreëls verwoord die saak onder andere in die eerste Hoofstuk, deel 7 soos volg: 'God het Christus ook van ewigheid af tot Middelaar en Hoof van al die uitverkorenes en tot Fondament van die saligheid gestel' (NHKA 1997: 173).

Uit die Kerkorde van die Nederduitse Gereformeerde Kerk is dit duidelik dat die Hoof- en Heerskap van Christus ook daar gevind word na aanleiding van die formulering: '..., aangesien Christus die enigste Hoof, Koning en Meester van sy kerk is' (NGK 2002: 2). Hier kan in dié verband ook na Spoelstra verwys word as hy sê 'Gereformeerdes bely derhalwe dat Jesus Christus die enigste algemene Opsiener (Biskop) en enigste Hoof van die Kerk is' (Spoelstra 1989: 26; kyk ook Van der Walt 1976).

Naas wat tot dusver genoem is, kom in die omskrywing van die kerkbegrip eie aan die Nederduitsch Hervormde Kerk, 'n verdere faset by wat as verbondsmatig tipeer kan word, en in die doopformulier gehoor word wanneer gestel word dat met 'die doop in die Naam van die Vader betuig en beseël die Vader aan ons, dat Hy 'n blywende genadeverbond met ons sluit en dat Hy ons as sy kinders en erfgename aanneem' (NHKA 1997: 52). Wanneer die Heidelbergse Kategismus vraag 74 vra of die jong kinders ook gedoop moet word, kom die positiewe antwoord:

aangesien hulle net soos die volwassenes in die verbond van God en sy gemeente ingesluit is....Daarom moet hulle ook deur die doop as teken van die verbond in die Christelike kerk ingelyf en van die kinders van die ongelowiges onderskei word. So is dit in die Ou Verbond deur die besnydenis gedoen in die plek waarvan in die Nuwe Verbond, die doop ingestel is.

(NHKA 1997: 150)

Met betrekking tot die opstel van alternatiewe formuliere in die Kerk word gestel dat die teologie van die klassieke formuliere as teologie van die Reformasie gesien word, en dat 'die reglynige beweeg van besnydenis na doop, pasga na nagmaal, apostels na predikante', vandag nie meer aanvaarbaar is nie (Die Hervormer 2003: 6). Die sake waarna verwys word, sal in die kerklike debat verdere aandag moet geniet, en die Kerk sal daarvoor standpunt moet inneem of die oortuiging werklik bestaan dat meer resente eksegetiese resultate tot herformulering moet lei. Tot op datum is dit die kerklike standpunt wat ook in die belydenisskrifte gevind word. Die verbondsmatige kerkbegrip van die Kerk vind ook in die Kerkorde in die volgende formulering neerslag: 'Deur hierdie sakrament word die gedooptes op grond van die genadeverbond sigbaar in die kerk van God opgeneem en van alle ongelowiges en vreemde godsdienste afgesonder om God se eiendom te wees en sy merktekens te dra' [Ordereël 5.2.3 (ii)]. Die verbondsmatigheid word ook met betrekking tot die nagmaal gestel in die formulering: 'Die nagmaal as heilige sakrament en verbondsmaal verkondig die evangelie en versterk die geloof dat die gelowige deel het aan die liggaam en bloed van Christus.' [Ordereël 5.2.4 (i)].

Die verbondsmatige uitgangspunt in die kerkbegrip van die Nederduitsch Hervormde Kerk beklemtoon die oorsprong van die Kerk en grens af teen 'n kerkbegrip wat by, en in die toedoen van mense gesoek word, waarvan die vryekerk as voorbeeld voorgehou kan word wat op ander teologiese uitgangspunte berus. Pont haal Avis aan wat met verwysing na Calvyn stel: 'For Calvin, for example, what constitutes the Church is externally, the covenant between God and his people, and, internally and substantially, union with Christ through the holy Spirit'. Daarop volg Pont se verdere kommentaar wanneer hy stel: 'Aangesien die genadeverbond die empiriese grondslag van die kerk is, bepaal die doop die lidmaatskap van die kerk en in so 'n situasie word al die nadruk gelê op wat God gee' (Pont 1987: 39). Dit het ook die verdere gevolg, in kontras met die denkbeelde van die kerkbegrip van die vryekerk, dat die kerk 'n *corpus permixtum* is, omdat verbond en uitverkiesing nie saamval nie. Daaruit volg dat die klem nie in die eerste plek geplaas word op die lidmaat wat aan die kerk behoort en deur sy regskepe lewenswandel 'n

suiwer kerk veronderstel waardeur kerk en koninkryk in mekaar se verlenging te staan kom nie. Selfs nie eers die geloof van die vroomste lidmaat dien as voorwaarde en grondslag vir lidmaatskap nie. Geloof is nie voorwaarde vir die verbondsverhouding tussen God en mens nie, 'maar die wyse waarop God self die verbondsbelofte verwerklik' (Van Zyl 1989: 91). Alle nadruk word geplaas op dit wat God in die genadeverbond gee, en daarom is die suiwere prediking en die regte bediening van die sakramente belangriker as die vroomheid van die individuele lidmaat. 'Integendeel, het verbond gaat van God uit. Van Hem alleen. De liefde, de opzoekende liefde komt slechts van één kant. God begint, belooft, schenkt, nodigt, roept' (Van Itterzon 1971: 134).

Daar is nog 'n verdere kwalifikasie met betrekking tot die kerkbegrip van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, naamlik dat die Kerk homself sien as volkskerk soos verwoord in die Kerkorde wanneer in die aanhef van Ordereël 4 gestel word: 'Die Kerk is 'n volkskerk met sy eie kerklike kultuur, geskiedenis, taal en tradisie wat geroepe is tot die verkondiging van die evangelie van Jesus Christus aan die Afrikanervolk en tegelyk aan alle mense'. Die Hervormde Kerk het homself nog altyd so beskou, en die uitgangspunt kan gesien word as deel van die Nederlandse erfgoed van die Kerk. Die kerkbegrip as volkskerk kom veral in die denke van Hoedemaker, maar ook by verskeie ander woordvoerders aan die orde (Hoedemaker 1904; Haitjema 1939: 223; Langman 1950; Noordmans 1984: 278-295; Van Ruler 1958; Van Deelen sj;).

Naas verskeie woordvoerders wat uit Nederlandse geledere aangehaal kan word, het die debat oor die volkskerk ook in die eie Kerk neerslag gevind. Dit was begryplik aangesien die Kerk homself sedert die begin tot op datum as volkskerk sien, wat berus op die genadeverbond as reële en empiriese grondslag van die kerk, waar lidmaatskap deur die doop bepaal word:

Die genadeverbond wat God in Jesus Christus met die mens opgerig het en waarvan die doop die seël is, is die grondslag van die kerk. Dit gaan dus nie maar net om die vrywillige toetrede van individue tot die kerk nie, maar wie binne die genadeverbond

gebore is of langs die deur God bepaalde weg en die deur God bepaalde middele in die verbond opgeneem is, word tot die kerk gereken. Dit gaan dus hier om die gelowiges en hulle saad. Juis deur die genadeverbond as die grondslag van die kerk te sien, is die Ned Herv Kerk volkskerk.

(Botha 1989: 36)

'n Christus belydende volkskerk bestaan dus nie op grond van die vrywillige toetrede van mense nie. Die volkskerklike debat op eie bodem het veral gegaan oor die neiging om die volk van die kerk bepalend te laat word, tot nadeel van die kerk van die volk. Koekemoer wys daarop: 'Dit beteken dat die wesenskenmerke van die kerk altyd sonder meer op die volkskerk van toepassing moet wees. As die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika dus volkskerk wil wees, sal hy kerk vir die volk kan wees, maar nooit kerk van die volk kan wees in die sin dat hy aan 'n volk behoort nie' (Koekemoer 1987: 16; kyk ook Van Zyl 1989: 90). 'Die kerk wat teenoor en in die midde van die volk te staan gekom het as apostel, kan niks anders wees as volkskerk nie; volkskerk wat solidêr is met die volk...Die volkskerk bly *ecclesia militans*. Hy kondig die onttroning van die magte aan. Hy wend hom teen elke mag wat in selfverheerliking demoon geword het' (Oberholzer 1960: 176). As in die Kerkorde gestel word dat die volk hier ter sprake die Afrikaner is, beteken dit nie dat elke lid van die volk sonder meer lid van die Kerk is nie, inteendeel. 'As *ecclesia militans* wil dié Kerk as volkskerk vir die Afrikaner, elke lewensterrein van hierdie volk en volksbestaan konfronteer met die vleesgeworde Woord' (Botha 1989: 41; kyk ook Botha 1973). Die saak word selfs nog sterker gestel wanneer Van der Westhuizen die volkskerk sien as normale kerkbeskouing. In die lig van 'die grense, die gerigtheid, die opdrag, die taak en die Hoof van die kerk moet die kerk volkskerk wees en is volkskerk die normale kerkbeskouing' (Van der Westhuizen 1989: 83).

Die debat oor die volkskerk het in die eie Kerk oënskynlik tot rus gekom, en die afleiding sou gemaak kon word dat die Kerk as geheel instem met die uitgangspunt dat die Hervormde Kerk homself as volkskerk sien. Pelser sien die volkskerk egter as 'n *contradictio in terminis*, omdat hy meen dat die

opbouend kritiese verhouding van die kerk teenoor volk en kultuur die kerk as volkskerk onmoontlik maak (Van Aarde & Pelsler 2001: 20). Die volkskerk is in die meer onlangse verlede nog skerper gekritiseer deur die volgende stelling:

Hoe moet dit eintlik gebeur wanneer hierdie Ordereël deur sommige voorgehou word as rede waarom die kerkdeure nie oop is vir alle mense nie? Die begrip volkskerk is nie meer te red nie. Die wesenlike probleem is nog steeds dat in die Nederduitsch Hervormde Kerk daar weinig openheid na buite is en weinig gehoorsaamheid aan die eise van kerk wees.

(Oberholzer 1999: 458)

Behalwe bogenoemde kritiese stemme uit eie geledere moet gestel word dat nog nooit daarin geslaag is om hetsy die Nederduitse Gereformeerde Kerk, of die Gereformeerde Kerke te oortuig, van die Hervormde Kerk se siening met betrekking tot die volkskerk nie. Heyns is van mening dat die algemeen gangbare interpretasie van die volkskerk 'n kerk is waar die volk as 'n konstitutiewe element van die kerk aanvaar word, en waar mense deel van die kerk word deur geboorte (Heyns 1977: 213). Spoelstra verwys na die volkskerk as nasionale massakerk, waar die gesag van die kerk so ver strek as die gesag van die betrokke owerheid (Spoelstra 1989: 11). Miskien is die aangeleentheid 'n navolging van die debat tussen die volkskerk en die vrykerk, wat beslag in Nederland tydens die kerklike afskeidings gekry het, en ook in Suid-Afrika verder gevoer is. Die Nederduitsch Hervormde Kerk grens homself teen die vrykerk af, en wil daarom 'n Christus belydende volkskerk wees waar die volk nie oorspan moet word nie, maar slegs die rigting van die Kerk se werk aandui.

Laastens word die volgende redelik resente siening van Gerssen (1990: 497) uit Nederlandse hoek oor die volkskerk bygevoeg:

Mits recht verstaan, is een kerk die haar priesterlijke roeping vervult en het profetische woord bedient, naar haar diepste wezen volkskerk....Als met volkskerk een kerk zou zijn bedoeld

waarin alle religieuse gevoelens die in het volk leven kunnen resoneren, zou de kritiek rechtmatig zijn. De kritische spanning tussen kerk en volk gaat dan verloren. Een volkskerk kan niet zijn een kerk van het volk, een heiligdom waarin het volk zijn eigen diepere gedachten binnenbrengt, maar is een kerk voor het gehele volk, die als wachter Zions de waarheid Gods verkondigt, die beslag wil leggen op heel de breedte van het volksleven....

In distantie en in diepe solidariteit staat zij als kerk midden in het volk. Zij kan de pretentie niet opgeven dat het hele Woord Gods in wet en evangeie bedoeld is voor heel de kerk en heel het volk en heel het volksleven onder zijn beslag wil brengen.

Miskien was Heyns se standpunt gegrond op die sogenaamde geboortelede, wat in die kerkordelike struktuur van die Nederlandse Hervormde Kerk verwoord is, en sodoende deur die aanvaarding van die Kerkwet van 1951 in die Nederduitsch Hervormde Kerk 'n staanplek gekry het. Hoe die situasie in die Nederlandse Hervormde Kerk toegepas word, is nie hier ter sprake nie (kyk onder andere Kaptein 1971: 27 verv; Van den Heuvel: 1991: 47-49, 74, 158; Van Itterzon 1971: 132-134). In die Kerkorde word in Ordereël 4.1.2 (i) gestel dat kinders van lidmate ook as lidmate van die gemeente beskou word. As hierdie formulering in isolasie gesien word, gaan die betekenis daarvan verlore. Die formulering gee uiting aan die verbondsmatige kerkbegrip wat volkskerklik selfs pasgebore kinders reeds as lidmate van die kerk sien. Hier kom iets van Luther se mening tot uiting wat deur Exalto aangehaal word: 'Het is satan niet gelukt in kleine kinderen de kracht van de doop te vernietigen....Aan het feit dat het kinderen zijn aan wie de doop bediend wordt, is het te danken dat dit sacrament, als het enige, ongeschonden bewaard bleef te midden van het verval van de kerk' (Exalto 1983: 203; kyk ook Fouche 1988: 373). Dit is korrek dat pasgeborenes op grond van die genadeverbond deel van die kerk geag word, maar indien dit los van Ordereël 5 gesien word waar sprake is van sakramentsbediening en kategese, word die situasie uit verband geruk.

Samevattend sou gestel kan word dat die kerkbegrip van die Nederduitsch Hervormde Kerk, Jesus Christus as Hoof van die kerk en Heer van die wêreld bely. Dit gee aan die kerkbegrip 'n transendent-objektiewe vertrekpunt waardeur die oorspronge van die kerk buite en sonder die toedoen van die mens gevind word. Sodoende kom die verbond as inisiatief van God wat nie geskoei is op die verdienste van die mens nie, maar uit genade alleen tot stand. Dit beteken dat die kerk soos hy tans daar uitsien in die immanente bedeling nie sonder vlek of rimpel is nie, maar 'n *corpus permixtum* is waar alleen God die finale skeiding maak tussen gelowige en huigelaar. Die kerk plaas klem op die verkondiging van die evangelie, bediening van die sakramente en handhawing van die kerklike dissipline, en is daarom 'n Christus belydende volkskerk waardeur die gerigtheid van die kerk aangedui word, terwyl die grense van die kerk en die grense van die volk nooit mag saamval nie.

5.3 Belydenis

Die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika gee reeds in die eerste hoofstuk aandag aan die belydenis van die Kerk. Die feit dat die belydenis van die Kerk aan die begin ter sprake kom, dui daarop dat met die belydenis besondere erns gemaak word, waarmee te kenne gegee word dat die res van die Kerkorde, of anders gestel, dat die totale werksaamheid van die Kerk in die teken staan van sy belydenis. Die Kerk sien homself as 'n gemeenskap van gelowiges wat daarmee erns maak dat dié gemeenskap nie die resultaat van menslike besluitneming is nie, maar die gevolg is van God wat in Christus sy versoening tot stand gebring het. God kies mense in Christus in genade uit, en bring hulle deur die werk van die Heilige Gees saam om deur Woord en sakramente 'n heilige volk te wees, en dienswerk in die wêreld te verrig (Ordereël 1).

Die belydende aanhef van Ordereël 1 is trinitaries, naamlik in die Vader, die Seun en die Heilige Gees. God kies mense uit deur Christus, uit genade, waardeur daar versoening tussen God en mens tot stand kom en in stand gehou word. Die pneumatologiese dimensie kom ter sprake wanneer gestel word dat mense saamkom rondom Woord en sakramente deur die werk van die Heilige Gees, om deur die verkondiging van die Woord en deelname aan die sakramente 'n heilige volk te wees en dienswerk in die wêreld te verrig. Die Kerkorde maak in die aanhef van Ordereël 1 groot erns met die feit dat sy belydenis geskied in gemeenskap met die kerk van alle eeue. Die kern van sy geloof is in die Drie-enige God, Vader, Seun en Heilige Gees wat Hom en alles wat vir ons verlossing nodig is, duidelik en voldoende deur sy Woord, die Bybel, bekend maak.

Die Kerk bely dat sy ontstaan en bestaan in die Drie-enige God geleë is, in die openbaring van God soos in sy Woord bekend gemaak is. Die belydenis van die Kerk grond op die Woord van God as openbaring wat oor God en alles wat vir ons verlossing nodig is, genoegsaam getuig. Die geformuleerde belydenis plaas die kerkbegrip binne 'n duidelik omlynde konteks, wat erns maak met die feit dat God die kerk gewil het en steeds onderhou, en op

elkeen wat deel uitmaak van dié geloofsgemeenskap, die appèl plaas om as gelowiges diensbaar te wees soos dit 'n heilige volk betaam.

Die Kerk dui ook verder aan waar sy belydenis te vinde is wanneer enersyds na die ekumeniese belydenisse verwys word, maar daarnaas ook die drie Reformatoriese belydenisskrifte genoem word as die drie sogenaamde formuliere van eenheid (Ordereël 1).

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika in die eerste plek belydende kerk is, wat in alle kerklike handeling en spreke uiting wil gee aan sy belydenis in die Drie-enige God. Belydende kerk is nie dieselfde as belydeniskerk nie, omdat laasgenoemde beperkend na die belydenisskrifte as sodanig verwys, en aanduiding is van die feit dat belydenisskrifte die basis vorm waarop lidmate tot die kerk toetree. 'Dit gezichtspunt – dat de kerk als lichaam van Christus het subjekt van het belijdenis is – moet ons ervoor bewaren, de volle druk van het belijden der kerk op elke enkeling – ambtsdrager of gemeentelid – te laten rusten. Dit mag in geen geval voorwaarde zijn voor de kerkelijke gemeenschap' (Van Ruler 1973: 88). Behalwe die klem op die enkeling wat op grond van sy belydenis tot die kerk toetree, funksioneer die belydenis by implikasie soms in 'n posisie bokant die Skrif, sodat die Skrif aan die hand van die belydenisskrifte uitgelê word (Botha: 1994: 262). Dié dispuut het in die negentiende eeuse Nederland tussen die Nederlandse Hervormde Kerk en die Vryekerk ontstaan, tydens die Doleansie na 1886 (Haitjema 1929: 30-32; Engelbrecht 1945: 8, 9; Balke 1985: 91; Marchal 1985: 186). Die Nederduitsch Hervormde Kerk verkies om homself as 'n belydende kerk te sien, eerder as 'n belydeniskerk, aangesien belydende kerk omvattend na alle handeling van die kerk verwys waaronder óók die belydenis ingesluit is (Koekemoer 1994: 19; Pont 1985: 524; Dreyer [1980]).

Dit is ook nodig om aandag te gee aan die funksie en betekenis van belydenisskrifte in die Kerk, en hoe die handhawing van die belydenisskrifte huidig tot sy reg kom. Belydenisskrifte staan in besondere verhouding met die Skrif, maar kan nooit aan die Skrif gelykgestel word nie omdat die Skrif die

belydenisskrifte normeer. 'Hieruit volg weer dat die belydenisskrifte nie in die plek van of gelyk aan die Heilige Skrif gestel kan word nie. Tog is die belydenisskrifte vir die kerk baie belangrik omdat dit niks anders wil sê as wat die Heilige Skrif self sê nie' (Botha 1997: 1293). Pont maak in die verband ook die volgende opmerking: 'Ons belydenisskrifte wil niks anders sê as wat die Heilige Skrif self sê nie en as die Skrif, die skriftelik gefikseerde Woord van God, die *regula fidei* vir die gelowiges is dan is die belydenisskrif niks anders nie as die kort, in mens-woorde saamgevatte essensie van die *regula fidei*' (Pont 1985: 524). Daarmee word beklemtoon dat die Skrif en die belydenisskrifte nie aan mekaar gelyk is nie, aangesien die belydenisskrif 'n mensewoord is wat altyd aan die Skrif hersienbaar is (Botha 1997: 1293).

Dit is van kerkordelike betekenis dat die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika in sy Kerkorde sy belydenis voorop stel. Die Kerk het hom nog altyd afgegrens teen die belydeniskerk en daarteenoor vasgehou aan die uitgangspunt dat hy 'n belydende kerk is, wat in en deur sy belydenis en belydenisskrifte God in alles wil bely! Dit beteken dat hy sy geloof bely in alles wat in die Kerk gedoen word, maar dit verwoord ook 'n bepaalde verstaan en funksionering van die Kerk se belydenisskrifte.

Dat die Hervormde kerk belydende en nie 'n belydeniskerk is nie, is ook by die volkskerkgedagte 'n belangrike faset. Die belydenis-kerk-gedagte ontspring honderd jaar gelede by A Kuyper in Nederland. Hy het die belydenis so 'n groot selfstandigheid toegeken dat dit feitlik as 'n grootheid op sigself van die kerk losgemaak is. Dit moes as 'n akkoord of 'n kontrak vir kerklike gemeenskap dien.

(Van der Westhuizen 1989: 65)

Die Kerkorde stel dat die belydende funksie tot die Kerk as geheel behoort. 'Ons, die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, bely in gemeenskap met die kerk van alle eeue...' (Ordereël 1). Van Ruler verwoord die saak wanneer hy sê: 'Het is de gehele kerk, welke als belijdende kerk uitkomt. Het is niet een individuele gelovige of een individuele ambtsdrager, welke primair als het

subject van het belijden gezien wordt' (Van Ruler 1948: 18). Met belydende kerk teenoor belydeniskerk wil die kerk in alles wat hy doen belydend met die waarheid omgaan, wat hy put uit die Skrif en in ooreenstemming is met die belydenisskrifte wat as erfenis ontvang is, om so in die hede as kerk belydend in die wêreld op te tree in alles wat hy doen. Dus, die rede waarom die Kerk nie belydeniskerk wil wees nie, is omdat die belydenis daar 'n grootheid op sigself word. Die kerk glo nie in die belydenisskrifte as sodanig nie, maar bely sy geloof op grond van die Skrif soos saamgevat in die belydenisskrifte. 'De belijdenis is ook niet voorwerp, doch uitdrukking van het geloof. Wij geloven niet in de belijdenis, maar in God. Daarvan is de Heilige Schrift de regel en de belijdenis de uitdrukking' (Van Ruler 1948: 33).

Van Ruler dui die weg van die belydenis van die kerk aan wanneer hy sê dit loop van die 'Heilige Schrift, via de belijdenis der vaderen naar het belijden in het heden' (Van Ruler 1948: 26). Die Kerkorde (Ordereël 1) verwoord iets hiervan wanneer gestel word dat die kerk 'n gemeenskap van gelowiges is wat deur die Drie-enige God daargestel is, om deur Woord en sakrament 'n heilige volk te wees wat dienswerk in die wêreld moet verrig. Die belydenis van die Kerk berus op die trinitariese belydenis, Vader, Seun en Heilige Gees wat Hom duidelik en voldoende deur sy Woord, die Bybel, bekend maak soos verwoord in die belydenisskrifte van die vadere, wat by die naam genoem word.

Die feit dat die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk met die belydenis begin, stel in die vooruitsig dat die Kerk in alles wat hy doen God sal bely, en juis dít is een van die besondere argumente wat die Skriftuurlikheid van die Kerkorde sterk beklemtoon. Die totale inhoud van die Kerkorde, die ampte en vergaderings met alles wat daarop volg wil belydend uiting gee aan die geloof in die Drie-enige God. 'Die belydenis van die kerk is ook nie vir die Ned Herv Kerk die akkoord van kerklike gemeenskap of net 'n statiese iets wat alleen maar juridiese betekenis het nie, maar 'n dinamiese krag wat bely moet word teenoor en voor alle mense. Daarom wil die Kerk Christus-belydende kerk wees' (Botha 1989: 37). Die saak kan anders gestel word deur die argument dat die belydenis as inleidende uitgangspunt van die

Kerkorde, inhoudelik ter sprake moet kom in die verdere temas wat in die Kerkorde aangedui word as verskillende dele van kerklike lewe en bestaan. Deur die belydenis sentraal te stel, word 'n poging aangewend om erns te maak met die Woord van God, wat belydend in alle spreke en handeling van die Kerk ter sprake móét kom. Die feit is onlangs byderwets deur prof T F J Dreyer verwoord tydens die opening van die Hervormde Teologiese Kollege (HTK) op 3 Februarie 2003, waartydens hy daarop gewys het dat alle hervorming en vernuwing wat nie eers na die Woord geluister het nie, 'n futiele poging is (Die Hervormer 2004: 4).

Van Ruler wys egter daarop dat in die Kerkorde van die Nederlandse Hervormde Kerk dit nie van ampsdraers of lidmate verwag is om die belydenisskrifte te onderteken nie,

omdat het ten eerste gaat om de geschreven belijdenis in het gehéél van de waarheid Gods, waarin èn de Heilige Schrift èn de belijdenis èn de historische situatie elk hun eigen plaats hebben, en omdat het ten tweede gaat niet om de belijdenis als formele autoriteit, maar om haar inhoud, de religie van de belijdenis. De enige vraag, die beslist moet worden is, of men, met de gehele kerk mee, leeft in de religie der belijdenis en zó tot het rechte spreken en handelen in staat is.

Hierop komt het echter ten volle aan. Men mag niet alleen in de heden staan; men moet in den vollen historischen loop van het Woord Gods staan. Daarom mag men, in het heden, ook niet alleen maar spreken en handelen; men moet ook léven; leven in de uit de Heilige Schrift geputte belijdenis der vaderen. Er is geméenschap door de eeuwen heen. Zo alleen wordt de geschiedenis ons ook zo onuitputtelijk rijk. Zij is niet leeg, maar vervuld van de gemeenschap der heiligen. Daar staan wij met liefde in. Het heden wortelt – op de wijze van de Heilige Geest – in het verleden.

(Van Ruler 1948: 32; kyk ook Graafland 1973: 93)

‘n Belydende kerk wil daarom kerkordelik sy belydenis verwoord wat die Woord van God op grond van die genoemde belydenisskrifte, in alles wat in die kerk gedoen word, aan die orde stel. Dit is die mees wesentlike van ‘n sogenaamde Skriftuurlike kerkorde.

Dit verklaar waarom die verskillende belydenisskrifte van die Kerk in die Kerkorde genoem word, naamlik die drie ekumeniese belydenisskrifte, die Apostoliese Geloofsbelydenis, die Geloofsbelydenis van Nicea en die Geloofsbelydenis genoem na Atanasius, asook die drie Reformatoriese belydenisskrifte, die Nederlandse Geloofsbelydenis, die Heidelbergse Kategismus en die Dordtse Leerreëls (Ordereël 1). Hierdie belydenisskrifte is erfenisse uit die kerklike verlede wat in die lewe en werk van die Kerk as belydende kerk, funksioneel wil wees in die belewens van God deur sy Woord.

In dieselfde inleiding van die Kerkorde word dit ook gestel dat die Kerk sy geloof bely in gemeenskap met die kerk van alle eeue. Die belydenis van die Kerk gaan oor die Drie-enige God, Vader, Seun en Heilige Gees wat Hom en alles wat vir ons verlossing nodig is, duidelik en voldoende deur sy Woord, die Bybel, bekend maak. Ongeag talle argumente wat aangevoer kan word oor die Skrifbeskouing van die Kerk, word dit hier kerkordelik duidelik gestel dat die Kerk aanvaar dat die Bybel Woord van God is, en dat God daarin alles bekend maak wat vir ons verlossing nodig is.

Verder word ook gestel dat die kerk ‘n gemeenskap van gelowiges is wat God in en deur Jesus Christus tot stand bring en in stand hou, deurdát Hy mense in Jesus Christus in genade uitkies. Hiermee word verklaar dat die wese en oorsprong van die kerk nie aan die mens te wyte is nie. Dit is ook duidelik dat die oorsprong van die kerk nie in die vrywillige toetreding van die mens gesoek moet word nie, maar dat die kerk sy oorsprong vind in die uitverkiesing van God wat deur die genade gekwalifiseer word. Daarmee word ‘n Christologies-ekklesiologiese basis aan die kerk verleen waardeur die genadeverbond bepalend meespreek.

Die diepte van die verbond is dieselfde as die uitverkiesing. Daarom is die verbond in sy diepste dieselfde genade as die uitverkiesing. Maar tog is verbond en uitverkiesing nie dieselfde nie. Die verbond is breër as die uitverkiesing. Uitverkiesing spreek van genade. So ook die verbond. Maar die verbond spreek daarby ook van oordeel by verbondsontrou. Omdat verbond en uitverkiesing in genade dieselfde is, is dit in hierdie opsig in volgorde omruilbare begrippe.

(Van der Westhuizen 1989: 49)

Die stelling dat die kerk saamgebring word deur die werk van die Heilige Gees, om deur Woord en sakramente 'n heilige volk te wees en dienswerk in die wêreld te verrig dui op die trinitariese basis van die kerk met verwysing na die Pneumatologiese dimensie (Ordereël 1).

Die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika wil kerk wees in gemeenskap met die kerk van alle eeue wat as liggaam van Christus leef, bestaan en gegrond is in die geloof in die Drie-enige God, Vader, Seun en Heilige Gees.

Die feit dat daar belydenisskrifte in die kerk bestaan en dat van ampsdraers en lidmate verwag word om hulle daaraan te hou, is tekenend van die feit dat nie almal in die verlede hulle daaraan gehou het nie.

We hebben gezien, dat de geloofsbelijdenis in de gereformeerde kerken, en vooral bij Calvijn, een oecumenische functie had. Door de geloofsbelijdenis biedt de kerk gemeenschap aan en vraagt zij om gemeenschap met andere kerken. Duidelijk daaraan ondergeschikt is bij Calvijn het tweede: dat men door de geloofsbelijdenis ook ketterijen in eigen kring kan tegengaan.

(Augustijn 1969: 39)

Met verwysing na die Nederlandse verloop van die belydenis wys Augustijn daarop dat die belydenis na 1580 meer bindende krag ontvang het, wat veral

daarop neergekom het dat verwag is dat die belydenis onderteken moes word. Dit is nie net van die predikante verwag nie, maar ook van ouderlinge, diakens en selfs van onderwysers. Verder het daar ook 'n verskuiwing gekom, naamlik dat die geloofsbelydenis nie meer net om die onderlinge eenheid in die leer nie, maar nou na 1586 ook die suiwerheid van die leer bewaar het. 'En de dienaars, die zulks zullen refuseren, zullen *de facto* van hun dienst bij de kerkeraad, of classe opgeschort worden...' (Kersten 1980: 164, 187, 188). Hierdie verandering het tot gevolg gehad dat die belydenis anders, meer streng begin funksioneer het en as 't ware 'n grootheid naas die Skrif kon word.

De geloofsbelydenis wordt van samenbindende getuigenis een formulier met bindende gezag. De klemtoon komt te liggen op de reine, zuivere leer. Zodra dit gebeurt...wordt de belijdenis een grondslag, en daardoor een maatstaf die gebruikt wordt om de orthodoxie te testen. Officieel natuurlijk ondergeschikt aan de bijbel, maar in de praktijk daarnaast of daarboven, omdat ze zoveel gemakkelijker als maatstaf te hanteren valt dan de bijbel.

(Augustijn 1969: 61)

Dit is op hierdie punt wat die onderskeid tussen belydende- en belydeniskerk sterk ter sprake kom. 'n Belydende kerk word teenoor die belydeniskerk-gedagte afgegrens. Met belydeniskerk word 'n kerk bedoel waar die belydenis 'n uitermate selfstandigheid ontvang. Die belydenis funksioneer selfstandig as kerklike akkoord' (Van der Westhuizen 1990: 78). As die Nederduitsch Hervormde Kerk homself as 'n belydende kerk sien, kom die vraag na die Kerk se binding aan die belydenis ter sprake. Die belydenis in die Kerk funksioneer nie juridies-konfessioneel nie, en ook nie as 'n akkoord van gemeenskap nie.

De klassieke confessie der Una-Sancta wordt dan tot een stuk wettelijk vastgesteld recht, waarvan men de bepalingen heeft te onderhouden, wil men als lid der kerk in de eenheid der kerkelijke samenleving opgenomen blijven.

Men gaat van de belijdenis een vaststaande, in de historie gegeven grootheid maken. Het was Da Costa, die een kleine honderd jaar geleden al waarschuwen tegen dit juridisch-confessionele standpunt,...

(Van Deelen [1934]: 15)

Bartels stel die saak soos volg: 'Het was Da Costa's bezwaar tegen Groen's juridisch-confessioneel standpunt geweest, dat de belijdenis bij Groen een vaststaande grootheid leek te zijn, waarvan het "recht" gehandhaafd moest worden, als gold het een wet, maar die niet vatbaar was voor vernieuwing, ontwikkeling, noch voor correctie door de Schrift' (Bartels 1946: 6).

Dit is nie oordrewe om sodanige funksionering van die belydenis in die kerk af te wys nie, en daarop klem te lê dat die belydenis in die Nederduitsch Hervormde Kerk nog nooit só funksioneer het nie. Miskien is dit die rede waarom die beskuldiging van leervryheid in die verlede teen die Kerk gemaak is (kyk Engelbrecht 1945, asook Botha 1994). Daarom moet daarop gewys word dat as die belydenisskrifte nie juridies-konfessioneel funksioneer nie, dit nie beteken dat die Kerk leervryheid duld nie. As Van Wyk die Kerk se teologiese inhoude as Bybels-Reformatories tipeer, stel hy onder andere: '...respek vir en handhawing van die belydenis as normale lewensruimte vir die kerk, maar sonder om te verval in belydenisdwang en konfessionalisme' (Van Wyk 1999: 149). Wanneer belydenisdwang genoem word, kan die indruk gewek word dat die belydenisskrifte tóg maar sekondêre gesag het, en die ondertekening van die proponentformule by implikasie, op die *quatenus* standpunt neerkom.

Sodanige indruk sou nie reg laat geskied aan die Kerk se standpunt nie, aangesien dit van elke bedienaar van die Woord verwag word om die proponentformule te onderteken, wat duidelik beteken dat instemming betuig word met die inhoud van die drie formuliere van eenheid. Die ondertekening beteken nie instemming in *sovêre (quatenus)* met die inhoud saamgestem word nie, maar omdat (*quia*) met die inhoud instemming betuig word waardeur by implikasie aanvaar word dat daarin die korrekte uitleg van die

Skrif gevind word. Bogenoemde twee moontlikhede is die bekende *quia* en *quatenus* standpunte wat in die negentiende eeuse Nederland na aanleiding van die proponentformule van die Algemeen Reglement van 1816, groot kerklike spanning veroorsaak het. Na aanleiding van die onenigheid oor die proponentformule soos vervat in die Algemeen Reglement van 1816, merk Pont die volgende op:

Uit die voortgaande geskiedenis van die sinode word dit duidelik dat **handhawing van die leer** nooit in verband gebring is met **die belydenisskrifte** nie. Waar in die reformatoriese teologie die belydenis funksioneer as norm en reël van die prediking en as aanduiding van die geloofsgrense van die kerk, word dit hier duidelik dat die belydenisskrifte nie die funksie het nie.

(Pont 1991: 100)

Wanneer die Kerkorde oor die Kerk se binding aan die belydenisskrifte nader beskou word, word aangedui dat die belydenisskrifte van die Kerk in die eerste plek dien as samevatting van die wesenlike van die geloof (Ordereël 1.1.1). Die saak word nog belangriker, omdat die belydenisskrifte tweedens die norm uitmaak vir die verkondiging (Ordereël 1.1.2). Behalwe dit vorm die belydenisskrifte verder die basis van die kerklike onderrig (Ordereël 1.1.3), maatstaf vir teologiese onderrig en uitsprake (Ordereël 1.1.4), en die rigsgaande vir kerklik-teologiese uitsprake (Ordereël 1.1.5).

Met bogenoemde formulering van die Kerkorde word die belydenisskrifte in 'n belangrike posisie geplaas met besondere verwysing na die feit dat die belydenisskrifte geld as norm vir die prediking. Kritiese geeste sou argumenteer dat nie die belydenisskrifte nie, maar die Bybel die norm vir die prediking uitmaak. Die gesag egter waarop die belydenisskrifte funksioneer bevestig die standpunt, maar neem nie weg nie dat aangesien die belydenisskrifte deur die Skrif genormeer is, hulle inderdaad meesprek as reël van die geloof en norm vir die prediking. Daarom hou die sogenaamde *quia*-standpunt 'n bepaalde dialektiek in, naamlik dat die belydenisskrifte norm vir die prediking is, maar terselfdertyd 'n norm is wat deur die Skrif as

normerende norm bepaal word. Die vraag na die inhoud en normatieweit van die belydenisskrif is terselfdertyd 'n vraag na die Skrif. Die belydenisskrif verwys terug na die Skrif as normerende norm, terwyl die Skrif die belydenisskrif as genormeerde norm in die lewe roep. Handhawing van die belydenisskrifte as norm vir die prediking op grond van die *quia*-standpunt, is dus alleen moontlik omdat die belydenisskrifte met die inhoud van die Skrif ooreenstem.

As gestel word dat die belydenisskrifte die basis vorm van kerklike onderrig, beteken dit dat kategesehandleidings die belydenisskrifte van die Kerk aan die orde moet stel. Die kerklike verlede het aangetoon dat wanneer die belydenisskrifte nie behoorlik aandag kry nie, leervryheid sodoende ingevoer word. Tot onlangs, voor die samesmelting van die twee teologiese fakulteite aan die Universiteit van Pretoria, was dit so dat die Fakulteit Teologie Afdeling A, konfessioneel van aard was. Dit het beteken dat die Kerk dosente benoem en hoewel hulle deur die Universiteit aangestel is, was sodanige dosente aan die belydenis van die Kerk gebonde. Sedertdien bestaan egter die moontlikheid dat dosente slegs deur die Universiteit aangestel kan word, wat daarop neerkom dat 'n persoon deur die Universiteit gehandhaaf kan word, ten spyte van die feit dat hy 'n belydenis nahou wat vir die Kerk onaanvaarbaar mag wees. Die vraag kan ook hier gestel word in hoeverre die Universiteit in die toekoms bereid sal wees om die Kerk te ken in die aanstelling van dosente, wat suiwer universitêre aanstellings is. Verder dien die belydenisskrifte ook as rigsnoer vir kerklik-teologiese uitsprake wat binnekerklik, sowel as buitekerklik deur uitsprake in die openbare media, onder andere, gemaak word.

Uit bogenoemde is dit duidelik dat die Kerk se binding aan die belydenisskrifte redelik bepalend van aard is, veral as in ag geneem word dat dit die norm vir die prediking en die maatstaf vir teologiese onderrig en uitsprake uitmaak. Ten spyte van die verandering wat by die Kerk se Teologiese Fakulteit ingetree het, is dosente deur die proponentformule steeds gebonde aan die Kerk se belydende standpunt. Daarom word die proponentformule ook in die

Kerkorde opgeneem wat deur élke bedienaar van die Woord, waarby dosente ingesluit is, by toelating tot die amp onderteken moet word (Ordinansie 1.1.2).

Daaraan gaan 'n lang tradisie vooraf wat reeds tydens die Dordtse Sinode van 1618-19 gevestig was. 'Toe die groot sinode van Dordrecht in 1618 byeengekom het om die onverkwiklike leerstryd te besleg, was die tradisie om die belydenisskrifte aan die hand van 'n bepaalde en bindende formule te onderteken, reeds redelik algemeen in die Nederlandse kerk gevestig' (Botha 2000a: 880). Die proponentformule wat in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk gebruik word, het sy oorsprong uit die besluit van die Kaapse Kerk van 1863 om die legitimasie van dominees Van der Hoff, Begemann en Smuts terug te trek. Aan dominees Van der Hoff en Begemann is toe opdrag gegee om 'n konsepformule op te stel, wat op 26 Februarie 1866 deur die Algemene Kerkvergadering aanvaar en bekragtig is (Botha 2000b: 889). Botha wys daarop dat daar geen wesenlike verskille is tussen die formule wat in die huidige kerkorde opgeneem is, en wat gegeld het vanaf 1866 tot 1997 nie. Die formule handhaaf die *quia* standpunt. 'Die ou beproefde tradisie van die Nederduitsch Hervormde Kerk bly gehandhaaf. Terwyl die Skrif steeds as die absolute norm geld (*norma normans*), word nie toegelaat dat argeloos met die kerk se belydenis omgegaan word en die Kerk se belydenisskrifte gering geskat word nie' (Botha 2000b: 902).

Daarin word die kandidaat nie net gebind aan die leer van die Kerk soos saamgevat in die formuliere van eenheid nie, maar verklaar hy ook dat hy vas oortuig is dat dit in ooreenstemming is met die Woord van God. Verder beloof hy dat in díé leer volhard sal word, en dat dit bepalend sal wees vir die verkondiging. Die voornemende dienaar van die Woord aanvaar nie net die formuliere van eenheid as die korrekte uitleg van die Skrif nie, maar belowe ook om hom te hou aan die Kerkorde, en beloof om hom by oortreding te onderwerp aan die oordeel van die bevoegde kerklike vergaderings. Grondliggend aan die formulier is die besondere binding aan die Skrif, belydenis en kerklike orde wat in die formulier ter sprake kom, en deur die dienaar van die Woord in ere gehou moet word. Deur die ondertekening van die proponentformule maak die voornemende bedienaar van die Woord die

belydenisskrifte aktueel, byderwets en eietyds as reël van sy verkondiging en optrede in die Kerk:

Daarom is die kerklike belydenis nié 'n historiese stuk uit die gryse verlede nie, want deur sy ondertekening **maak die kandidaat self dit 'n eie en eietydse belydenis**. In dié lig gesien, kan die belydenis of die *doctrina sacra* nooit 'n dwang of 'n keurslyf wees nie, want dit is, kragtens sy handtekening, vir elke predikant óók die uitdrukking van sy eie belydenis, sy eie antwoord op die Woord van God.

(Pont 1985: 532)

Soos reeds gestel, funksioneer die geloofsbelydenisse wat die bedienaar van die Woord op grond van die *quia*-standpunt deur sy handtekening aanvaar, nie op 'n juridies-konfessionele manier wat daarop neerkom dat die geloofsbelydenisse as gesaghebbende leerstukke geld en rigied gehoorsaam moet word soos wetgewing deur die burgerlike owerheid nie. Wanneer dit gestel word, ontstaan klaarblyklik die indruk dat die Hervormde Kerk sy belydenis nie besonder hoog ag nie. Die leertugsake wat in die verlede plaasgevind het, getuig egter van die teendeel (kyk Botha [1981]: 1-28; 1997: 1313-1314; Pont 1985: 534-544).

Die mening bestaan dat die belydenisskrifte vanweë die ontsagwekkende vordering in die teologiese wetenskap, en met name ook op die gebied van die Bybelwetenskap sedert die totstandkoming van die belydenisse en belydenisskrifte van die kerk, drasties hersien moet word (Van Aarde & Pelsers 2001: 23). Pelsers is verder van mening dat daar 'n hele linie van belydeniswysigings of herformulerings sal moet plaasvind indien die kerk die moeite sou doen om sonder om vir gravamina te wag, die taak sou stel om die belydenis aan die Skrif te toets. Hy meen dat daar nie 'n diskrepansie kan bestaan tussen die kerk se belydenis en die kerk se verkondiging nie, en is van mening dat so 'n situasie reeds bestaan (Pelsers 1999: 432). Dit is die gevolg van die feit dat daar 'n gaping ontstaan tussen belydenis en eksegeese. Die saak kan verder in die midde gelaat word wanneer na die eksegetiese

resultate van die historiese Jesus navorsing verwys word, en die vraag gestel word of dit homileties bruikbaar en as sodanig aangewend word, onder andere deur navorsers self, na die historiese Jesus.

Pelser stel dat 'n belydenis eietyds sowel as funksioneel moet wees. 'n Geloofsbelydenis moet in staat wees om die gelowige in elke nuwe situasie tot geloof en tot 'n nuwe geloofsbeslissing te bring, en andersyds 'moet dit die gelowige kan help om tot 'n sinvolle, dit wil sê evangeliese, begrip te kom van en 'n greep te kry op haar/sy lewe van elke dag' (Pelser 1999: 433). Die kritiese vraag wat hier gestel kan word, is of dit so is dat die huidige belydenisse van die kerk nie daartoe in staat is nie? Hy gee die antwoord daarop wanneer hy toegee dat dit moontlik is en ook gebeur het dat 'geloofsgemeenskappe oor geslagte heen dieselfde belydenis met dieselfde oortuiging en effek kan bely as wat die eerste belyers dit gedoen het' (Pelser 1999: 434).

Die eie kerklike standpunt wil egter nie aan die belydenis gewig toeken wat met die gesag van die Skrif in botsing kom nie.

Met die opstel van die belydenisse het die kerk nie die bedoeling gehad om die Heilige Skrif kragteloos te maak nie, maar wel om uit te spreek, te bely, wat die Skrif omtrent bepaalde sake leer. Die belydenis is nie gesien as *norma normans* nie, maar as *norma normata*, dit wil sê afgeleide reël van die geloof, ondergeskik aan die Skrif en voortdurend toetsbaar aan die Skrif wat die enigste reël van die geloof bly. Die belydenis mag daarom nooit naas of bo die Skrif gestel word nie.

(Botha [1981]: 5)

Die belydenis word dus nie so onfeilbaar en verhewe beskou dat geen verskil van mening geduld word nie, inteendeel. Maar verskil van mening moet op kerklike wyse plaasvind, en uiting gee aan kerklike ordelikheid wat eie is aan die kerk. Daarom bestaan die moontlikheid om 'n gravamen in te dien wat

volgens Ordinansie 1.2 van die Kerkorde hanteer moet word (Botha [1981]: 5; 1997: 1317; Pont 1985: 529).

In die jongste verlede het die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering dit nodig geag om 'n verklaring uit te reik met betrekking tot die belydenisskrifte van die kerk en die hantering daarvan. Die rede daarvoor was dat die resultate van wetenskaplike navorsing oor die Bybel, verskillende metodes van Skrifverstaan en die verloop van 'n krities-teologiese debat plaaslik, sowel as internasionaal, dikwels deur die pers op sensasionele wyse gerapporteer word wat nie altyd gerusstelend inwerk op lidmate nie (NHKA 2002). Die kern van die ontsteltenis hang waarskynlik saam met die feit dat wetenskaplike resultate wesenlike geloofsake bevraagteken.

Stellings soos dat daar geen historiese bewyse is vir die opstanding van Jesus uit die dood nie, dat sy maagdelike geboorte net 'n mite is, dat sy kruisdood as soenoffer maar 'n voorbeeld is van tipiese vertellings wat in die eerste eeu na Christus in omloop was, word met wetenskaplike stelligheid aan ons voorgehou.

(NHKA 2002)

Kernagtig bestaan die Kerk se reaksie daarin dat die wetenskap slegs iets kan navors wat met menslike wetenskaplike metodes waargeneem kan word. 'Hier lê die grens van die wetenskap. Jesus Christus is tegelyk ook God! Dat Hy God is oorskry die grense van menslike denke en wetenskap, dit kan nie nagevors of bewys word nie' (NHKA 2002). In dieselfde skrywe word verklaar dat *die Hervormde Kerk onverkort staan by die leer soos wat dit in die belydenisskrifte tot uitdrukking kom.*

Behalwe bogenoemde verklaring van 12 Junie 2002 het die Kommissie op 21 November 2000 reeds 'n verklaring uitgereik na aanleiding van die persberigte oor uitsprake van prof A G van Aarde. Daarin word onder andere verklaar dat die Moderamen 'daarop wys dat prof Van Aarde by verskillende vorige geleenthede dit duidelik gestel het dat hy nie verskil met die Kerk se

opvatting en die uiteensetting van die belydenisskrifte oor die maagdelike geboorte en opstanding van Jesus uit die dood nie' (NHKA 2000). Die verklaring haal aan uit die Hervormer van 15 November 2000 waarin prof van Aarde onder andere die volgende sê: 'Wanneer ek die geloofsbelydenis saam met die gemeente in die erediens sê, doen ek dit nie met kritiek of 'n gevoel van teësin nie. Ek doen dit met instemming.'

Uit bogenoemde onlangse reaksie uit die Kerk is dit duidelik dat die belydenisskrifte steeds gehandhaaf word soos elke dienaar van die Woord met sy handtekening in die proponentformule onderneem het. Dit is die amptelike standpunt van die Kerk.

Naas die moontlikheid van gravamina het daar in die Kerk steeds die vryheid bestaan wat as *libertas prophetandi* beskou kan word, en gegeld het vir die gebied waaromtrent geen belydenis uitsprake bestaan nie. Hier word gedink aan onvervulde profesieë, chronologiese, topografiese, argitektoniese, genealogiese en filologies-teologiese kwessies. Die ruimtes kon betree word mits dit nie misbruik is deur van die reëls van die geloof af te wyk nie. Naas die sogenaamde *libertas prophetandi* bestaan daar ook 'n mate van toleransie met betrekking tot die belydenis, wat nie dui op onderwaardering van die belydenis nie, maar bedoel was om die swakkes en dwalendes reg te help, omdat aanvaar is dat iemand wel 'n ander standpunt sou kon hê wat nie die gevolg van halsstarrigheid is nie (Botha 1981: 6).

In die eie Kerk het nog altyd die moontlikheid bestaan dat eksegete onbevangende navorsing kon doen sonder dat probeer is om iemand die mond te snoer. Wanneer dit gestel word, is dit ook duidelik dat daarmee nie bedoel word dat die belydenisskrifte van die kerk opgehef en negeer kan word nie, ook nie stilswyend nie. Verskil van mening is moontlik, maar op kerklike wyse. Die sogenaamde vryheid van die eksegete het tydens die saak van prof A S Geyser ter sprake gekom waartydens onder andere die volgende opmerking gemaak is:

Die Kommissie kan geen uitspraak gee oor die vraag of 'n eksegetiese reg of verkeerd is nie, want dan sou die Kommissie 'n standaard eksegetiese van 'n bepaalde Skrifgedeelte of gedeeltes moet gee, wat dan vervolgens bindende gesag vir die kerk sou moet wees. Die Kommissie kan alleen oordeel oor die vraag of 'n eksegetiese in die Bybel of in 'n Skrifgedeelte 'n boodskap verneem het wat verenigbaar is met die boodskap wat die Kerk in die Bybel verneem het of nie. Hoe die Kerk die boodskap van die Bybel verneem het, het die Kerk neergelê in sy belydenisskrifte en om die waarheidsgehalte hiervan te beoordeel lê buite die bevoegdheid van die Kommissie. Dit is die taak van die Algemene Kerkvergadering en daarmee hang 'n duidelike voorgeskrewe prosedure saam.

(Pont 1985: 541)

Verdere kommentaar in die verband word gelewer, naamlik dat die Skrif vry is van enige vorm van belydenisdwang. 'Dit het egter... nie beteken dat die NHK leervryheid beoefen nie. Die vryheid van die Skrif beteken nie dat die Skrifondersoeker vry is van enige vorm van belydenisgebondenheid nie' (Pont 1985: 542).

Die belydenis soos vervat in die belydenisse en belydenisskrifte geld vir alle lidmate, ampsdraers ingesluit. Die erns waarin die Kerk die handhawing en binding aan die belydenisskrifte sien, word bevestig as gestel word dat opsigthoudende vergaderings volgens die kerklike dissipline handel met ampsdraers en lidmate wat nie aan die belydenis getrou bly nie (Ordinansie 1.1.3). Naas dwalings ten opsigte van die lewe maak leerdwalings 'n besonder belangrike terrein uit waar die waarheid misgaan word. Lewensdwalings is waarskynlik te wyte aan bepaalde dwalings ten opsigte van die leer wat persone nahou. 'Daarom is sonde in hierdie verband altyd ongehoorsaamheid aan die leer, prediking en onderrig van die kerk wat uitsluitlik uit die Woord van God voortkom' (Pont 1975: 3).

As antwoord op die vraag waarom die Kerk sy belydenis met sorg en ywer handhaaf, gee die Kerkorde 'n tweeledige antwoord, naamlik om die eenheid te bewaar, en om die gemeente aan te spoor tot 'n loflied oor die rykdom van die heil in Christus (Ordereël 1.2). 'Die Bekenntnisse wollen Einheit darstellen und Gemeinschaft gestalten, sie wollen an Christus binden' (Jacobs 1959: 15). Die eenheid wat hier ter sprake kom, is veral van toepassing op die verkondiging en spreke van die Kerk. Die belydenisskrifte speel hierin 'n belangrike rol om te voorkom dat dwaalleer die Kerk binnegedra word. Die belangrikheid van die handhawing van die belydenis word ook soos volg gestel: 'Dit is ook vanselfsprekend, want 'n kerk kan nie toelaat dat die evangelie, wat hy in die wêreld moet uitdra, in verskillende toonaarde uitgelê en verkondig word nie. Dit sou op die lang duur die vernietiging van die kerk beteken, omdat daar geen vastigheid in die leer of belydenis sou wees nie' (Pont 1994: 81). Dit spreek vanself dat die Kerk op hoogte moet wees van die belydenis van elke dienaar van die Woord. Die verweer dat die Skrif as *sola scriptura* bepalend is, dien geen doel tensy dit gepaard gaan met die belydenis hoe die Skrif verstaan en uitgelê word nie. Die vermaning dat elke ketter sy letter het, is nie misplaas nie en moet selfs in die huidige bestel goed in gedagte gehou word (Van Zyl 1999: 25). Daarom behoort die teologiese debat 'n besonder sterk belydende dimensie te vertoon wat beteken dat vanuit die belydenis vertrek word, wat uit die aard van die saak 'n Skriftuurlike debat beteken, aangesien 'n beroep op die belydenisskrif uiteraard 'n beroep op die Skrif veronderstel.

Die geloof wat op grond van die Woord van God bely word aan die hand van die belydenisskrifte van die kerk, word in die gang van die kerklike lewe op verskillende vlakke uitgeleef. Dit staan in rangorde opgeteken in die Kerkorde waarvan die verkondiging van die evangelie en die bediening van die sakramente die belangrikste uitmaak (Ordereël 1.3.1 en 2). In die opstelling wat deur die Kerkorde in die verband gebied word, is die *notae ecclesiae* onderliggend. Terselfdertyd word ook aangedui hoe wyd die belydende inslag van die Kerk ter sprake kom wanneer eerstens na die verkondiging van die evangelie en deelname aan die sakramente verwys word, maar verder ook na gebede (Ordereël 1.3.3), diensformuliere (Ordereël 1.3.4), die kerklied

(Ordereël 1.3.5), kategese (Ordereël 1.3.6), herderlike briewe (Ordereël 1.3.7), die profetiese getuienis van die Kerk teenoor owerheid (Ordereël 1.3.8) en ten slotte opsig en tug (Ordereël 1.3.9). Profetiese getuienis teenoor, en gebed vir die owerheid vorm waarskynlik van die mees kritiese handeling van die kerk teenoor die owerheid, aangesien die owerheid sodoende onder die oordeel van God geplaas word.

Dit was nog altyd so dat daar tussen leer en lewe 'n baie noue verband bestaan het. Dit kan ook beskryf word aan die hand van die verhouding tussen Dogmatiek en Etiek, wat inderdaad gevolg gee aan die vraag hoe die leer wat op die Woord gebaseer is en in die belydenisskrifte verwoord word, in die lewe van gelowiges tot uiting kom. Die Kerkorde gee hier een van die mees voor die hand liggende redes waarom lidmate eredienste moet bywoon, naamlik omdat hulle gelowiges is (Ordereël 1.4.1). Uit die verdere verloop is dit ook duidelik dat erediensbywoning gevolg het in die lewe van gelowiges, naamlik dat hulle self huisgodsdienste hou, in die gebed volhard en die Bybelse inhoud oordink (Ordereël 1.4.2-4). Hierdeur word die verband gelê tussen wat Noordmans genoem het die Sondaggemeente en die huisgemeente waarmee hy besondere sin aandui vir die amp van die ouderling. Hy stel die saak soos volg:

Dat er zulk een *afzonderlijk* ambt bestaat, om de gemeente geregeld uit gezinnen op te bouwen, is van grote betekenis. Het stempelt een gereformeerde kerk in de goede zin des woords tot een volkskerk. In die naam ligt niet opgesloten, dat ieder door geboorte in de kerk recht heeft, zonder op het geloof te letten. Maar wel dat de kerk, zoveel in haar is, met behoud van de tucht, de weg van het gezin naar de gemeente, van het natuurlijke naar het geestelijke, effent en daar zelfs een apart ambt voor heeft.

(Noordmans 1984: 447)

Dit is presies hier waar daar in die kerk groot leemtes bestaan, aangesien baie lidmate nie meer die band tussen die kerk en sy huis so sterk beleef nie,

en die erediens wat Sondag plaasvind nie verder rondom die huisaltaar, en in die gedagtes van lidmate voortsit nie. Gebed in die erediens moet ook gevolg hê in die huis waar kinders en ouers saam bid, en in die lewe van elke gelowige. Wanneer dit gebeur, is die volgende terreine waar lidmate hulle geloof kan uitleef voor die hand liggend, byvoorbeeld om die evangelie met woord en daad na alle mense te bring (Ordereël 1.4.5), ons verantwoordelikhede na te kom volgens die beloftes wat afgelê is (Ordereël 1.4.6), ampsdraers in hulle dienswerk te ondersteun (Ordereël 1.4.7), uit dankbaarheid goeie werke doen (Ordereël 1.4.8), barmhartigheid aan alle mense te bewys (Ordereël 1.4.9) en in alles gehoorsaam aan God en tot sy eer te lewe (Ordereël 1.4.10). Die slotsom wat uit hierdie kerkordelike formulering volg, is dat lidmate wat nie meelewend aan die Kerk se werk meedoen nie, hulle geloof nie uitleef nie, en waarskynlik nie meer besef nie dat geloof met inhoud gevul is, en daarom veel meer is as bloot 'n formele verbintenis met die kerk.

Verder kom die belydende inslag van die Kerkorde hiermee grondliggend na vore waardeur terselfdertyd prinsipiële argument gevoer word wat as motivering geld vir verskeie kerklike gestaltes. Die Kerk tree belydend op in alles wat gedoen word, in die prediking en bediening van die sakramente, tydens die erediens waar in die gebed en die kerklid, by die lees van die diensformuliere, belydend saam die inhoud van die leer wat ook in die kategesehandleidings verwoord is tot uiting kom. Die Kerk bely in sy optrede teenoor die owerheid ook sy belydenis. Verder is ampsdraers ook belydend besig wanneer hulle ampspligte nakom. Die uitdra van die evangelie aan alle mense, die apostolaat van die Kerk is belydend van aard, so ook wanneer die kerk belydend sy diakonale diens aan die wêreld verrig. Die belydende karakter word nie net tot die dienswerk van die Kerk beperk nie, maar ook uitgebrei na die binnekamer van lidmate wat deel van die Kerk uitmaak, in gebed volhard en die inhoud van die Bybel oordink. Die belydenisskrifte van die Kerk is die spreekreëls aan die hand waarvan kerk en lidmaat belydend in die wêreld uiting gee aan sy God opgelegde roeping.

Die prosedure wat gevolg moet word wanneer iemand oor 'n kerklike leerbeslissing beswaard voel, word in die Kerkorde duidelik uiteengesit (Ordinansie 1.2). Dit is belangrik om hier daarop te wys dat iemand wat oor 'n leerbeslissing beswaard voel, dit by die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering voorlê. Nadat dit gedoen is, word die besware nie verder openbaar gemaak nie. 'n Predikant kan dus nie van die kansel, of in die openbare media, sodanige besware blootlê en die kerklike leer korrigeer na eie goeë dunnke nie. Hier is dit duidelik dat aanvaarding van die belydenisskrifte van die kerk nie belydenisdwang is nie, maar dat besware op kerklike wyse hanteer moet word, gewoon omdat belydenisskrifte mensewerk is en prinsipieel onder die Skriftuurlike korrekatief funksioneer.

Die prosedure vir die verandering aan belydenisskrifte word ook langs 'n spesifieke weg aanhangig gemaak wat kerkordelik uiteengesit word (Ordinansie 1.3). Die feit dat hierin vermeld word dat die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering hom van advies laat bedien deur onder andere ander Reformatoriese kerke, asook teoloë binne en buite die Kerk, verwoord die anti-independentistiese beginsel, maar in die geval na buite in ekumeniese verband. Dit bevestig ook die feit dat die Kerk ernstig is wanneer gestel word dat die Kerk sy geloof bely in gemeenskap met die kerk van alle eeue. As kritiese kantaantekening moet hier gestel word dat belydenisse liefs gelaat moet word in die vorm waarin dit ontvang is, aangesien verandering beteken dat die geloofsbelydenis nie meer dieselfde is nie. As alternatief kan oorweging geskenk word aan die opstel van 'n eietydse belydenis. In die verband moet die opmerking van Breytenbach in gedagte gehou word toe hy gesê het: ' 'n Nuwe belydenis sou op hierdie stadium eerder groter verdeeldheid as eenheid bring...Enige nuwe belydenis sal tydgebonde wees en sal binne 10 jaar agterhaal wees in 'n vinnig veranderende teologiese klimaat' (Breytenbach [1982]: 50). Die feit dat 'n verandering aan 'n belydenis met algemene stemming deur die Algemene Kerkvergadering goedgekeur word, bevestig die erns waarmee die saak bejeën word.

Die moontlikheid bestaan om ander of nuwe belydenisskrifte voor te lê, wat op dieselfde manier geskied as die verandering aan belydenisskrifte (Ordinansie 1.4).

Samevattend gestel, word die belydenis in die Nederduitsch Hervormde Kerk met erns bejeën, en daarom steeds onverkort gehandhaaf, waardeur aangedui word dat steeds saam met die kerk en soos die kerk bely word. Wanneer dit gesê is, beteken dit nie dat die belydenis juridies-konfessioneel funksioneer nie om soos wetgewing uit die burgerlike owerheid hanteer te word, wat daarop neerkom dat die Kerk in die belydenis glo, omdat die belydenis aanduiding is van die geloof wat op die openbaring van God, sy Woord, berus. Die gesag van die belydenis is steeds op die *quia*-standpunt, waardeur die besondere funksionering van die belydenis beklemtoon word. Dit neem nie weg nie dat belydenisskrifte hermeneuties hanteer moet word, maar dit is nie die invalshoek vir eiesinnigheid of dwaalleer nie. Handhawing van die belydenis is ook nie gelyk aan belydenisdwang nie. Deur ondertekening van die proponentsformule het elke bedienaar van die Woord die belydenis eietyd gemaak. Belydenisskrifte is mensewerk, daarom bestaan die moontlikheid om krities daarmee om te gaan, maar dan volgens Kerkorde. Skrif, belydenis en Kerkorde staan in genuanseerde verhouding tot mekaar.

5.4 Die ampte

In kerke van Reformatoriese oorsprong het daar geen verskuiwing gekom met betrekking tot die aantal ampte wat in die kerk deesdae aangetref word nie, naamlik bedienaar van die Woord, ouderling en diaken. Naas die besondere ampte kan hier ook verwys word na die priesterskap van die gelowiges wat nie as 'n amp gesien word nie, en ook nie die amp vooraf gaan nie (Pont 1984; 1989).

In Ordereël 2 van die Kerkorde kom die ampte ter sprake. Die Kerkorde wys daarop dat die ampte as gawes en dienste beskou word waardeur God mense wat Hy in en deur Christus verlos het, tot geloof in Hom bring. Dit is verder deur die ampte waardeur gelowiges deur God toegerus word vir hulle dienswerk in die wêreld, en vir die opbou van die kerk tot die werklike eenheid in Christus (Ordereël 2). Die feit dat ampte deur God aan sy kerk gegee is met 'n duidelik omlynde doel, kan ook afgelees word uit die Nederlandse Geloofsbelydenis, Artikel 30, waar aangedui word dat die kerkraad wat bestaan uit die herders, ouderlinge en diakens, moet sorg dat die ware godsdiens onderhou, die ware leer versprei, oortreders gestraf en dat die armes in hulle nood gehelp sal word. Volgens Artikel 30 vind ampte nie hulle oorsprong in die kerk nie, maar dui op die geestelike bestuurswyse wat die Here ons in sy Woord geleer het. Die saak word in die aanhef van Ordereël 3 nog nader omlynd met die standpunt dat ampsdraers dienaars van Jesus Christus is, wie se opdrag bestaan in die verkondiging, toerusting, opbouing, versorging, beskerming, regering en leiding van die Kerk.

Die uitgangspunt wat hier gestel word dat ampsdraers dienaars van Jesus Christus is, bevestig dat die Kerk die ampsdraer en sy amp sien as 'n *ministerium*, 'n nederige dienswerk en nie 'n *officium*, 'n hoë posisie nie (Pont 1981: 197; [1978]: 51). Dit hang waarskynlik saam met die feit dat die ampsdraer 'n geroepe ampsdraer is wat sy roeping van God ontvang het, en met die Woord van God as rigsnoer sy dienswerk verrig. Verder dat hy bedienaar van die Woord is, omdat hy voltyds die dienswerk verrig wat eie aan die amp is. As die amp só gesien word, kan 'n ampsdraer nie te

prominent word nie, in elk geval nie as vasgehou word aan die uitgangspunt dat hy nie sy woord nie, maar Gód se Woord verkondig.

Die neiging is dikwels om aan die amp, veral aan die amp van die bedienaar van die Woord, swaarder klem toe te ken, gesien in die lig van die feit dat ander beroepe wat met die predikant vergelyk kan word as voorbeelde voorgehou word, asook deur sy opleiding as betaalde ampsdraer in die kerk. Wanneer die bestek wat die amp van predikant in die Kerkorde beslaan in ag geneem word, kan die swaar klem wat aan die bedienaar van die Woord toegeken word moeilik misgekyk word. Pelser se mening dat die ampte belangrik geword het (Van Aarde & Pelser 2001: 22), kan nader gekwalifiseer word dat die nege en twintig bladsye wat Ordereël 2 beslaan waar oor die ampte in die Kerkorde gehandel word, skaars vier bladsye aan die ouderlinge en diakens afgestaan word, wat daarop neerkom dat die grootste ruimte aan die amp van die predikant gewy word.

Die amp, beskou vanuit die Presbiteriaal-sinodale stelsel wat in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk verwoord word, in vergelyking met hedendaagse en ouer navorsing oor die amp, laat die vraag ontstaan of die amp in die Kerk steeds deur almal só waardeur word. Wanneer die Skrif as normerende norm vir die kerklike orde in die oog gehou word, kom dit daarop neer dat die huidige steeds aan die inhoud van die Skrif getoets moet word, en dus nie mag uitloop op 'n gerieflike verstarring waar die *status quo* sonder meer gehandhaaf word omdat die debat oor die amp nie enkelvoudig is nie. Die volgende mening, onder andere, dui daarop:

Enigiemand wat al 'n studie probeer maak het van die kerklike bediening soos dit in die Bybel ter sprake kom, sal saamstem dat 'n mens in hierdie verband met 'n uiters gekompliseerde onderneming te make het. Hierdie gekompliseerdheid en probleme is inherent aan die Bybel self en word ongelukkig nie minder problematies na mate daar ontwikkeling in die onderskeie Bybelwetenskappe plaasvind nie. Selfs al neem ons net die Nuwe

Testament, waarop die kerklike bediening grootliks gebaseer is en word, word die saak nog geensins makliker nie.

(Pelser 1990: 1)

Pelser stel dat streng histories gesproke daar volgens hom geen bewys bestaan dat Jesus 'n kerk gestig of bediening ingestel het nie (kyk ook Van Eck 1991: 657), maar dat dit ook 'n feit is dat niemand kan sê dat die kerk en die bediening nie God-gewil is nie (Pelser 1990: 3, 4; kyk ook Dingemans 1987: 116).

Die amp het in die laaste aantal jare 'n brandende kwessie geword wat nie net in die eie Kerk nie, maar ook in ander kerke in Suid-Afrika, asook in Europa sedert die jare dertig op die agenda van die teologiese debat verskyn het (kyk NHK 1969b; Lekkerkerker 1971; Van Itterzon 1974; Van 't Spijker 1987a; Rossouw 1988; Botha 2004 onder andere). Die wesenlike probleem hang waarskynlik ook saam met die kerkbegrip wat in die kerk gehandhaaf word, wat as immanent óf transendent, bestempel kan word. Daarmee word bedoel dat enersyds die wese en oorsprong van die kerk in die bestaan van God gesoek word, wat beteken dat die kerk se ontstaan teologies gefundeer word soos aangedui in Artikel 27 van die Nederlandse Geloofsbelydenis. Andersyds vind 'n immanente kerkbegrip sy oorsprong en ontstaan in en deur die toedoen van mense, waardeur die amp en die teologiese fundering van die amp in heel ander lig te staan kom. Eksegeties beteken dit tans dat as daar nie 'n direkte skrifuitspraak gevind kan word dat Jesus pertinent die stigting van 'n kerk in die vooruitsig gestel het nie, aanvaar moet word dat Hy nie 'n kerk gewil het nie. Dit is 'n ou vraag wat reeds in die proefskrif van Abraham Kuiper in 1862 (*Disquisitio historico-theologica, exhibens J Calvini et J à Lasco de ecclesia sententiarum inter se compositionem*) ter sprake gekom het in sy vergelyking van die meer immanente kerkbegrip van a Lasco, teenoor die transendente kerkbegrip van Calvyn (Kuypers 1948: 17-18; Langman 1950: 35 verv.; Van leeuwen 1946: 90 verv.; Rasker 1981: 193).

Die kerkbegrip wat in die Presbiteriaal-sinodale kerkbegrip gevind word, is transendent-objektief van aard, wat beteken dat die oorsprong van die kerk

en amp bo die kerk en voorafgaande aan die kerk setel in die raad en die beskikking van God. Dit is ook geldend in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. Die probleem wat Dreyer uitwys, en daarin bestaan dat grondige eksegeese nie meer die geproklameerde Woord van God waarborg nie (Dreyer 1989:359), geld ook vir die problematiek met betrekking tot kerkbegrip en amp. Die Skrif was tradisioneel die bron en vindplaas vir die kerk se doen en late, ook van sy selfverstaan, maar het in die jongste tyd vanweë die nuwe resultate van die eksegeese ernstig onder druk gekom. Die saak word geïllustreer wanneer die volgende uitspraak vergelyk word: 'Daar blyk vandag konsensus daaroor te wees dat Jesus nie die kerk gestig of in die vooruitsig gestel het nie, ten minste nie die kerk soos dit met 'n organisatoriese en ampstruktuur na vore gekom het nie' (Pelser 2002: 1461). Die siening staan in kontras met die standpunt wat in die Nederlandse Geloofsbelydenis in Artikel 27 gevind word, asook met die beskouing in die Kerkorde waar die kerk as 'n gemeenskap van gelowiges gesien word wat God deur sy versoening in Christus tot stand bring en in stand hou...(Ordereël 1). Die oortuiging bestaan ook dat dit nie moontlik is om selfs van 'n Nuwe Testamentiese kerkbegrip te praat nie vanweë die redelike mate van verskeidenheid wat in die Nuwe Testament ter sprake kom (Pelser 1995: 673; kyk ook Van Eck 1991). Die agenda van die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering boekstaaf die volgende mening:

Die Nuwe Testamentiese "ampsbeskouing" sou dus, indien dit enigsins moontlik is in terme van bogenoemde diversiteit, hoogstens beskryf kon word as 'n **funksionele ampsbeskouing**, dit wil sê, 'n ampsbeskouing wat ten dienste staan van die verkondiging van die evangelie. Hiermee word bedoel dat die eise van die dag, dit wat nodig was, aanleiding gegee het tot die totstandkoming van sekere "amppte". As voorbeeld kan hier die "amp" van die apostel genoem word. Omdat daar behoefte was aan betroubare garante van die inhoud, werk, lewe en implikasie van die lewe van Jesus (dit wil sê, die evangelie van die opgestane Christus), het die "amp" van die apostel (in eng verband gesien), na vore getree. Met die evolusionistiese

totstandkoming en latere “finalisering” van die Nuwe Testament, het hierdie “amp”, omdat dit sy funksie verloor het, stelselmatig op die agtergrond geskuif..., [J]uis omdat dit nie meer funksioneel nodig was vir die voortgang en verkondiging van die evangelie nie.

(NHKA 2001c: 102)

Dit is uit bogenoemde aanhaling duidelik dat funksionele ampsbeskouing hier heel anders verstaan word as wat in die Reformatoriese kerkreg gebruiklik is, naamlik dat iemand ampsvoorreg geniet omdat hy die dienswerk wat die amp behels voltyds verrig (Pont 1981: 201). Behalwe dit word in bogenoemde aanhaling by implikasie gestel dat die amp uit die praktyk ontstaan het en so ook na verandering van behoefte weer verdwyn het.

Die saak word verder bemoeilik wanneer daar byvoorbeeld verwys word na resente beskouings in verband met die roeping van die twaalf:

Verder word daar in toenemende mate betwyfel dat die twaalfal ‘n voor-Pase groep of instelling was, dit wil sê dat hulle inderdaad deur die historiese Jesus met ‘n bepaalde doel voor oë geroep of aangestel is....Die jongste voorbeeld hiervan is die Jesus Seminar wat, hoewel daar nie eenstemmigheid bereik kon word oor die vraag of Jesus inderdaad mense tot dissipels geroep het nie, wel met verwysing na Markus 3: 3-19 eenparig tot die slotsom gekom het dat “the number ‘twelve’ in connection with an inner circle of disciples” ‘n fiksie is (Funk 1998: 71).

(Pelser 2002: 1462)

Positief moet egter opgemerk word dat Pelser (1995: 650) aandui dat Markus 8:27-10:45 die gedeelte in die Evangelie is wat van wesenlike belang is vir Markus se verstaan van wat dissipelskap inhou. Hy wys in die verband daarop dat ‘n dissipel iemand is wat bereid is om alles en almal onvoorwaardelik te verlaat en Jesus te volg (1: 16-18; 2: 14), om deel van die ‘huisgesin’ van Jesus te wees moet ‘n mens die wil van God doen (3: 31-35), jy moet jouself verloën en jou kruis opneem in jou toewyding aan Jesus (8:

34), jy moet altyd teenoor ander die minste wees en almal se dienaar wees (9: 35, 10: 43-44). Hy sê verder:

Dit sou seker nie verkeerd wees om te sê dat die motiewe van selfverloëning en die opneem van die kruis die kern vorm van dissipelskap in Markus nie....Waarop dit neerkom, word in Markus 8: 35 nader omskrywe deur die woorde oor die behoud van die eie lewe of die prysgawe daarvan ter wille van Christus en die evangelie. Hiervolgens moet die volgelinge van Jesus, of dan die lidmate van sy kerk, die radikale eksistensiële stap doen om volledig afstand te doen van al hulle vorige sekuriteite en van alle voorhande dinge in hierdie wêreld waaroor hulle probeer beheer uitoefen, ja ook hulle lewe soos hulle dit tot dusver tot hulle eie voordeel probeer leef en beheers het.

Bogenoemde uitsprake en navorsingsresultate op die gebied van die Nuwe Testament lê die problematiek as gevolg van nuwe navorsing bloot, maar dui ook aan dat tog bepaalde afleidings moontlik is soos in die Evangelie van Markus, onder andere, wat van betekenis is vir die hedendaagse ampsbegrip met besondere verwysing na die bedienaar van die Woord wat in die Kerk in krisis verkeer (Die Hervormer 2003: 1).

Die grondverskuiwing met betrekking tot die amp van die predikant het tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering daarin tot uiting gekom, dat prinsipiël van die funksionele ampsbeskouing afgewyk is met die herinvoering van die deeltydse predikant. Die eerste keer was gedurende die ses en vyftigste Algemene Kerkvergadering van 1970 met die besluit: 'Die kerk kan enige persoon wat die bevoegdheid het om dienaar van die Woord in die Kerk te wees vir 'n besondere taak op deeltydse basis gebruik. Aan so 'n persoon sal bevoegdheid van woord- en sakramentsbediening vir die duur van so 'n besondere taak verleen word.' Dat die besluit slegs as 'n differensiasie van die amp beskou is, blyk uit die tweede deel van die besluit: 'Die vergadering dra aan 'n studiekomitee op om ondersoek in te stel na 'n verdere differensiasie van die amp van dienaar van die Woord' (NHKA 1970:

38; Pont [1973]: 100). Pont se aangetekende teenstem het onder andere gestel dat daarmee 'n streep deur die Reformatoriese ampsopvatting getrek en beweeg is in die rigting van die liberale kerklike reg van die vorige eeu (NHKA 1970: 38).

Dieselfde vergadering het dit nodig gevind om bogenoemde besluit van 'n nadere verklaring te voorsien (NHKA 1970: 77), wat onder andere aangedui het dat persone wat daarvoor in aanmerking gekom het, persone is wat oor die nodige opleiding beskik, en nog nie toegelaat is nie of reeds toegelaat, maar nog nie in 'n vaste werkkring bevestig is nie, of na oorgang na 'n ander lewenstaat met verlies van status as dienaar van die Woord uit die amp onthef is. Die laaste kategorie van predikante wat na 'n ander lewenstaat oorgegaan het aangesien hulle verkies het om die voltydse amp te verlaat, word vermeld sonder aanduiding dat hulle enigsins begeer het om na die amp van bedienaar van die Woord terug te keer. Pont ([1973]: 101) lewer die volgende kommentaar oor die besluit en uitleg van 1970:

Met hierdie opvatting soos dit voorkom in die betrokke besluit en in die **Uitleg van die Besluit** van die Moderamen is die Bybels-Reformatoriese opvatting in verband met die amp van dienaar van die Woord nie meer geldend nie. Hier is ons terug by die kollegiale kerkregtelike opvatting dat die kerk 'n gewone vrywillige vereniging is en die ampsdraers nie veel meer as die bestuurslede van die vereniging wat willekeurig deur die vereniging opdragte en take gegee kan word.

Die vergadering van 1970 het die 'differensiasie' in die amp as tydelik en deelyds gesien. Wanneer die saak op die keper beskou word, is dit duidelik nie dieselfde as wat die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering besluit het nie, aangesien laasgenoemde neerkom op die moontlikheid om voltyds 'n deelydse predikant te wees, sonder enige tydsbepaling. Die figuur wat die Algemene Kerkvergadering in 1970 geskep het, was gelyk aan die predikant met besondere opdrag volgens die Kerkorde. Die ander moontlikhede naas die deelydse predikant, wat volgens die Kerkwet in Bepaling 162 3 genoem

word, behalwe proponente, professore en emeriti, naamlik predikante in besondere diens en diegene met predikantstatus wat nie in 'n gemeente bevestig is nie, is later bygevoeg en het bly geld tot en met die implementering van die Kerkorde. Dit toon ook dat as afgewyk word van die aanvanklik voltydse, geroepe ampsdraer wat ampsvoorreg geniet omdat hy doen wat die Kerk van hom verwag, allerlei ander moontlikhede maklik volg.

Wanneer die bedeling tot voor die invoering van die Kerkorde in oënskou geneem word, blyk dat naas die deeltydse predikant [Bepaling 162 3 (b)] daar ook predikante in besondere diens was volgens Bepaling 150, en verder naas proponente, teologiese dosente en emeriti ook diegene met predikantstatus wat nie in 'n gemeente bevestig is nie [kyk ook Bepaling 102 (1c)]. Hier sou ook verwys kon word na die figuur van die pastorale hulp wat nie in 'n gemeente bevestig is na beroep nie, maar slegs die dienswerk verrig het wat per ooreenkoms bepaal is, en slegs in so mate vergoed is om hom in staat stel om die dienswerk waartoe hy verbind is te verrig (Bepaling 162).

Die Kerkorde het egter van die standpunt uitgegaan dat daar slegs sprake is van 'n voltydse roeping as bedienaar van die Woord. Daarom slegs die verwysing na predikante in gemeentes, emeriti, en predikante met besondere opdrag (Ordereël 2.1).

Bogenoemde reëlings sedert die Algemene Kerkvergadering van 1970 tot en met die invoering van die Kerkorde in 1997, vergelyk met die besluite oor die amp van predikant wat tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering in 2001 geneem is, bring die volgende na vore. Die deeltydse predikant is weer ingevoer, maar hierdie keer selfs ongekwalifiseerd met die besluit om deeltydse bediening goed te keur, wat beteken dat 'n predikant ook 'n ander beroep gelyktydig kan beoefen (NHKA 2001b: 48). Die besluit is geneem sonder aanduiding dat 'n parallelle beroep met die amp van predikant versoenbaar moet wees. Verder word ook aangedui dat 'n voltydse predikant 'n beroep na 'n deeltydse standplaas mag aanneem, en self vir die res van sy lewensonderhoud 'sonder die implikasie dat na 'n ander lewenstaat oorgegaan word' (NHKA 2001b: 48) voorsiening

kan maak. Dit ten spyte van Ordinansie 2.1.3.3 (vi en vii) wat dit wil beperk omdat die Kerkorde met die funksionele ampsbeskouing werk. Dieselfde saak word in gedeelte 7 van die besluit verder gevoer as gestel word dat 'n predikant van sy standplaas losgemaak kan word 'na aanleiding van 'n deeglike ondersoek deur die tersaaklike opsigliggaam', of gewoon op eie versoek vra dat hy van sy standplaas losgemaak word sonder verlies van ampsvoorreg (NHKA 2001d: 162). Die feit dat losmaking hétsy na die handeling van 'n opsigliggaam óf op eie versoek, so ongekwalfiseerd moontlik gemaak word, dui daarop dat die funksionele ampsbeskouing nie deur die vergadering belangrik geag is nie. Behalwe dit, rym díé ampsbeskouing nie met die Reformatoriese kerkreg nie, en by implikasie ook nie met die Skrif of die belydenisskrifte nie.

Die apostels was voltydse bedienaars van die Woord en deelydse tentmakers (Hand 18: 3-5) en laat nie die indruk dat eie lewensonderhoud belangriker as die voorreg en roeping om die evangelie te verkondig swaarder geweeg het nie. Trouens, die apostel Paulus se optrede sedert hy op pad na Damaskus deur God geroep is, vorm 'n lewende getuie van sy roeping wat hy nageleef het ten spyte van ongelooflike teenstand en moeilike ervarings wat hom uiteindelik waarskynlik sy lewe gekos het (Van der Watt: 2003: 906).

Van Eck kom tot bepaalde slotsomme wanneer hy die amp van die ouderling sosiaal-wetenskaplik benader. Hy is krities teenoor die standpunt dat die boeke van die Nuwe Testament kronologies gesien word, en sodoende gepoog word om 'n ontwikkeling van die ampte daar te stel. Tweedens is hy van mening dat 'n herwaardering van die vooronderstellings van die ondersoek gemaak moet word. 'Indien die ondersoek vanuit die vooronderstelling gedoen word dat die ampte, soos hulle vandag daar uitsien, net so na die Nuwe Testament teruggevoer kan word, beteken dit eenvoudig dat die Nuwe Testament gebruik word om te bevestig dat die huidige bedieningstruktuur van die kerk "Bybels" is' (Van Eck 1991: 662). Dit lei volgens hom tot reduksionisme waar selektief na tekste gekyk word en ander bedienings soos die evangelis, nie in die debat betrek is nie. Hy vra daarom die vraag of nie onbewustelik toegelaat word dat die huidige

bedieningstruktuur in die kerk die wyse bepaal waarop daar na die ampte in die Nuwe Testament gekyk moet word nie. Van Eck stel die volgende hipotese voor: ‘Die “amp” in die Nuwe Testament moet as *sosiale rolle* gesien word, en meer spesifiek in terme van die *familiehoof* ‘ (Van Eck 1991: 663).

‘n Sosiaal-wetenskaplike lees van ‘n teks berus hoofsaaklik op twee belangrike komponente wat in die sosiologiese wetenskap bekend staan as die onderskeid tussen *emics* en *etics*....Eersgenoemde term verwys na “from the natives point of view” en laasgenoemde “from the scholars point of view”, dit wil sê die verskil tussen fonemika (*emika*, hoe daar gepraat en gehoor word) en fonetika (*etika* - hoe die vakman voorstel hoedat daar gepraat moet word;

(Van Eck 1991: 664)

In sy slotopmerkings kom hy tot die gevolgtrekking dat die ondersoek nie net negatiewe resultate gelewer het nie, aangesien volgens hom die Nuwe Testament tog ‘n eenvormige beeld bied van hoe die ‘amp’ van die *presbuteros* in die eerste eeu daar uitgesien het. Daarom is hy van mening dat Pelser (1990:1) se uitgangspunt dat aanvaar moet word dat dit eenvoudig nie meer moontlik is om die verskillende strukture en bedieningsbenaminge tot een bedieningsstelsel saam te voeg nie, nie sonder meer aanvaar kan word nie. Hy maak die volgende uitspraak wanneer hy stel dat die kerk se bedieningstruktuur funksioneel in terme van die eise van die dag moet wees. ‘Of dit “Bybels” is of nie, behoort nie die vraag te wees nie...Dit was funksioneel in terme van die sosiale strukture van die dag’ (sic!) (Van Eck 1991: 681).

Wanneer die amp funksioneel in laasgenoemde sin gesien word, naamlik volgens die eise van elke dag, Bybels of nie, open die moontlikheid dat die amp vanuit die praktyk bepaal word wat beteken dat ampte in die kerk kan funksioneer wat nie uit die Bybel nie, maar uit die praktyk gevorm is. As verweer sal waarskynlik aangevoer word dat dit nie enkelvoudig is om die

ampste wat huidig in die kerk bestaan, Skriftuurlik te omlin nie. Die volgende uitspraak van Graafland bevestig die probleem: 'Ik ben gaan inzien, dat wij wat voorzigtiger moeten worden met de overtuiging, dat zoals onze kerk de ambten ziet en praktiseert, de enige ware, bijbelse manier is' (Graafland 1999: 255). Hy impliseer dus ook die moontlikheid van verskeidenheid waarop Pelser reeds gewys het.

Waarskynlik is dit meer haalbaar dat nie na verskillende begrippe wat in die Nuwe Testament voorkom, gekyk word nie, maar na bepaalde dienste wat waarskynlik deur verskillende begrippe vergestalt word (Prinsloo 1988: 37). Dit is in 'n sekere sin die slotsom waartoe van Eck deur sy sosiologiese benadering kom as hy stel dat verskillende begrippe wat op ampswerk kon dui, wesenlik verskillende funksies van die familiehoof was (kyk Van Eck 1991: 675, 680). In dié lig kan dit moeilik ontken word dat die verkondiging van die Woord die sentrale ampswerk uitmaak in veral die Nuwe Testament, ten spyte van die feit dat die Jesus Seminar onder die indruk verkeer dat Jesus nie mense tot dissipels geroep het nie, en met verwysing na Markus 13: 13-19 eenparig tot die slotsom gekom het dat die bestaan van die twaalf as 'n binnekring van dissipels 'n fiksie is (Pelser 2002: 1462). Verkondiging van die Woord was die taak waarmee Jesus begin het en wat kennelik deur die apostels, soos Paulus, onder andere, opgeneem en op elke plek waar hy gekom het plaasgevind het.

Coertzen wys daarop dat die probleem wat deesdae ondervind word rondom die ampste, te wyte is aan die feit dat die Bybel anders gelees en gesien word as 'n versameling boeke wat nie noodwendig 'n eenheid vorm nie. 'To my mind this approach to the Bible – as a collection of different writings with very little, if any coherence – is typical of an approach in which Scripture is loosened from its original historical context and the way in which it was understood by the church through the ages' (Coertzen 1995: 374).

Verder wys Heyns daarop dat daar 'n verskuiwing gekom het weg van die tradisionele ampsteologie, na 'n gemeente teologie. 'Dit is juis hierdie verskuiwing wat meegebring het dat daar in die jongste tyd van 'n prakties-

teologiese ekklesiologie naas die dogmatiese teologie gepraat word' (Heyns 1993: 356). Soos Coertzen, is hy ook van mening dat die ontwikkeling op die gebied van die Bybelwetenskappe daarop uitgeloop het dat die Bybel verstaan word as 'n bundel geskryfte wat verskillende teologiese denkrigtings, tye, plekke en situasies verteenwoordig. Hy wys verder daarop dat die onderskeid tussen ampsdraers en lidmate, veral die gesag wat ampsdraers uitgeoefen het, ook vanweë institusionalisering groter geword het en lidmate op die agtergrond geplaas het wat lidmate se spontane deelname geïnhibeer het. Sedert die tweede helfte van die twintigste eeu het die proses van demokratisering wat na die kerk deurgewerk het, daartoe gelei dat die besluite en optrede van geestelike leiers bevraagteken, en nie meer as vanselfsprekend aanvaar is nie.

Die mondige mens wil deelneem aan die besluitnemingsproses en is krities ingestel teenoor die tradisie en gesag, ook die kerklike tradisie en kerklike gesag....Teenoor die hiërargiese stelsel wat in verskeie kerke formeel of informeel funksioneer, het 'n geroep opgeklink dat leierskap nie op gemeentes en lidmate van bo af geforseer sal word nie, maar dit van onder uit die gemeente sal opkom.

(Heyns 1993: 359)

Waarskynlik in die verlenging van bogenoemde demokratisering word oorbeweeg na 'n meer charismatiese styl, wat waarskynlik in die verlenging gevind word van die verwerping van die amp en klem op die gemeente. Strauss wys daarop dat die sogenaamde charismatisering breedweg as die pinksterbeweging bekend is wat 'n spanning skep tussen charisma en amp (Strauss 2000: 73). Hy dui aan dat die invloed van die radikale pinksterstandpunt in die Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK) daartoe lei dat die geestelike karakter van die ampte bevraagteken word. 'Eredienste waartydens die Skrifboodskap amptelik verkondig word en die gemeente met sang, gebed, 'n belydenis en offergawes antwoord, kom as sulks altyd nog iets kort....Dit is eers as die hemel tasbaar oopgaan en die charismata hulself manifesteer dat die Gees regstreeks lei' (Strauss 2000: 75).

Strauss dui ook aan wat volgens hom die charismatisering in die NGK bevorder. Lidmate is nie in staat om tussen die kaf en die koring te onderskei nie. Tweedens noem hy ampsverval en ampsversuim, wat gevoed word deur ampsdraers wat 'n groter oor het vir die postmoderne lewensgevoel of die stemme van sy teikengehoor, as vir die ewige Woord. Hy noem ook die feit dat die gemeente in 'n vermaaklikheidsklub verander het wat sy sukses meet aan getalle, en met ander meeding op die mark sonder dat sy ampsbediening gelei, gestimuleer en gekontroleer word deur die wydte en diepte van die Woord en die gereformeerde belydenis; 'vernuwing wat met alles eksperimenteer behalwe om te volhard met die deurwerking van 'n Bybelse visie op amp en kerk in terme van ons eie tyd; 'n diepe onsekerheid oor sy eie identiteit en funksie as ampsdraer of dienaar van Christus – so asof God se verlossingswerk op hierdie punt nog kortkom;' (Strauss 2000: 78). Dertens skeep die akonfessionele aard van samekomste 'n 'teelaarde vir die soort "explosiveness of the assembly"Bowendien teken die Bybel die kerk as 'n belydende geloofsgemeenskap wat vanuit sy Hoof, Jesus Christus, onder meer deur middel van die besondere ampte groei.' Laastens noem hy individualisme en die behoefte aan beleving of ervaring wat moet vergoed vir lewenslus en –onsekerheid. Die onsekerheid is in die afgelope aantal jare gevoed deur 'n radikale verskuiwing in die magte en waardes wat die samelewing beheers (Strauss 2000: 79).

Strauss wys verder op 'n ander soort charismatisering wat volgens hom in die NGK vaardig is, naamlik:

die belangrikheid van die "charisma", beeld of persoonlikheid van die plaaslike dominee....Daarom moet jy jouself so aantreklik en verbruikersvriendelik moontlik bemark. Jou kerk moet oop en lekker wees vir almal. Boonop dwing die behoefte aan ervaring of beleving jou om in elke diens minstens een ding te laat gebeur waarna mense agterna dramaties kan verwys of, selfs, oor kan lag. En jou finale maatstaf vir sukses is natuurlik hoeveel mense jy

trek. Dit bou jou selfbeeld, laat mense na jou resep vra en bied aan jou moontlik 'n getalle-oorwig teen kritici.

(Strauss 2000: 80)

As antwoord op die pinksterbeweging se beslaglegging op die sogenaamde charismata, wys Du Rand (1988: 76) daarop dat die ampte van die kerk self genadegawes of charismata, en as sodanig gawes van die Here God aan die kerk is:

Die Heilige Gees **rus die gelowiges toe** vir hulle roeping. Hulle word in die hand van die Heilige Gees instrumente om God se medewerkers te kan wees. En daarvoor rus God sy kerk toe met *chárismata* om diens na binne en na buite te kan lewer (vgl. 1 Kor 12), sowel as met ampsfunksies (vgl. Ef. 4: 7verv.). Die *chárisma* en die ampte funksioneer dus binne die teologiese raamwerk van die toerusting wat die Heilige Gees aan die kerk gee vir sy opbou en dienswerk na binne en na buite.

Du Rand stel die saak nog sterker wanneer hy afsluitend sê: ' 'n Mens sou die ampsfunksie die voortgaande ordelike koördinerende charismatiese werk van die Gees in die gemeente kon noem' (Du Rand 1988: 93).

Die algemene priesterskap van die gelowige (1 Pet 2: 9) én die liggaam van Christus-metafoor (1 Kor 12), vra deelname van al die gelowiges. 'Die besondere ampte moet in hierdie opsig as instrumente in Gods hand ook toerus tot diens, sodat elkeen sy genadegawe tot opbou van die liggaam kan aanwend – terwyl almal in liefde by die waarheid van die evangelie bly (Ef 4: 11-16)' (Strauss 2000: 82).

Uit die voorafgaande is dit duidelik dat die debat oor die amp nie beperk is tot ander kerke, of slegs die eie Kerk nie. Die debat is ook nie beperk tot die hede nie maar het sedert die sewentigerjare, en selfs vroeër, momentum begin kry (Van Itterzon 1974; Lekkerkerker 1971; NHK 1969b; Van Ruler 1952). In die Nederduitsch Hervormde Kerk het die Raad vir Regsadvies met

toestemming van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering besluit om 'n omvattende studie oor die amp te onderneem. Die komitee wat daarvoor aangewys is, konsentreer op die volgende:

Navorsing oor die amp binne die Bybelse getuienisse, die geskiedenis van die teologie en die eietydse ekumeniese teologie.

Nadenke hoe daar uit die huidige impasse tussen kerkordelike tradisie en heersende denke oor die amp gekom kan word.

Die moontlikheid om ons bestaande ampsbegrip te verbreed.

Die kerkordelike ondersteuning van so 'n ampsbegrip.

(NHKA 2003b: 1)

In die notule van die komitee word gestel dat die deeltydse predikant wesenlik 'n kerkregtelike anomalie vorm vanweë roeping, beroep en ordening. Die vraag kom ook ter sprake of hedendaagse arbeidsregte en dissipelskap met mekaar versoenbaar is. Verder is die mening uitgespreek dat daar behoefte is aan die amp van evangelis (NHKA 2003b: 3).

In die lig van die gestelde doelwit van die studie, naamlik om vas te stel of die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk strook met sy erfenis soos geformuleer in die Presbiteriaal-sinodale stelsel van kerkregering, moet laastens na die omlýning van die amp in die Kerkorde verwys word. In die opsig is dit opvallend dat gestel word dat die ampte gawes en dienste is waardeur God mense wat Hy in en deur Christus verlos het tot geloof in Hom bring (Ordereël 2). Ampte is dus nie demokraties in die gemeente en sy lidmate gefundeer nie, maar kerkordelik word hier belydend aangedui dat die oorsprong van die amp vanweë die bemoeienis van God met sy kerk is. Daarop volg vanselfsprekend dat dienaars van die Woord deur God geroep is, en in dieselfde sin word ook daarop gewys dat diesulkes deur die Kerk tot die evangeliebediening toegelaat en in die amp bevestig is (Ordereël 2.1).

In die formulering word dus gevolg gegee aan die dubbele binding wat gegeld het met betrekking tot die amp van die bedienaar van die Woord sedert die Reformasie (Calvyn 1992: 1327; Ainslie 1940: 142; Goumaz 1964: 31-42).

Die inhoud van die dienswerk van die bedienaar van die Woord wat bondig saamgevat neerkom op die verkondiging van die Woord en die bediening van die sakramente [Ordinansie 2.1.5 (i)], veronderstel dat elke bedienaar van die Woord aanvaar dat hy sy opdrag van God ontvang het, en lewer daarvan belydend getuigenis wanneer hy sy dienswerk met ywer en verantwoordelikheid aan God verrig. Wanneer die kerk as die liggaam van Christus gesien word wat Hy self daargestel en in stand hou (Ordereël 1), kan daar nie aan enige menslike binding gedink word wat die roeping wat van God ontvang is, oortref nie.

Die roeping tot die amp geld nie net vir die bedienaar van die Woord nie, maar geld eweneens vir ouderlinge en diakens, soos aangedui in die eerste vraag van die formulier vir die bevestiging van ouderlinge en diakens (NHKA 1997: 81). Hierdie duidelik en hoogs genuanseerde roeping wat elke ampsdraer van God ontvang, hang saam met die kerkbegrip wat in die Kerk daarop nagehou en kerkordelik bely word as 'n kerk wat Gód deur sy versoening in Christus tot stand bring en in stand hou (Ordereël 1). Die duidelike klem wat kerkordelik aan die amp verleen word, is Skriftuurlik bepaald met verwysing na Paulus se briewe, onder andere, waar hy na homself as geroepe apostel verwys (Rom 1: 1; 1 Kor 1: 1; Gal 1: 2).

As ampsdraers deur God geroep is en daarin 'n eerste linie van verantwoordelikheid teenoor sy dienswerk geleë is, spreek dit vanself dat dié roeping al die tyd en aandag van 'n bedienaar van die Woord verg (Hand 18: 5). Dit geld nie net met betrekking tot die bedienaar van die Woord wat sy amp voltyds beklee en daarom deur die kerk onderhou word nie, maar ook vir ouderlinge en diakens, ten spyte van die feit dat laasgenoemde twee ampte deelydse dienswerk verrig. Dit was ook die onderliggende uitgangspunt by die opstellers van die Kerkorde, naamlik dat daar sprake is van 'n voltydse roeping, wat geld vir predikante in gemeentes, predikante met besondere opdrag, en selfs vir emeriti (Ordereël 2.1.1). Kerkordelik gesproke dui die voltydse roeping en beoefening van die amp op die funksionele ampsbeskouing, wat daarop neerkom dat iemand ampsdraer is omdat hy die dienswerk verrig wat met die amp gepaard gaan. Dit is 'n voorreg om die

Woord te verkondig en sakramente te bedien (Ordereël 2.1). Daarom geniet 'n bedienaar van die Woord ampsvoorreg, en nie predikantstatus nie. Dit lê in die verlenging van 'n funksionele ampsbeskouing.

Bogenoemde loop ook daarop uit dat die persoon van die ampsdraer ook deur die amp wat hy beklee, gevorm sal word. 'Wij herhalen: wie ambtsdrager zegt, zegt: diens knecht. De ware ambtsdrager, de "*verus minister*", ook aangeduid als rechtschapen, vroom, trouw, oprecht, moet geheel toegewijd zijn aan de dienst van God voor de zaligheid der mensen' (Goumaz 1964: 43). Die gedagtes van Calvyn in die opsig word verder vertolk met: 'De hoogste eer moet voor de dienaar daarin gelegen zijn dat hij zich wijdt aan het volk van God (2 Kor 4: 5). De hoogste waardigheid in de kerk is niet het *imperium*, maar het *ministerium* (Matt 23: 11). De herder...is slechts een "tolk" (1 Kor 3: 7) en niets meer, het Woord dat hij spreekt is alles' (Goumaz 1964: 47).

Die verweer teen bogenoemde sou kon wees dat die ampspraktyk van die Kerk deur tyd en omstandighede ingehaal is, soos reeds in die agenda van die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering beweer is (NHKA 2001c: 95). Ten spyte daarvan kan die kritiese vraag tog gestel word of dit werklik so is dat roeping, en 'n gevolglike funksionele ampsbeskouing, sonder meer as agterhaalde ampspraktyk van die Kerk bestempel kan word. Met verwysing na die Kerkorde is die ampsopdrag van die bedienaar van die Woord duidelik omlin (Ordinansie 2.1.5). Die kerkordelike omskrywing van die dienswerk van die predikant staan in rangorde beskryf. Die breëre omskrywing is wesenlik 'n nadere presisering van die dienswerk van die predikant, wat kernagtig bestaan in die verkondiging van die Woord en bediening van die sakramente.

Die etiese kode as inherente vereiste waaraan 'n predikant en /of toekomstige predikante van die Nederduitsch Hervormde Kerk moet voldoen (NHKA 2003c), kan waarskynlik gesien word as 'n poging om die funksieverlies van die ampte, met besondere verwysing na die amp van predikant, te herstel. Die rede vir die etiese kode word aangedui as 'n vereiste van die arbeidswetgewing. Dit is opvallend dat die kode die predikant wil bemagtig om in 'n verhouding met God te staan, en moet lei 'tot 'n voortdurende soeke na

‘n koninkryk-bouende spiritualiteit wat onder andere spreek uit ‘n profetiese optrede van predikante sowel as lidmate’ (NHKA 2003c: 2). Verder word van die predikant verwag om jaarliks ‘n bepaalde aantal punte te verwerf om predikantstatus te behou. Tydens die studie word dus gepoog om die student te begelei om die kode in sy lewe sinvol te verwesenlik sodat ‘n koninkrykslewe daarop kan volg, waar ‘n eie spiritualiteit lei tot ‘n steeds verdiepende verhouding met God.

Die kode moet krities bejeën word omdat hier met ‘n maatreël gewerk word wat vreemd is aan die Presbiteriaal-sinodale stelsel. Die feit dat ‘n persoon die predikant moet evalueer en punte toeken, is vreemd aan die opsigtaak van die vergaderings van die ampte, en sou aan sodanige persoon besondere magte toeken wat in die Kerk tot allerlei wanpraktyke kan lei. Krities gesê, is dit merkwaardig dat die ampsetiek wat eie aan die amp in die Presbiteriaal-sinodale stelsel is, gelyk gestel moet word met die onderhawige kode. As die predikant deur die etiese kode bemaagtig moet word, kom dit daarop neer dat die ampsdraer hom nou deur ‘goeie werke’ vir God aanvaarbaar moet maak, sodat daardeur hier op aarde ‘n aanvaarbare gemeenskap gebou kan word. Ten slotte moet gemeld word dat die dienswerk van die predikant in die Reformatoriese kerkreg nie as ‘n posoms krywing gesien word nie. Die siening laat nie reg geskied aan die amp en die dienswerk van die predikant wat as ‘n roeping gesien word, eerder as ‘n soort betrekking in die wêreld nie. Dit word ook kerkordelik so aangedui. De Wet ([1980]: 37) het die saak van ampsetiek by geleentheid só geformuleer:

Die egte ampsetiek vind sy “Sitz im Leben” nie in ‘n oplossing daarvan in die Christelike etiek nie en ook nie in die skepping van ‘n denkbeeldige hoër moraal nie, maar wel daarin dat dit duidelik moet uitmaak dat die lewe van die ampsdraer in ‘n dubbele opsig beoordeel word, naamlik as *gelowige lewe en as gelowige ampsvervulling*.

Die klem op die Woord van God as uitgangspunt van die dienswerk van die predikant vorm ook deel van die omskrywing van die ampswerk van die

ouderling en diaken (Ordinansie 2.3.2 en 2.4.2). Daarom word van die ouderling en die diaken verwag om in antwoord op die bevestigingsformulier te getuig dat die Ou en Nuwe Testament die enigste Woord van God en die volkome leer van die redding is, nadat gevra is of die oortuiging bestaan dat die ouderling en diaken wat bevestig word, glo dat hulle wettig deur die gemeente, en daarom deur God self geroep is (NHKA 1997: 81). Roeping tot die amp geld vir elke amp in die Reformatoriese kerkreg. Die Kerkorde onderskei die dienswerk van die ouderling en diaken. Die ouderling hou opsig oor die gemeente deur enersyds vóór nagmaal huisbesoek te doen (Ordinansie 2.3.3), maar ook al die gesinne en lidmate wat in beproewing verkeer te besoek en by te staan (Ordinansie 2.3.5), naas sy jaarlikse huisbesoek saam met die predikant (Ordinansie 2.3.4). In die huisbesoek voor nagmaal kom eerstens huisbesoek as opsig ter sprake, maar daarnaas ook huisbesoek as pastoraat wanneer mense in nood en beproewing ondersteun word.

Van diakens word gestel dat hulle gesinne maandeliks of soos deur die kerkraad bepaal, besoek om die offergawes in te samel (Ordinansie 2.4.3), sodat barmhartigheid bewys kan word (Ordinansie 2.4.5) wat eie is aan die amp van die diaken. Ouderlinge en diakens doen albei huisbesoek, maar die begrip huisbesoek is 'n tegniese begrip wat na die dienswerk van die predikant en die ouderling as sodanig verwys, en die besoek van gesinne deur die diaken is nie sonder meer gelyk aan huisbesoek nie. Oorkoepelend gestel, bestaan die amp van die predikant uit die verkondiging van die evangelie in sy wydste sin, die ouderling in opsig en dissipline, en díé van die diaken in die diens van barmhartigheid.

Die Kerkorde maak dus groot erns met die Skriftuurlike verbondenheid van die amp soos wat verwag kan word by 'n kerk wat deel in die Reformatoriese erfenis. Die vraag wat hierby gevra kan word, is waarom daar in die Kerk ten spyte van al die besondere uitgangspunte en raak omskrywings, tog 'n redelike mate van onvergenoegdheid en ampsversuim sigbaar is. Die meerderheid predikante het tydens die predikantevergadering van 2002 aangedui dat finansiële druk vir hulle die grootste bron van kommer uitmaak.

Dit word veroorsaak deur die feit dat finansiële tekorte ervaar word wat tot gevolg het dat gemeentes moet afskaal en selfs ontbind. In die lig hiervan, en om diegene te hulp te kom wat geroepe voel om predikant te wees en bereid is om buite die kerk aanvullende verdienste te ontgin, is besluit om die deeltydse predikant wéér in te voer. In dié verband is dit merkwaardig dat bogenoemde maatreël om geroepe predikante tot hulp te wees, nou deur predikante in volsorg standplase benut word om voltydse beroepe buite die kerk te beoefen, en sodoende vir die kerk net op 'n deeltydse basis beskikbaar is.

Formeel is die ampte in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk soos aangedui in die Presbiteriaal-sinodale stelsel, of te wel die Reformatoriese Kerkreg. Ten opsigte van die bedienaar van die Woord is daar 'n bepaalde afwyking van die funksionele ampsbeskouing deur die herinvoering van die deeltydse predikant, wat waarskynlik aan ekonomiese omstandighede waarin die Kerk hom bevind, te wyte is. Dat daar sprake is van 'n funksieverlies met betrekking tot die ampte is waar, soos De Wet meer as twintig jaar gelede reeds aangedui het (De Wet [1980]: 40).

Samevattend beskou, bestaan die dienswerk van die drie ampte in verkondiging, regering en barmhartigheid. Groot erns word gemaak met die feit dat elke ampsdraer deur die gemeente en daarom deur God self geroep is, waarmee die amp ingebed word in die Woord van God as die rigsnoer vir die dienswerk van die amp en lewe van elke ampsdraer. In die drie bestaande ampte kom drie lyne van besondere dienswerk na vore wat sekerlik moeilik terug gevoer kan word na bepaalde begrippe in die Nuwe Testament onder andere, maar ook nie so ver verwyder is dat daar geen raakpunt is nie. Dit geld veral vir die amp van die bedienaar van die Woord, aangesien woordverkondiging 'n sentrale moment in die Bybel verteenwoordig.

Verdere studie oor die ampte in 'n poging om die sogenaamde funksieverlies te oorkom, is sekerlik eie aan 'n kerk wat *ecclesia reformata semper reformanda* as Reformatoriese uitgangspunt handhaaf. Dit is egter 'n vraag wat beantwoord moet word of die oplossing in die toevoeging van meer ampte,

soos byvoorbeeld 'n evangelis, of 'n gewysigde ampsopdrag, gevind sal word. Die mening kan hier gewaag word dat wanneer erns met die roeping tot die amp gemaak word, die inkleding van die amp waarskynlik minder problematies daar uitsien.

5.5 Vergaderings van die ampte

Die derde hoofstuk van die Kerkorde handel oor vergaderings van die ampte wat onderskei kan word in vergaderings in die gemeente enersyds, en daarnaas ook vergaderings op rings- en sinodale vlak, wat gewoonlik as meerdere of bykomende vergaderings aangedui word. Die rede waarom die onderskeid gemaak word, is te wyte aan die uitgangspunt dat die gemeente gesien word as die normale werkplek van die Kerk, waardeur geïmpliseer word dat elke gemeente volledig kerk is, ten spyte van die feit dat gemeentes ook in sinodale verband saamgevoeg is. So beskou kan gestel word dat vergaderings in rings- en sinodale verband as organe van bystand gesien word vir elke gemeente. Die gemeente is die primêre werkplek waar die kerk se werk gedoen en die kerk sigbaar word, as die wyse waarop die Kerk op 'n bepaalde plek bestaan (Ordereël 4). Dit geskied veral deur die verkondiging van die Woord en deur die bediening van die sakramente wat nie op rings- of sinodale vlak plaasvind nie.

Daarom kan die vergaderings van die ampte in die gemeente gesien word as die primêre vergaderings van die ampte, teenoor dié op rings- en sinodale vlak as bykomende vergaderings. Sedert die *Discipline Ecclésiastique* 1559, wat die eerste Kerkorde is wat reëlings tref vir 'n kerklike situasie breër as die enkele gemeente (Pont 1981: 48), bestaan meerdere of bykomende vergaderings wat alhoewel die verhouding tot die vergaderings in die gemeente nie deur almal presies dieselfde gesien en waardeur is nie, deel uitmaak het van die kerklike struktuur. Die feit dat gemeentes nie in 'n eilandsituasie bestaan nie, maak meerdere vergaderings vanselfsprekend as gevolg van die feit dat gemeentes dikwels dieselfde probleme ondervind, of dat die geloof gemeenskaplik is wat beteken dat saam oor die inhoud van belydenisskrifte, kerklike orde en liturgie besin word.

Die Kerkorde stel dat ampsdraers dienaars van Jesus Christus is, die enigste Hoof van die kerk. Hulle opdrag behels die verkondiging, toerusting, opbouing, versorging, beskerming, regering en leiding van die Kerk (Ordereël 3). Om dié opdrag uit te voer, kom hulle in vergaderings van die ampte byeen. In die

aanhef van Ordereël 3 word ook verwys na die anti-hiërargiese beginsel wat in die Franse Discipline Ecclésiastique 1559, Artikel 1 (Pont 1981: 50), en verder in die Kerkorde van Emden, Artikel 1 (Kersten 1980: 41), aangetref word. Die anti-hiërargiese beginsel volg uit die aanhef van Ordereël 3, naamlik dat Jesus Christus die enigste Hoof van die kerk is. Verdere kommentaar volg daarop wanneer aangedui word dat elke vergadering die sake behandel wat deur die Kerkorde aan hom opgedra is, en daardeur beklemtoon dat daar nie 'n hiërargie van vergaderings van die ampte is nie (Ordereël 3.2) Dit is dieselfde uitgangspunt wat in Artikel 31 van die Nederlandse Geloofsbelydenis geformuleer is, naamlik dat bedienaars van die Woord, op watter plek hulle ook al mag wees, een en dieselfde mag en gesag het omdat hulle almal dienaars van Jesus Christus is, die enigste algemene Opsier en die enigste Hoof van die kerk.

Na die aanhef van Ordereël 3 word gestel dat vergaderings besluite neem op grond van die Skrif in ooreenstemming met die belydenis van die Kerk en die Kerkorde, en met inagneming van die gebruike van die Kerk (Ordereël 3.1). Laasgenoemde staan bekend as die reg van usansie, dit beteken dat die gevestigde gebruik van die Kerk in bepaalde sake normgewend word wanneer besluite met betrekking tot aangeleenthede wat nie kerkordelik omskryf is nie, geneem moet word. Die saak word ook genoem in Ordereël 10.4, asook in Ordinansie 8.3.6 (iv) waar die riglyne vir die ondersoek na 'n klag ter sprake kom.

Hier word ook gestel dat elke vergadering die sake behandel wat aan hom opgedra is, dit wil sê wat deel van sy werkopdrag en bevoegdheid uitmaak (Ordinansie 3.2). Die standpunt herinner aan die formulering wat onder andere in die Kerkorde van Dordt 1618-19 aangetref word wanneer Artikel XXX stel: 'In meerdere vergaderingen zal men niet handelen, dan hetgeen dat in mindere niet heeft afgehandeld kunnen worden, of dat tot de kerken der meerdere vergadering in het gemeen behoort' (Kersten 1980: 183). Dit is nodig dat die verhouding tussen vergaderings onderling gehandhaaf word, sodat daar nie langsamerhand 'n ongelegitimeerde hiërargie posvat waarin die sinode neig om die kerkraad te oorwoeker nie: 'Dit onderscheid betekent

niet, dat de meerdere vergaderingen een soort *hoger bestuur* over de mindere zouden vormen, of *hoger in macht* zouden zijn, want volgens de Gereformeerde beskouwing staat er geen hoger bestuur boven de kerkeraad' (Jansen:1952: 144). Die teendeel is natuurlik nie uitgesluit nie, want wanneer die kerkraadsvergadering se gesag en selfstandigheid oormatig beklemtoon word, ontstaan die vraag na die ratifikasie van sinodale besluite, wat op sigself gesien, 'n netelige saak kan word.

Die Kerkorde verwys ook na diegene wat tydelik behulpsaam is in 'n ander amp, soos byvoorbeeld 'n bedienaar van die Woord wat in 'n gemeente as ouderling diens doen, en in die geval nie volle sitting neem in die vergadering van die ampte waar hy behulpsaam is nie (Ordereël 3.3). Die situasie het hom voorgedoen in studentegemeentes waar professore as ouderlinge opgetree het, asook by die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering waar predikante as ouderling sitting geneem het. Die verskynsel verleen 'n bepaalde voorrang aan die pastoraat en laat die indruk dat predikante tog bruikbaar as ouderlinge uitmaak.

5.5.1 Vergaderings in die gemeente

Tot en met die implementering van die Kerkorde in 1997 was die kerkraadsvergadering die enigste vergadering van die ampte in die gemeente (Kerkwet, Artikel VI). As vergaderings van die ampte in die gemeente noem die Kerkorde egter die ouderlinge-, diakens- en die kerkraadsvergadering (Ordereël 3.4). Die onderskeid en uitbreiding in vergelyking met die Kerkwet, het beteken dat die onderskeie ampte elkeen tot sy reg kom en oor sake binne hulle bevoegdheid selfstandig besluite kan neem.

Die selfstandige karakter blyk uit die samestelling van die ouderlingevergadering wat bestaan uit ouderlinge en diensdoende predikante, met 'n ouderling as voorsitter en sekretaris. [Ordinansie 3.1.1 (iv)]. Dat 'n ouderling die voorsitter van die vergadering is, blyk uit die feit dat die predikant by 'n tugondersoek as voorsitter optree [Ordinansie 3.1.1 (v)]. Ouderlinge en diakens wat in twee aparte vergaderings oor elkeen se

werkopdrag selfstandig besluite kan neem, gee gevolg aan die reëling wat in die Nederlandse kerkordes gevolg is ten spyte van die feit dat die Nederlandse Geloofsbelydenis 1561 (Artikel 30) dit anders gesien het. Die rede waarom die Sinode van Emden diakens aanvanklik as lede van die kerkraad beskou, is waarskynlik omdat die eenheid van die leer beklemtoon is, en vir die doel moes die Nederlandse én Franse kerkordes onderteken word. 'Gedurende die reformatoriese tyd en solank die presbiteriaal-sinodale kerkordelike reëlings in die Nederlandse kerk gegeld het, was die diakens nie normaalweg lede van die kerkraad nie en het hulle ook nie deelgeneem aan die werksaamhede van die meerdere vergaderings van die kerk nie' (Pont 1981: 228).

Diakens het volgens die Sinode van Emden 1571, Artikel 6 (Kersten 1980: 42), deel uitgemaak van die kerkraadsvergadering, waarskynlik na aanleiding van die Franse Discipline Ecclésiastique van 1559 (Pont 1981: 50), Artikel 3, asook die Nederlandse Geloofsbelydenis 1561, Artikel 30 (NHKA 1997: 128). Die Confessio Gallicana 1559, die geloofsbelydenis wat deur Calvyn geformuleer en op die Franse Sinode van 1559 goedgekeur is, noem slegs in Artikel 29 die drie ampte, sonder om eksplisiet aan te dui dat elkeen deel van die kerkraadsvergadering vorm (Steubing 1985: 131).

In die verdere verloop van die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling het die Provinsiale Sinode van Dordrecht 1574 (Kersten 1980: 64) kommentaar gelewer op Emden se Artikel 6, en in Artikel 4 bepaal dat diakens voortaan nie deel sou uitmaak van die kerkraadsvergadering nie. Daarmee is die moontlikheid dat diakens klassikale en selfs Provinsiale Sinodes kon bywoon ook opgehef. Die moontlikheid is by Emden aanvanklik nog oopgelaat, terwyl tog bepaal is dat diakens nie afgevaardig is na die Algemene Sinode nie (Kersten 1980: 56). Die reëling wat tydens die Sinode van Dordrecht 1574 ingevoer is, het beteken dat diakens sedertdien nie deel van die kerkraad vorm nie en ook nie sitting geneem het in sinodale vergaderings nie.

Die invoering van die Kerkorde in die Nederduitsch Hervormde Kerk sedert 30 Junie 1997 was 'n verdere stap in die rigting van 'n Presbiteriaal-sinodale

kerkregering, waarvan die diakonale struktuur by uitstek genoem kan word omdat diakens nie net tot selfstandigheid gevoer is nie, maar in sy drie vergaderings, gemeentelik, rings- en sinodaal gesproke, die trapsgewyse verteenwoordiging ingevoer het, wat in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling gegeld het tot met die Sinode van Dordrecht 1618-19. Dit beteken dat diakensvergaderings na ringsdiakensvergaderings, en laasgenoemde na die Algemene Diakensvergadering afgevaardigdes stuur. Dit is nogal opvallend dat die Algemene Kerkvergadering, of presbiteraat, nie dié weg wou volg nie, maar verkies het om die kerkraadsinode uitgangspunt te handhaaf. Daarom moet gestel word dat die diakonale struktuur duideliker in die verlenging staan van die Kerk se kerkregtelike verlede.

Met betrekking tot diakens kan nie na sinodale strukture vir diakens in die Nederlandse kerkregtelike verlede verwys word nie, aangesien diakens dáár hulle dienswerk hoofsaaklik gemeentelik verrig het. Dit is begryplik aangesien in die tyd toe die Presbiteriaal-sinodale kerkregering in Nederland vorm aangeneem het, daar nie allerlei sinodale werksaamhede soos tehuse vir bejaardes en kinderhuse bestaan het nie, wat die spanwerk uitmaak van die gemeentes van die kerk as geheel en dus sinodaal behartig word. Daarom vorm die ringsdiakens- en Algemene Diakensvergadering die resultaat van die kerkregtelike denke wat aan die hand van die presbiteraat uit die kerkregtelike verlede afgelees is. Dit gee aan diakens die volle ruimte om selfstandig en trefseker diakonale werksaamhede tot sy reg te laat kom, en die gelykheid van die amp van die diaken met betrekking tot die ander twee ampte te bevestig.

Die werkopdrag van die drie vergaderings in die gemeente verskil dus van mekaar in so mate dat elke amp afsonderlik, asook die drie ampte gesamentlik, tot hulle reg kom. Die werkopdrag van die ouderlingevergadering (Ordinansie 3.1.2) is nou met opsig gemoeid oor ampsdraers en vergaderings van die ampte (iii), kategese (xiii), lidmate (xiv), gesinslewe (xv), apostolaat (xvi), jeugwerk (xviii), en barmhartigheid (xx), onder andere.

Die werkopdrag (Ordinansie 3.2.2) van die diakensvergadering in die gemeente is om die barmhartigheid in die gemeente te beplan, te koördineer en uit te voer (iii). In dié struktuur kan diakens selfstandig besluit (iv) en barmhartigheid bewys soos dit in elke gemeente nodig mag wees. Die daarstelling van 'n selfstandige diakensvergadering maak dit moontlik dat diakens selfstandig teenoor die ander twee ampte hulle dienswerk kan verrig.

Die derde vergadering van die ampte is die kerkraadsvergadering waar bedienaars van die Woord, ouderlinge en diakens gesamentlik vergader om sake te bespreek wat deel van die werkopdrag van die kerkraad vorm. Beskouing van die werkopdrag (Ordinansie 3.3.2) dui aan dat die kerkraad se verantwoordelikheid meer op stoflike gebied gevind word, soos onder andere die skepping en onderhouding van die standplaas (i), verantwoordelikheid oor die gemeentelike administrasie (v), besluite oor die stoflike belang van die gemeente (viii), toesig oor die notules van die verskillende vergaderings (ix), sensus (x), vaardig ampsdraers af na bykomende vergaderings (xii), en win skriftelike advies in van die ringsvergadering en Raad van Finansies vir voorlegging aan die gemeentevergadering wanneer oorweeg word om enige eiendom te koop of te vervreem (xvi). Bogenoemde enkele aanduidinge van die werkopdrag van die kerkraad bevestig die kerkraad se verantwoordelikheid oor stoflike en administratiewe aangeleenthede.

Aan die hand van die Presbiteriaal-sinodale stelsel blyk dat die drie ampte wat aanvanklik ingestel is, steeds in elke gemeente van die Kerk bestaan, met die gevolglike onderskeie werkopdrag van elke vergadering wat gesamentlik en afsonderlik deur die drie ampte vergestalt word. Die feit dat diakens selfstandig funksioneer, gee uiting aan die Nederlandse tradisie van kerkregering, terwyl die moontlikheid om saam te vergader in die kerkraad dui op die Franse invloed, alhoewel die onderskeie werkopdragte van elke vergadering op die sterker invloed van die Nederlandse model dui.

Daar bestaan ander vergaderings in die gemeente, of kan in die lewe geroep word wat nie noodwendig vergaderings van die ampte is nie, en ook nie so genoem word nie. Hier word gedink aan die finansiële kommissie [Ordinansie

3.3.2 (viii) (i)] of diakonale dienskomitees [Ordinansie 3.2.2 (v)], onder andere. Kerkrade kan na goeë dunnke kommissies in die lewe roep om voorgeskrewe opdragte uit te voer, mits dit nie in stryd is met die Kerkorde nie [Ordinansie 3.3.2 (xviii)].

5.5.2 Vergaderings op ringsvlak

Naas vergaderings van die ampte in elke gemeente bestaan daar op die vlak van die ring, of classis soos dit in die Nederlandse era (Kersten 1980: 184) en selfs vandag nog gebruiklik is (Van der Linde 1983: 119), die ringsvergadering en die ringsdiakensvergadering. Dit is vanselfsprekend dat die selfstandigwording van die vergaderings van die ampte in die gemeentes van die Kerk ook op ringsvlak neerslag sou vind. Daarom funksioneer by die ring twee vergaderings van die ampte, naamlik die ringsvergadering wat die vergadering is wat saamgestel word deur bedienaars van die Woord [Ordinansie 3.4.1 (i) (a)] en twee afgevaardigde ouderlinge van elke gemeente [Ordinansie 3.4.1 (i) (b)]. Die ringsvergadering bevorder onder andere kerklike dienswerk in die ring [Ordinansie 3.4.2 (i)], hou opsig oor en gee leiding aan die dienswerk van die ampsdraers en die vergaderings van die ampte in die ring [Ordinansie 3.4.2 (ii)], oefen opsig en tug uit oor predikante, ouderlinge en diakens en vergaderings van die ampte in die ring [Ordinansie 3.4.2 (iii) (iv)] en bevorder deur visitasie in gemeentes die Bybels-Reformatoriese teologie [Ordinansie 3.4.2 (vi) (b, d)]. Samevattend kan dus gestel word dat die ringsvergadering met opsig en tug gemoeid is en alle sake hanteer wat daarmee in verband staan, waaronder ook die finansiële belang binne die ring [Ordinansie 3.4.2 (xvii)]. Die ringskommissie tree *mutatis mutandis* in die plek van die ring wanneer die ring nie sit nie, en behartig alle sake wat die ring raak.

Die indruk bestaan dat die ring oor die algemeen beskou, ietwat onderpresteer, waardeur moeilik die indruk van 'n verslagvergadering in plaas van 'n regeervergadering ontkom kan word.

Die samestelling van die vergadering van die ringsdiakens is ietwat anders aangesien twee diakens uit elke gemeente afgevaardig word met volle stemreg, terwyl 'n predikant of meer wat deur die ringsvergadering benoem is, die vergadering bywoon met adviserende stem [Ordinansie 3.6.1 (i) (a, b)]. Laasgenoemde reëling sedert die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering is waarskynlik nie wys gewees nie. Daar is begrip vir die volledig selfstandigwording van die diaken, maar die saak is oorspan aangesien geen kerkregtelik-teologiese rede aangevoer kan word waarom die predikant nie ten volle deel van die struktuur kan vorm nie.

Die werkopdrag van die vergadering is uitsluitlik op barmhartigheid afgestem, wat samevattend daarin bestaan om oor barmhartigheidswerk in die ring te besin, te beplan, te bevorder en te koördineer [Ordinansie 3.6.2 (i)]. Deur 'n diakonale vergadering op ringsvlak te skep, is hier 'n stap verder gegaan as wat in die Presbiteriaal-sinodale stelsel gevind word. Dit is egter begryplik aangesien diakens in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling nie deel van die kerkraad gevorm het nie, en daarom ook nie by die klassis of sinode betrokke was nie, veral ook omdat daar nie sinodale strukture soos tehuise vir bejaardes bestaan het nie.

5.5.3 Vergaderings op sinodale vlak

Die vergaderings van die ampte wat in die ring bestaan, word ook op sinodale vlak aangetref, naamlik die Algemene Diakensvergadering en die Algemene Kerkvergadering [Ordereël 3.5 (iii) en (iv)]. Die samestelling van dié twee sinodale vergaderings vertoon 'n opvallende verskil. Die Algemene Diakensvergadering word saamgestel deur afgevaardigdes wat deur die ringsdiakensvergadering afgevaardig word [Ordinansie 3.6.2 (xi); 3.11.1 (i) (a)], terwyl die Algemene Kerkvergadering gevorm word deur afgevaardigdes wat deur elke kerkraad afgevaardig word [Ordinansie 3.8.1 (i), (ii)]. Daarmee is 'n keuse gemaak vir die behoud van die sogenaamde kerkraadsinode (kyk Pont [1979]).

In die formulering van Ordinansie 3.8.1 (i) word die indruk gewek dat predikante *ipso facto* lede van die vergadering uitmaak, terwyl ouderlinge *afgevaardig* word [Ordinansie 3.8.1 (ii)] (eie kursivering). Ouderlinge neem sitting op die Algemene Kerkvergadering sonder om aan die rotasiebeginsel onderhewig te wees. 'n Poging deur die Raad vir Regsadvies om die saak tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering reg te stel, was nie suksesvol nie (NHKA 2001d: 243). 'n Verdere opvallende verskil bestaan daarin dat nie net diensdoende predikante nie, maar ook predikante met besondere opdrag, beroepafwagtende predikante, asook teologiese dosente, volle lede van die vergadering uitmaak, terwyl by ringsvergaderings slegs predikante wat aan standplase verbonde is, volle stemreg geniet [Ordinansie 3.4.1 (i) (a)]. Predikante met besondere opdrag, teologiese dosente, beroepafwagtende predikante en proponente neem sitting in die ringsvergadering met adviserende stem [Ordinansie 3.4.1 (i) (c)]. Die verskil is aan die funksionele ampsbeskouing te wyte wat kennelik by die Algemene Kerkvergadering verby gegaan word, terwyl die kerkraadsinode beginsel gehandhaaf word. 'Die feit dat **alle** predikante as vanselfsprekend die Algemene Kerkvergadering as lede bywoon, skep tog die indruk dat aan die amp van dienaar van die Woord 'n hoër waarde geheg word as aan die amp van die ouderling' (Pont [1970]: 137).

Die verskil kan verder beskryf word aan die hand van die trapsgewyse verteenwoordiging wat in die diakonale struktuur toegepas word, terwyl dit by die presbiteraat links gelaat word. In praktyk beteken dit dat die Algemene Kerkvergadering beide met die ringsvergadering en die kerkraad in 'n v-vormige formasie verbind is. Waarskynlik is dié opstelling grootliks te blameer vir die onderfunksionering van die ringsvergadering, wat noodwendig beteken dat aan die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering redelike prominensie verleen word as die spreekbuis namens die Algemene Kerkvergadering, wat slegs elke drie jaar vir 'n week in sitting is. Die toestand is onafwendbaar as gevolg van die grootte van die Algemene Kerkvergadering en die koste wat die vergadering meebring.

Na registrasie was daar by die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering 'n totaal van 604 stemgeregtigdes, saamgestel uit 329 predikante en 275 ouderlinge, teenwoordig (NHKA 2001d: 37). Die samestelling van die vergadering met betrekking tot die twee ampte, met verwysing na die getalle oorwig van predikante, is opvallend. Die moontlikheid was daarmee gegee dat predikante die vergadering kon oorheers. As die vasstelling van traktementen en emolumente as voorbeeld gebruik word, beteken dit dat predikante daarvoor selfstandig kan besluit. Díé wanbalans dui op 'n opvallende afwyking van die uitgangspunt dat die twee ampte gelyk is, en gee aan predikante die moontlikheid tot 'n sinodale hiërargie. Die reëling toon ook 'n afwyking met betrekking tot die afvaardiging na die ring [Ordinansie 3.4.1 (i) (a) en (b)], waarskynlik vanweë die probleem met getalle as gevolg van die kerkraadsinode uitgangspunt. Die situasie word in die hand gewerk deur die feit dat diensdoende predikante in gemeentes, predikante met besondere opdrag, beroepafwagende predikante en teologiese dosente sitting neem [Ordinansie 3.8.1 (i)], dus nie net diegene wat aan standplase verbonde is nie, wat 'n afwyking van die funksionele ampsbeskouing beteken.

As verder in aanmerking geneem word dat die agenda 524 bladsye beslaan het, en die bylaes 'n verdere ongeveer 260 bladsye daaraan toevoeg, is dit duidelik dat 'n vergadering van díé omvang nie kwistig met spreekbeurte kan omgaan nie, selfs wanneer spreekbeurte nie vyf minute mag oorskry nie.

Iets van 'n onrustigheid oor die grootte en effektiwiteit van die vergadering is verwoord in 'n besluit dat aandag gegee moet word om opnuut vas te stel of dit so is dat alles wat in die agenda opgeneem is, werklik deur die vergadering behandel móés word. Die voorstellers is van mening dat Ordinansie 3.8.2 (ii) (e) wat verwys na ander sake wat die Kerk in geheel raak, en wat ander vergaderings van die ampte nie kan afhandel nie, moontlik die invalshoek skep dat die vergadering 'n groter las dra as wat werklik nodig is. Positief gestel, wou die voorstel gesprek aan die gang sit om daadwerklik te probeer om ander vergaderings van die ampte soos die ringsvergadering beter te benut (NHKA 2001d: 621).

Die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering het 'n kommissie onder voorsitterskap van dr W A Dreyer saamgestel wat aan die saak aandag moes gee. In die verslag van die kommissie (NHKA 2003d) is aanvaar dat die grootte van die vergadering 'n gegewenheid is, dus 'n aangepaste kerkraadsinode (Pont [1982]: 119). Die kommissie is verder van mening dat die vergadering reeds optimaal verloop daar die vergadering in vyf dae afgehandel kan word. Moontlik kan oorweeg word om die stemprosedure te bespoedig. Die kommissie is verder van oortuiging dat oorweeg kan word om Ordinansie 3.8.2 (i) te skrap, terwyl geen kommentaar oor Ordinansie 3.8.2 (ii) (e) gelewer word nie, maar tog beklemtoon dat die agenda onder oë geneem word sodat sake wat elders afgehandel kan word, nie na die Algemene Kerkvergadering deurgevoer word nie.

Die kommissie het die moontlikheid van die verkleining van die vergadering nie oorweeg nie, dit terwyl dié model in die Kerk by die diakonaat reeds bestaan. Diakens werk met 'n trapsgewyse verteenwoordiging, wat die manier is waarop in die Nederlandse kerkregtelike tradisie na meerdere vergaderings afgevaardig is. Dit sou beteken dat die ring op dieselfde lyn tussen die kerkraad en die Algemene Kerkvergadering ingeskakel word wat die huidige onderfunksionering van die ringsvergadering kan ondervang. Daarmee saam kan dit 'n redelik verkleinde Algemene Kerkvergadering tot gevolg hê. As by wyse van spreke aanvaar word dat drie ouderlinge en twee (of drie) predikante uit elke ringsvergadering afgevaardig word, beteken dit dat uit die 39 ringe 195 (of 234) afgevaardigdes ter vergadering sou kom. Dit is 'n beduidende afskaling, maar sonder om te verval in die situasie wat in die Nederlandse Hervormde Kerk sedert 1816 (Pont 1991: 91; Hooijer 1848: 28-29; Van der Zee sj: 17) gegeld het. Die Generale Sinode van die Nederlandse Hervormde Kerk bestaan tans uit 56 lede wat jaarliks byeen kom (NHK 1969: 33).

Verkleining van die Algemene Kerkvergadering kan bruikbare moontlikhede op die tafel plaas wat vir die Kerk in breë verband voordelig mag wees. Trapsgewyse verteenwoordiging sou tot gevolg hê dat die driejaarlikse vergadering veel meer vaartbelyn sou verloop, veral as ernstig nagedink word

oor die draagkrag van Ordinansie 3.8.2 (ii) (e), wat ander sake behels, wat ander vergaderings van die ampte nie kan afhandel nie. Is die Kerk werklik oortuig dat ander vergaderings van die ampte nie aangeleenthede kan afhandel wat tans deel uitmaak van die agenda van die Algemene Kerkvergadering nie?

‘n Verkleinde Algemene Kerkvergadering kan jaarliks vergader, nádat ringsvergaderings plaasgevind het. Die koste vir afgevaardigdes om ‘n jaarlikse vergadering by te woon, kan uit ringsfondse wat deur kerkrade voorsien, bestry word, en beteken dat dit vir die Kerk oor die langer termyn beskou nie groter koste sal meebring nie, aangesien die vergadering slegs uit ‘n derde van die geheel bestaan wat gewoonlik driejaarliks vergader het. Die jaarlikse byeenkom van die Algemene Kerkvergadering sou die druk op die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering as *synodus contracta* (Pont [1982]: 127) aansienlik verminder.

Pogings tot verkleining van die Algemene Kerkvergadering gaan terug na die jare sestig, toe die vyf en vyftigste Vergadering besluit het om die verkleining van die vergadering te ondersoek aan die hand van die Presbiteriaal-sinodale stelsel (NHKA 1967: 179). Die daaropvolgende vergadering het die voorstelle tot verkleining verwerp en die *status quo* gehandhaaf deur vas te stel dat die vergadering saamgestel word uit die predikante en een afgevaardigde uit ‘n kerkraad van elke gemeente (NHKA 1970: 108). Pont wys in 1970 reeds daarop dat die kerkregtelike stelsel wat sedert 7 Januarie 1816 in Nederland in werking getree het, die rotasiebeginsel halfhartig behou het, en dat die kerkregtelike stelsel wat sedert 1824 aan die Kaap gevestig het, duidelike tekens van die kollegiale kerkregtelike denke vertoon het (Pont [1970]: 124). ‘Met dié invloed het dit byna ook vanselfsprekend gebeur dat die voorbeeld van die demokratiese Staatsinrigting en die daarmee saamgaande parlementaristiese gedagte ‘n rol in die Kerk begin speel het....[Dit het] ook in ons Kerk, veral die karakter van die Sinodale vergadering aangetas’ (Pont [1970]: 135). Dit het tot gevolg dat verteenwoordiging belangrik word en sodoende kom die dwingendheid na vore dat elke kerkraad, en dus elke

gemeente, verteenwoordig moet word om deur meerderheid van stem besluite te neem (Pont [1970]: 136).

Die basiese probleem met die verkleining van die Algemene Kerkvergadering bly egter dat die hele aangeleentheid grotendeels vanuit die kollegialistiese beïnvloeding van die verlede benader word en die Kerk dus nog, miskien onbewus, gesien word as 'n vrywillige genootskap waarvan die hoogste bestuursliggaam so demokraties moontlik saamgestel moet word. Daarby moet die verteenwoordiging so breed moontlik wees om sodoende die gesagsbasis van die vergadering nie aan te tas nie.

(Pont [1970]: 138)

Kerkordelik beskou, is die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering 'n erfenis uit die Algemeen Reglement van 1816 wat die instelling van 'n sinodale kommissie soos volg gemotiveer het:

Uit aanmerking, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk alleen gedurende veertien dagen in het jaar door de Synode werd vertegenwoordigd, en het, zoo, om voor de Synodale besluiten te zorgen, als anderzins, hoogst wenschelijk en noodzakelijk scheen, dat de Ned. Herv. Kerk een vaste vertegenwoordiging had, is tot het daarstellen eener permanente Synodale Commissie besloten;

(Hooijer 1848: 41)

In die bedeling van die Kerkwet wat in 1997 ten einde geloop het, was dit deel van die werkopdrag van die Kommissie om die besluite van die Algemene Kerkvergadering uit te voer, sake af te handel wat voor die Vergadering gedien het, *of moes gedien het...*(eie kursivering) (Bepaling 14 1 d). Die moontlikheid het bestaan dat dié sinsnede so uitgelê kon word dat die Kommissie volledig in die plek van die Algemene Kerkvergadering ingeskuif het wanneer die Algemene Kerkvergadering nie in sitting was nie (Pont [1982]: 127).

Die Kerkorde het díé bevoegdheid weggeneem, maar die moontlikheid om namens die Kerk te praat, te getuig en op te tree wanneer die Algemene Kerkvergadering nie in sitting is nie [Bepaling 14 1 a; Ordinansie 3.10.2 (xx)] gehandhaaf. Dit is opvallend dat die bevoegdheid wat aan die Kommissie verleen word, nie ook met betrekking tot die Algemene Kerkvergadering geld nie. Dat dit nie aan die Algemene Kerkvergadering verbind word nie is begryplik,

want die Algemene Kerkvergadering is nie 'n demokraties-verkose liggaam wat die kerk verteenwoordig nie. Die Algemene Kerkvergadering is ook nie 'n verskyningsvorm van die kerk nie en kan dit ook nooit wees nie. *Immers die Algemene Kerkvergadering is 'n vergadering van die ampte in die kerk om as 'n middel in die hand van Jesus Christus sy kerk deur Woord en Gees te regeer.* Die Algemene Kerkvergadering verteenwoordig hoogstens *die ampte* maar nooit die kerk nie want die Algemene Kerkvergadering is nie 'n parlementaristies-demokratiese liggaam nie maar 'n liggaam wat in die Christokraties-Pneumatiese orde van die kerk staan.

(Pont [1982]: 126)

Wanneer sodanige bevoegdheid aan die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering opgedra word, beteken dit by implikasie dat die Algemene Kerkvergadering 'n verskyningsvorm van die Kerk is, want dit is die enigste manier hoe die Kommissie die bevoegdheid kan uitoefen (Pretorius 1982: 126). Die prominente posisie van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering word verstewig deur die feit dat die uitleg van die Kerkorde ook aan die Kommissie opgedra word [Ordinansie 3.10.2 (ix)]. As verder in gedagte gehou word dat die Kommissie tug uitoefen oor dienaars van die Woord, gepaard met die afwesigheid van rotasie tot en met 1997 toe die Kerkorde dit beëindig het, word die prominente posisie van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering begryplik. Die saak word verder aangehelp as die mening vanuit die Kommissie geloods word dat die Kerkorde gewysig moet word om dit moontlik te maak dat 'n lid van die

Kommissie ringsvergaderings *ipso facto* kan bywoon omdat hy kerkordelik daartoe gemagtig word, en nie slegs op uitnodiging nie. Dit kom neer op 'n wysiging van Ordinansie 3.4.1 (i) (d) sodat die woorde 'wanneer daartoe uitgenooi' geskrap word, wat sal beteken dat 'n lid van die Kommissie 'n ringsvergadering kan bywoon met spreekreg. Die interpretasie dat 'n lid van die Kommissie of die Administrateur huidig nie 'n ringsvergadering kan bywoon nie, tensy 'n uitnodiging ontvang word, is vreemd aan die Kerk en dui op 'n besonder rigiede uitleg van die Kerkorde (NHKA 2003e: 14). Moontlik kan dit te wyte wees aan die feit dat die Kerkorde 'n opsigtaak toeken aan die Kommissie ten opsigte van die ringsvergadering (Ordinansie 8.2.3), maar die aandrang daarop beklemtoon die prominente rol van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering in die kerkregering van die Kerk.

Die prominente sinodale kommissie wat in die Nederduitsch Hervormde Kerk oor jare inslag gekry het, met sy nie minder prominente destydse kontinuerende voorsitter, het aan die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering 'n rol toegeken wat in die kerklike reg as 'n kollegiale moment aangedui kan word. Dit moet onderskei word van die Kollegialisme wat die kerkregtelike sisteem is wat in die Duitse kerklike lewe sedert die agtiende eeu posgevat het (Pont 1991: 112 verv., kyk ook De Wet 1921; Biesterveld en Kuijper: 1905). Die rede waarom in elk geval na die Kollegialisme verwys word, is dat laasgenoemde 'n bepaalde vorm van verenigingsreg is (Pont 1991: 119), waar meerderhede bepalend en gewoonlik hiërargies gedink word, sonder om aan 'n deurwinterde kerkregtelike praktyk gevolg te gee. Dat dit nie vergesog is nie, het Pont in 1970 met die invoering van die tydelik deelydse predikant aangedui toe hy gesê het: '...omdat daarmee beklemtoon sal word dat die beginsels van die liberale, kollegiale kerkreg, wat weinig verband met Skrif en Belydenis het, vir die Vergadering belangriker is as die Bybels-Reformatoriese kerklike orde' (Pont [1973]: 117).

Weerstand teen die verkleining van die Algemene Kerkvergadering word dikwels gemotiveer met die vrees dat 'n kleiner vergadering gemanipuleer kan word. Die manier waarop in die verlede stemming gemaak is om lede van die

Algemene Kommissie te verkies (Oberholzer 1999: 456), asook die aanvaarding van besluite wat die Vergadering in die verlede afgewys het en teen die grein loop van die Reformatoriese Kerkreg, soos die deelydse predikant wat tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering weer ingevoer is, toon aan dat 'n groot vergadering nie noodwendig kerklike besluite neem nie, vanweë die somtydse afwesigheid van kerklike denke (Noordmans 1984: 430, 444).

Die sinodale struktuur in die Nederduitsch Hervormde Kerk met sy verskillende rade en kommissies, het daarop uitgeloop dat die Kerk se werk sinodaal georiënteer geraak het, wat beteken dat alles van die Algemene Kerkvergadering en veral sy Kommissie verwag word. Die situasie sal vererger indien die sogenaamde etiese kode aanvaar word waar aan die bedienaar van die Woord punte toegeken word vir goeie gedrag, of wanneer gevolg gegee word aan die instelling van 'n stelsel van sentrale versorging vir predikante (NHKA 2001c: 465). Die uitgangspunt moet steeds in gedagte gehou word dat die gemeente die terrein is waar die kerk se werk gedoen word, en dat die sinode en sy strukture bykomstig is.

Naas die sinodale vergadering en sy Kommissie by die presbiteraat, is deur die invoering van die Kerkorde ook aan parallelle strukture vir die diakonaat gevolg gegee. Die Algemene Diakensvergadering word saamgestel uit twee ampsdraers wat deur die ringsdiakensvergadering afgevaardig is [Ordinansie 3.11.1 (i) (a)] wat uit die aard van die saak twee diakens is, aangesien die ringsdiakensvergadering slegs uit diakens saamgestel word met volle stemreg [Ordinansie 3.6.1 (i) (a)]. Dit beteken uit de aard van die saak dat die Kommissie van die Algemene Diakensvergadering ook uit diakens sal bestaan.

Na aanleiding van die feit dat die reëling problematies beleef word, doen die diakens aan die hand dat sekere kerkordelike wysigings aangebring moet word aan Ordinansie 3.6.1 (i) (b) om alle predikante wat aan standplase verbonde is met adviserende stem sitting te laat neem (NHKA 2004e: 21). Dieselfde wysiging word ook by die Algemene Diakensvergadering voorgestel

deur die wysiging dat een predikant uit elke ringsdiakensvergadering benoem word as deel van die Algemene Diakensvergadering met adviserende stem [Ordinansie 3.11.1 (i)] (NHKA 2004e: 22). Volgens die voorstellers sal bedienaars van die Woord op dié wyse nouer betrokke raak by die diakonaat (sic)!

Vergelykend kan daarop gewys word dat in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling nie 'n sinodale struktuur vir diakens gevind word nie. Dit beteken dat hier vanweë veranderde omstandighede soos tehuse vir bejaardes en kinderhuse verantwoordelikhede op sinodale vlak ontstaan het, wat 'n sinodale kerkregtelike struktuur vir diakens nodig gemaak het. Deel van die eie denke wat hier ter sprake kom, is dat bedienaars van die Woord saam met diakens betrek word vir die diakonaat, soos wat by die presbiteraat gebeur. As die rotasiebeginsel daarmee saam toegepas word, hoef deelname van bedienaars van die Woord met volle stemreg by die diakonaat nie problematies te wees nie. As gevolg van die feit dat bedienaars van die Woord met volle stemreg uit die diakonaat verwyder is, word die reëling problematies ondervind en toegegee, wanneer gestel word dat dit 'n fout was

van die tweede Algemene Diakensvergadering om aan die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering aan te beveel dat die predikant deur die Kerkorde uitgeskryf moet word uit die Algemene Diakensvergadering en sy Kommissie...Die praktyk wys dat vergaderings van die diakonaat baie beter funksioneer waar predikante betrokke is.

(NHKA 2004: 3; NHKA 2004d: 27)

Dienaars van die Woord het aanvanklik as volle lede sitting geneem [NHKA 1997: 47; Ordinansie 3.6.1 (i) (b)], maar die reëling is deur die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering gewysig. Daar kan met goeie reg argumenteer word dat verkondiging van die Woord sentraal staan in alle kerklike handeling. Deel van die kerklike diakonaat wat 'n inherente onderskeiding is van maatskaplike werk, is juis om nie net die maatskaplike nood van die lydende te verlig nie, maar ook aan te dui dat die sonde sy

werklike nood is wat deur die versoening in en deur Jesus Christus genees word. Behalwe dit leef die mens nie van brood alleen nie, maar van elke woord wat uit die mond van God kom (Matt 4: 4). Wanneer toegegee word dat laasgenoemde deel uitmaak van die verkondiging word dit ook duidelik waarom bedienaars van die Woord op goeie teologiese gronde by die diakonaat betrek moet word:

Na deze eerste kennismaking met het woord *diakonos*, resp. *diakonia*, willen wij vervolgens de aandacht vestigen op het fundamentele feit, dat Christus zijn eigen messiaanse werk als een *diakonia* ons heeft voorgesteld....Alle *diakonia* die ooit op aarde in de naam van Christus en in de gemeente van Christus geoefend wordt, komt voort uit déze *diakonia* van onze Borg en Middelaar.

(Trimp 1990: 456)

As die amp van die bedienaar van die Woord nie vereng word tot prediking en opsig of regering nie, kan die amp van die bedienaar van die Woord gemaklik by die diakonaat betrek word. Die dienswerk van die bedienaar van die Woord is 'n gegewenheid uit die hand van Jesus Christus, en juis díé uitgangspunt maak die amp van die dienaar van die Woord betrokke by alle fasette van kerklike werk, ook by die diakonaat. Noue betrokkenheid by die Woord beteken dat die verkondiging van die evangelie nie beperk is tot die prediking alleen nie, maar dat naas die prediking as primêre verkondigingsgestalte, alle ander dienswerke as verkondigingsgestaltes gesien moet word.

Daarom sal dit betekenisvol vir die diakonaat wees as bedienaars van die Woord met volle stemreg by die ringsdiakensvergadering betrek word, in verhouding dat vir elke gemeente een predikant met twee diakens afgevaardig word. Dit is ook die verhouding by die presbiteraat op ringsvlak [Ordinansie 3.4.1 (i) (a) en (b)]. Dieselfde kan ook gebeur na die Algemene diakensvergadering wat uit elke ringsdiakensvergadering een predikant en twee diakens afvaardig. Die Kommissie van die Algemene Diakensvergadering kan eweneens saamgestel word uit vier bedienaars van

die Woord en ses diakens, en die kommissie van die ringsdiakensvergadering uit twee predikante en drie diakens. Verder kan die moontlikheid oop gelaat word sodat predikante nie noodwendig as voorsitter of skriba verkies móét word nie. Sodoende word goeie voorrang aan die amp van die diaken verleen. Eweneens neem die predikant as volle lid van die diakensvergadering sitting, maar word nie as voorsitter gekies nie, aangesien rotasie in die meeste gemeentes wat net oor een predikant beskik nie moontlik is nie. Daarmee word die parallel van die ouderlingevergadering gevolg. Die mening bestaan dat in die lig van die omvang van die diakonale werksaamhede in gemeentes, die reëling nie problematies ondervind sal word nie.

5.5.4 Die gesag van meerdere of bykomende vergaderings

Meerdere vergaderings en hulle gesag is 'n aangeleentheid wat in die kerkregtelike ontwikkeling van die verlede tot op hede verskillend geïnterpreteer is. Dit het nie net tot verskil van mening beperk gebly nie, maar aanleiding gegee tot kerklike spanning, selfs kerklike afskeidings (Rasker 1981: 171-190). In die kritiek wat in die gesprek tydens die Doleansie gevoer word, kom die 'sinodale juk' telkens ter sprake. In Kuyper se geskrif *Tractaat van de Reformatie der Kerken*, wat as grondplan dien vir die Gereformeerde Kerkelijk Congres wat vanaf 11 tot 14 Januarie 1887 plaasvind in die Frascati gebou in Amsterdam (Rullman 1929: 62; Rasker 1981: 188), word gesê:

daarentegen zijn een soort onvolkomen kerken, die ook wel volkomen zouden willen en konden zijn, maar die hierin verhinderd worden niet door het kruis der vervolging, dat de overheid over haar brengt, maar uitsluitend door den druk die een ingedrongen en dus valsch kerkbestuur op haar uitoefent...door de ongetrouwigheid of ook door de verklaarde vijandschap van valschelijk ingeslopen kerkregeerders, belet wordt als kerk uit te komen en haar leven te toonen.

(Kuyper 1883: 88)

Die saak word ook soos volg verwoord:

Het was haar schuld, waar ze steeds meer de leervrijheid in de Kerk bevorderde en ook de goedgezinden meer en meer tegen zich in het harnas joeg. De ellendige toestanden op geestelijk gebied, de kerkelijke onzekerheid en de machtswellust der Besturen waren even zoovele factoren om de schare te drijven in de armen van het separatisme.

(de Wilde sj: 12)

Die kerklike afskeiding wat hierop gevolg het gaan dus van die standpunt uit dat die genoemde sinodale juk kerklike bestaan bemoeilik het, en dat afskeiding die enigste alternatief was. Uit die kerkregtelike denke wat daaruit spruit word twee weë gevolg wat uitloop op die kerkregtelike eieardigheid wat enersyds in die vryekerk, en andersyds in die volkskerk aangetref word. In die onderskeiding word die begrip kerkverband van besondere waarde geag en selfs as noodsaaklik beskou. As motivering word gestel dat 'kerkverband rust niet uitsluitend of zelfs in hoofdzaak op overeenkomst en afspraak van menschen, maar vooral op het *jus divinum*, gelijk dit in de Heilige Schrift ons geopenbaard is....Zij is integendeel in groote lijnen het standpunt, dat alle Gereformeerde theologen ingenomen en verdedigd hebben' (Nauta 1946: 136 kyk ook Bouwman 1937: 411).

Daaruit volg ook dat elke gemeente as *ecclesia completa* beskou word en daarom as kerk bekendstaan. Vanweë die feit dat elke sodanige kerk as liggaam van Christus gesien is, wat selfstandig bestaan as *ecclesia completa*, word 'n kerkverband vanselfsprekend as die manier om die geponeerde selfstandigheid weer tot eenheid te omskep. Wanneer dit gestel word, is die volgende stap om vas te stel hoe die verskillende 'kerke' tot besluitneming kom in klassikale of sinodale vergaderings. Dit is duidelik dat die situasie waarteen reageer is die sinodale juk was en dat gepoog is om nie weer in dieselfde situasie te beland nie. 'Want sommigen, onder wie met name genoemd moeten worden J van Lonkhuizen en S Greijdanus, waren van oordeel dat zij niet mochten meegaan in de nieuwe richting, omdat die naar

hun mening moest uitkomen bij een weer invoeren van hiërarchie en een veroordeling van de Doleantie inhiel' (Kuypers 1948: 16).

Ten spyte van die sinodale juk kan aan meerdere vergaderings nie ontkom word nie, hetsy waar kerkverband prominent funksioneer, of nie, tensy totaal in independentisme verval word. Daarom is die vraag na die gesag van sinodale vergaderings 'n belangrike vraag wat verskillend beskou word.

Eerstens is dit so dat afgevaardigdes na 'n sinodale vergadering deur die gemeente (of kerk) afgevaardig word en per geloofsbrief sitting neem. Enersyds kan redeneer word dat sodanige afgevaardigde namens die kerkraad deur wie hy gestuur is sitting neem, en hulle besluite moet uitvoer, of andersyds dat hy deur die kerkraad gestuur is om op sinodale vlak op dieselfde manier besluite te neem as in die kerkraad deur wie hy afgevaardig is. Die een moontlikheid beteken dat 'n sinodale afgevaardigde sy kerkraad verteenwoordig, en die ander moontlikheid is dat hy as verteenwoordiger van die amp sitting neem.

Wanneer afgevaardigdes van kerkrade in sinodale vergaderings sitting neem, ontstaan die probleem van die ratifikasie van sinodale besluite. Bouwman noem drie moontlikhede. Eerstens dat kerke wat afvaardig, geen oordeel uitspreek en die beslissing aan die afgevaardigde oorlaat. Tweedens, spreek kerkrade wel 'n mening uit, gee aan afgevaardigdes opdrag om die mening aan die meerdere vergadering oor te dra, maar die afgevaardigde nie absoluut te bind nie, waardeur 'n sedelike oordeel oor die afgevaardigde geplaas word om slegs met hoë uitsondering van die kerkraad se mening af te wyk. Derdens word aan die afgevaardigde opdrag gegee om nie anders te stem as wat die kerkraad besluit het nie, tensy met die kerkraad ruggespraak gevoer word en hulle toestemming vooraf verkry word (Bouwman 1937: 163, 164).

Die laaste moontlikheid het moeilik uitvoerbaar geblyk, ten spyte van die

eis van het Gereformeerde stelsel dat de afgevaardigden naar de synode als gelastigden worden beschouwd, iets waar Kuyper, met name vóór de Doleantie, in zijn strijd tegen de hogere besturen der Hervormde kerk, uitzonderlijk sterke nadruk op legt, zodat hij zelfs spreekt van stemmen volgens lastbrief, Kuyper was evenzeer van oordeel dat het eis van het Gereformeerde stelsel is dat de afgevaardigde naar de synode een generale volmacht ontvangen om naar bevind van zaken, gehoord de argumenten voor en tegen die in discussie naar voren worden gebracht, naar eigen, ter synode eerst definitief gevormd oordeel, te stemmen en te beslissen. En wat door deze afgevaardigden gestemd en besloten is, moet daarna als het besluit der kerken zelf beschouwd worden. Ratificatie van synodebesluiten door de kerken is wel denkbaar, maar zet toch feitelijk het karakter der synoden als vergaderingen van de kerken zelf waarin onder Geestesleiding wordt besloten, weer op losse schroeven.

(Kuypers 1948b: 119)

Dit is redelik vanselfsprekend dat sinodale vergaderings geen sin het nie as die besluite van díé vergaderings nie bindend van aard is op die somtotaal van die gemeentes of ringe wat aan die sinodale vergadering deel het nie. Die binding is nie demokraties of hiërargies van aard nie, maar as aanvaar word dat besluite onder leiding van die Heilige Gees op grond van die Woord, belydenisskrifte en kerklike orde geneem word, word in sinodale vergaderings uiting gegee aan die Christus regering. 'Slechts in twee gevallen verliest het besluit zijne geldigheid, namelijk wanneer het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods, of tegen de artikelen in die Generale Synode genomen,...' (Bouwman 1985b: 55). Meerdere vergaderings het dus nie absolute gesag nie, omdat die besluite wat daar geneem word, net soos by die kerkraad, onder leiding van die Heilige Gees geskied, op grond van die Woord, belydenisskrifte en kerklike orde. Sinodale gesag is dus nie sonder meer gelyk aan meerderheids gesag nie, omdat die laaste woord deur die Skrif, belydenis en kerklike orde gespreek word.

Ten spyte van dié uitgangspunt het dit in die verlede gebeur dat sinodale vergaderings meer prominent word as wat nodig is. Daarom is gestel dat slegs die sake daar bespreek is wat kerkrade nie kan afhandel nie, of wat kerkrade gesamentlik raak. Breedweg beskou, is sake met betrekking tot die leer, liturgie, kerklike dissipline en kerklike orde, tipiese voorbeelde van sinodale werksaamhede (Bouwman 1985b: 50).

Die beskouing oor die gesag en draagkrag van sinodale besluite het in kerke waar minder gewag gemaak is van die sogenaamde kerkverband, ietwat anders verloop. Die relasie tussen gemeentes onderling is 'n gegewenheid, wat nie eers met die instelling van 'n kerkverband geaktiveer word nie. Kerkverband word gesien as 'n samevoeging van kerke, terwyl in kerke waar kerkverband nie so prominent figureer nie, as een kerk wat uit verskillende gemeentes bestaan. Daarom is gemeentes nie kerke nie, want 'n gemeente is *ecclesia completa ét incompleta!* Soos reeds gestel, kom sinodale vergaderings in beide modaliteite voor, waar 'n kerkverband prominent funksioneer al dan nie. Verder het sinodale vergaderings geen sin nie as besluite wat geneem word eers deur die kerkraad goedgekeur moet word. Trouens, dit sou die opening van sulke vergaderings in die naam van God, asook dat aanvaar word dat besluite onder leiding van die Heilige Gees op grond van die Woord geneem word, betekenisloos maak. Dit beteken dus dat sinodale vergaderings dieselfde gesag het as kerkraadsvergaderings, met die uitsondering dat die element van afvaardiging by die kerkraad ontbreek.

Met betrekking tot sinodale vergaderings is daar twee moontlikhede. As sinodale vergaderings die gevolg is van die feit dat gemeentes nie self alle sake kan afhandel nie, én dat daar sake van gemeenskaplike belang is, beteken dit dat kerkrade by sinodale vergaderings belang het, en dat sinodale vergaderings saamgestel word deur alle ouderlinge en predikante van die kerkraad. Dit staan bekend as die kerkraadsinode wat in die praktyk, vanweë getalle, 'n onmoontlikheid is. Daarom kom sinodale vergaderings as 'n vergadering van afgevaardigde ampsdraers byeen wat namens die kerkraad mag praat deur wie hy afgevaardig is, én ook vanweë die amp wat hy beklee. 'Die kwaliteit van die meerdere vergadering word dus tegelyk bepaal deur die

feit dat dit bestaan uit afgevaardigde verteenwoordigers van die mindere vergadering én van die amp' (Pont 1981: 230). Die sinodale vergadering is dus wesenlik 'n kerkraadsvergadering wat saamgestel is uit alle gemeentes se kerkrade wat verteenwoordig word deur afgevaardigdes uit elke kerkraad. 'Só gesien is die meerdere vergadering 'n gekombineerde kerkraadsvergadering en in díé kumulatiewe sin van die woord is die sinodale gesag méér as díé van die kerkraad' (Pont 1981: 230). Bronkhorst (1947: 262) maak die volgende opmerking:

Zijn deze gemeenten primair of is de meerdere vergadering het belangrijkste?...Theologisch gezien is deze vraag echter slechts van praktisch belang, daar toch voorop dient te staan, dat het presbyteriaal-synodale stelsel niet allereerst heeft te voorzien in de vrijheid der plaatselijke gemeenten, maar in de autoriteit van het Woord van Christus in Zijn *ecclesia*. Wanneer de kwaliteit der synodeleden niet allereerst gezien wordt in hun afvaardiging, maar in hun ambt, dat ook voor deze samenkomst door een "grondvergadering" der Kerk is erkend, dan kan daaruit principiële slechts worden geconcludeerd, dat het synodebesluit als zoodanig gezag heeft en niet door de eventuele ratificatie, die daarop mogelijkerwijs gevolgd is.

Pont (1981: 231) lewer kommentaar oor sinodale gesag en stel die volgende mening:

Uitgaande dus van die standpunt dat Jesus Christus onmiddellik sy kerk regeer deur die Gees en Woord, en middellik deur die amp, deur die presbiteraat, het die hervormde vadere die gesag in die kerk in die hande van die sinodale vergadering gelê. Die sinodale vergadering is immers die samekoms van die presbiteraat wat so goed as moontlik die amp én die kerkraad verteenwoordig. Dáár, in die nasionale sinode, lê die hoogste middellike gesag in die kerk in 'n bepaalde land.

Hoewel dié standpunt toegegee word, geskied dit nie sonder voorbehoud nie, aangesien dit 'n genuanseerde uitspraak is. Besluite van die Algemene Kerkvergadering het 'n groter draagwydte as die besluit van 'n enkele kerkraad. Daarom is 'n beroep op 'n meerdere vergadering moontlik as iemand onder die indruk verkeer dat hy benadeel is. Tog bestaan die moontlikheid dat die besluit van 'n kerkraad uiteindelik as die meer korrekte besluit gehandhaaf kan word. Behalwe dit is dit ook so dat die bevoegdheid van die meerdere vergadering net tot op sekere hoogte geld, aangesien slegs die sake op 'n meerdere vergadering ter sprake behoort te kom wat nie deur 'n kerkraad afgehandel kan word nie. Die feit dat alle vergaderings, met besondere verwysing na vergaderings van die ampte, deur die Skrif en die belydenisskrifte genormeer word, waarby ook die kerkorde as noodsaaklike derde inbegrepe is, dui daarop dat hier sprake is van 'n bepaalde dialektiek wat die besluite van kerklike vergaderings relatiewe in die lig van die absolute gesag wat deur die Woord van God daargestel word.

As egter 'n keuse gemaak word tussen die gesag van 'n meerdere of bykomende vergadering en die van 'n kerkraad, geniet sinodale gesag voorrang. Maar nie as 'n sinodale juk nie, maar veel meer as *'n primus inter pares*, onderhewig aan die gesag van Skrif, belydenis en kerklike orde. Die voorrang wat sinodale vergaderings geniet moet met versigtige grasia beoefen word, omdat sinodale vergaderings volg op kerkrade en gemeentes, en as organe van bystand funksioneer met relatiewe gesag.

Samevattend kan uit die argumente tot dusvêr die afleiding gemaak word dat ongeag of met 'n prominente kerkverband gewerk word al dan nie, of van kerke of gemeentes gepraat word, sinodale vergaderings eie is aan die Presbiteriaal-sinodale stelsel van kerkregering. Verder dat sinodale vergaderings gesag het, wat omlyn is binne die gesag wat aan kerkrade verleen is deur die voorreg om korrek te besluit op grond van die Woord van God, die belydenisskrifte van die kerk en die kerklike orde, onder leiding van die Heilige Gees. Sinodale vergaderings moet nie oor alles praat nie, maar slegs oor die sake wat gemeenskaplik is en wat gemeentes nie selfstandig kan afhandel nie. Versigtige balans beteken dat gemeentes nie in die sinodale

vergadering opgaan nie, sodat alle besluite in effek van sinodale kant geneem word, wat kerkrade langsamerhand tot sinodale werknemers vervlak.

Die moontlikheid om díé versigtige balans te versteur, is nie net van sinodale kant nie, maar kan ook gebeur wanneer die plaaslike gemeente oorbeklemtoon word as *ecclesia completa*, soos in die Doleansie-kerkreg. 'Die hoogste gesag lê by Christus en sy Woord en dáárdie Woord moet deur die kerk gelees, ondersoek, bely en gehoorsaam word. Dit is die hoogste *onmiddellike* gesag of mag in die kerk en die grootste *middellike* gesag lê by die sinodale vergadering' (Pont 1981: 231).

Laastens, met die voorafgaande in gedagte word die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk vergelyk om vas te stel hoe díé aangeleentheid daar bepaal word. Die Kerkorde dui aan dat die elemente van afvaardiging en verteenwoordiging van die amp gesamentlik 'n rol speel (Ordinansie 3.8). Dit is ook duidelik dat die Algemene Kerkvergadering 'n kerkraadsinode is (Pont [1982]: 119). Dit beteken dat elke kerkraad op die vergadering verteenwoordig word deur sy afvaardiging [Ordinansie 3.8.1 (i) en (ii)]. Besluite van die Algemene Kerkvergadering is bindend vanaf die moment wat die besluit geneem is [Ordinansie 3.8.3 (xii)], tensy die vergadering anders besluit. Eg Presbiteriaal-sinodaal word aangedui dat die vergadering praat oor die leer en belydenis [Ordinansie 3.8.2 (ii) (a)], oor die ampte en die vergaderings van die ampte [Ordinansie 3.8.2 (ii) (b)], die inhoud en die orde van die erediens, dit wil sê oor die liturgie [Ordinansie 3.8.2 (ii) (c)], en oor die orde en dissipline van die Kerk [Ordinansie 3.8.2 (ii) (d)], wat beteken dat die kerkorde deur die Algemene Kerkvergadering vasgestel word. Dit sluit die kerklike dissipline in wat die Algemene Kerkvergadering as appèlliggaam aandui [Ordinansie 3.8.2 (iii); 8.3.8 (i) (d)].

Die laaste deel van die werkopdrag van die Algemene Kerkvergadering noem ook 'ander sake wat die Kerk as geheel raak en wat ander vergaderings van die ampte nie kan afhandel nie' [Ordinansie 3.8.2 (ii) (e)]. Dit is nodig dat streng gelet word op díé deel van die Ordinansie sodat die grens nie oorskry word nie, omdat hierin die moontlikheid setel tot die vestiging van 'n topswaar

sinodale struktuur wat oor alles wíl praat, en die neiging in sy Kommissie kontinueer wat buitendien die bevoegdheid het om namens die Kerk te praat, te getuig en op te tree wanneer die Algemene Kerkvergadering nie in sitting is nie [Ordinansie 3.10.2 (xx)].

Die moontlikheid om van die besluite van die Algemene Kerkvergadering te verskil, is inherent aan die Kerkorde wanneer Ordinansie 3.8.3 (xiv) stel: 'laat toe dat skriftelik gemotiveerde besware teen genotuleerde besluite by die vergadering, of na afloop van die vergadering, by die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering ingedien word'. Dit is ook moontlik om die vergadering te versoek om 'n besluit te heroorweeg, wat met 'n twee derde meerderheid toegestaan kan word (Reglement van Orde vir die Algemene Kerkvergadering 10, NHKA 2001c).

Krities gesien, kan gesê word dat die Kerkorde die moontlikheid laat om beswaar aan te teken teen besluite van die Algemene Kerkvergadering. Weens die implementering van die rotasiebeginsel is gevorder op die pad na 'n minder prominente voorsitter van die Algemene Kerkvergadering, sodat die ruimte oopgehou kan word vir die Christus regering wat op grond van die Woord en onder leiding van die Gees tot uiting moet kom. Daarom moet goed in gedagte gehou word wat die betekenis is van vergaderings van die ampte wat met Skriflesing en gebed, asook met prediking geopen word.

Dit is egter 'n vraag of die situasie waarna die volgende kritiese opmerking verwys, noemenswaardig in die Kerk verander het (sic):

Dit hang waarskynlik ook saam met 'n algemene neiging wat daar in ons Kerk bestaan om so veel as moontlik die verantwoordelikheid om beslissings te neem en daardie beslissings te verantwoord, af te skuif na een of ander vergadering van die ampte – liefst die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering. So het dit dan gebeur dat ons kerkraadsvergaderings níé meer verantwoordelike en selfstandige vergaderings is wat in die lig van God se Woord, met inagneming

van die belydenis van die kerk en in die ruimte van die kerklike orde, besluite wil neem nie.

(Pont [1982]: 129)

Die vermoede dat die situasie nie verander het nie word versterk deur verskeie optredes wat veral op sinodale gebied plaasvind. Hier kan verwys word na die sogenaamde etiese kode as 'n poging om bedienaars sover te kry om hulle ampswerk uit te voer, en daarom die implementering van 'n puntestelsel waardeur 'goeie gedrag' beloon word!

Die skepping van 'n taakspan van die Moderamen verraai ook die feit dat die Kerk kerkordelik fyn gereglementeer is, maar dat vergaderings van die ampte onafwendbaar op die bo genoemde Pont alternatief gestrand het. Die saak word nog meer krities as in die voorgestelde reglement van die taakspan wat op 26 Februarie 2004 aan die Raad vir Regsadvies voorgelê is, gestel word dat die doelwit is om 'n ondersteuningsmodel te vestig wat *positiewe bestuur en gesonde kerklike administrasie sou bevorder* (eie kursivering). Daarin word verder vermeld dat meer prominensie aan die werkgroep verleen moet word, sodat aandag gegee kan word 'oor 'n wye front en oor grense van verskillende werkerterreine heen, byvoorbeeld die Raad van Finansies, Kommissie van die Algemene Kerkvergadering, Raad vir Apostolaat, Ringskommissies, en so meer' (NHKA 2004b: 2 Die evolusie-proses).

Die strategiese beplanning van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering waarin die Kerk se toekoms visie-matig beskryf word as 'n droom oor die geloof in Jesus Christus as die hoop vir die wêreld, is waarskynlik in pas met wat in die korporatiewe wêreld aan die orde is, maar nie besonder teologies van aard nie, aangesien droom en geloof moeilik onder een dak tuisgebring kan word.

In dieselfde verband moet ook die studiestuk van die Kommissie genoem word wat handel oor *Die kerk en sy korporatiewe identiteit* waarin onder andere gestel word dat die gemeente van vandag ook 'n besondere geval van 'n sakeonderneming is (Buitendag 2003: 354). Saam ge lees met die

bestuurshandleiding wat vanuit die kantoor van die Administrateur die lig gesien het, kan die indruk nie ontkom word nie dat korporatiewe beginsels benut word as aanduiding hoe die Kerk oplossings moet vind vir probleme van die dag.

Vervolgens word verwys na die kursus van die Voortgesette Teologiese Toerusting (VTT) wat op 25 en 26 November 2003 plaasgevind het. Die opskrif op die buiteblad van die Hervormer dui die inhoud aan as 'die kerk se storie vir môre' (Die Hervormer 2003: 1; kyk ook Dreyer 2003a; Dreyer 2003b) waarin aangedui word dat die narratiewe benadering ruimte daarvoor maak 'dat geluister word na mense se verhale omdat geglo word dat die antwoorde nie vanuit boeke of teorieë aangedra moet word nie, maar die oplossing lê binne-in die gespreksgenote se eie verhaal' (Die Hervormer 2003: 8). Dit is 'n vraag of die siening dat die kerk se boodskap verhale of stories is, nie tekort doen aan die verkondiging van die evangelie as dié narratiewe strategie van die Kerk by uitnemendheid nie. Die kritiese inhoud van 'n brief in die Hervormer (2004: 2) dui aan dat die gestelde narratiewe strategie wat tydens bogenoemde VTT aangebied is, nie goed ontvang is nie soos uit die volgende opmerking blyk:

In die Hervormde Kerk was daar en mag daar nooit plek wees vir storievertellers van die kansel af nie. Indien dit so sou wees, mag ons nie meer aanspraak maak dat ons Kerk van Jesus Christus is nie. Indien daar stories vertel word, skaar jy jou immers by een of ander wêreldse vermaaklikheidsorganisasie wat mense met stories en drome wil vermaak. Die kerk van die toekoms kan ook nie 'n ander kerk wees as die kerk van die verlede nie. Christus is immers gister, vandag en tot in ewigheid dieselfde.

Samevattend kan die Kerk se werk op sinodale vlak, met besondere verwysing na die werksaamhede van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering onder andere beskryf word met die woorde stories, drome

en bestuur, wat nie op dieselfde vlak lê as evangelieverkondiging, geloof en regering nie.

Met betrekking tot die gesag van sinodale vergaderings is dit nodig om enkele verdere aspekte te oordink wat in die verlenging lê van die sinodale gesag, wat deur die Algemene Kerkvergadering as kerkraadsinode, in die Nederduitsch Hervormde Kerk uitgeoefen word. Eerstens word verwys na die ietwat onwaarskynlike, maar nie onmoontlike vraag of die Algemene Kerkvergadering 'n besluit kan neem om weer soos in die verlede gebeur het, met 'n ander kerk te verenig. Die vraag is wat gemeentes te doen sou staan indien die Algemene Kerkvergadering sou besluit om weer met 'n ander kerk, of om 'n meer radikale voorbeeld te gebruik, met die Hervormde Kerk in Suidelike Afrika te verenig.

Die eerste voorbeeld verwys na die mislukte kerkvereniging van 7 Desember 1885. 'In verreweg die meeste gevalle is nooit die toestemming van die gemeentes gevra nie, sodat dit meer 'n ineensmelting van kerkrade was' (Engelbrecht 1953: 301). Toe daar later as gevolg van die mislukking hofsake ontstaan het, was die uitspraak dat die Nederduitsch Hervormde Kerk sy eiendomme kon behou op grond van die feit dat 'die meerderheid van die Algemene Kerkvergadering wat besluit het om te verenig daarmee "buiten de grenzen harer bevoegdheid" gehandel het, en dus "*ultra vires*". Die Algemene Kerkvergadering kan die gemeentes nie dwing om te verenig nie' (Engelbrecht 1953: 350).

'Die hof het van die standpunt uitgegaan dat 'n Kerk 'n *universitas*, 'n sedelike liggaam is, wat alleen met toestemming van al sy lede opgehef kan word, in teenstelling met 'n *societas*, 'n vennootskap of maatskappy, wat wel met meerderheid van stemme opgehef kan word' (Engelbrecht 1953: 349; kyk ook Müller [1981]; Oelofse [1981]).

Die Kerkorde formuleer die Algemene Kerkvergadering se opdrag as die ordelike toerusting, opbouing, versorging en beskerming van die ringsvergaderings, die gemeentelike vergaderings van die ampte, en die

gemeentes van die Kerk [Ordinansie 3.8.2 (i)]. Die kern van die saak kom neer op toerusting, opbouing, versorging en beskerming van ringe, gemeentes en vergaderings van die ampte. Hiermee kan instemming betuig word, behalwe dat die opdrag iets adem van 'n beweging van die Algemene Kerkvergadering na gemeentes en ringe, asof ringe en gemeentes deur die sinodale vergadering op koers gehou, en op die wyse toerusting ontvang, opgebou, versorg en beskerm word. Die uitgangspunt dat meerdere en bykomende vergaderings eintlik vanweë die gemeentes in die lewe geroep word, figureer nie besonder sterk nie, waarskynlik as gevolg van die sterk sinodale struktuur wat oor jare in die Kerk gestalte aangeneem het.

Die feit dat die vergadering besluite neem oor die leer en belydenis van die Kerk, ampte en die vergaderings van die ampte, die inhoud van die erediens en die orde en dissipline van die Kerk, pas volledig in binne die raamwerk van sinodale vergaderings wat in die verloop van die kerkregtelike tradisie teruggevind word [Ordinansie 3.8.2 (ii) (a) tot (d)]. Dit is begryplik dat die leer van die kerk, diskussie oor die ampte en vergaderings, die liturgie en die kerklike orde en dissipline, sake is wat nie deur enkele gemeentes afgehandel kan word nie, en daarom word ook aanvaar dat dit sinodale sake is by uitstek.

Die Kerkorde stel dat die Algemene Kerkvergadering oor ander sake wat die Kerk in geheel raak en wat ander vergaderings van die ampte nie kan afhandel nie, óók praat [Ordinansie 3.8.2 (ii) (e)]. Wie die verantwoordelikheid dra om te bepaal wat ander vergaderings van die ampte nie kan afhandel nie, word nie aangedui nie. Volgens Ordinansie 3.10.3 (iii) word die verantwoordelikheid by implikasie, aan die Kommissie toegeken. Hierdie uitspraak maak egter die moontlikheid oop dat die Algemene Kerkvergadering oor alles praat, en dat alle verslae oor die Kerk se werk wat in die tydperk wat die vergadering nie in sitting was nie, aan die orde kom. Soos reeds gestel noop die sterk eenheidskarakter van die Kerk 'n Algemene Vergadering wat hom oor alle sake uitspreek wat gemeentes raak, en wat deur die gesamentlike inisiatiewe wat so ontstaan het, funksioneer. Die mening bestaan egter dat die huidige omvang nie noodwendig as die enigste

alternatief beskou moet word nie, en dat die suggestie om ringsvergaderings beter te benut, nie misgekyk moet word nie.

Die kritiese vraag is egter na die gesag van die Algemene Kerkvergadering, en of die formulering dat die vergadering oor ander sake kan praat wat die Kerk in geheel raak, beteken dat alle besluite van die vergadering sonder meer op gemeentes bindend is. Die hermeneutiese sleutel tot die saak word waarskynlik verskaf in die opdrag van die Algemene Kerkvergadering wat die ordelike toerusting, opbouing, versorging en beskerming as inhoud het. Daarin is die stelreël te vinde dat besluite van die Algemene Kerkvergadering wat van die geformuleerde opdrag afwyk, teenstrydig is met die grense wat deur die Kerkorde aan die Algemene Kerkvergadering opgelê word. Daarom kan hier weer herhaal word dat die gesag van die Algemene Kerkvergadering deur die Skrif, belydenisskrifte en die Kerkorde beperk word. 'n Besluit om met 'n ander kerk te verenig soos wat in 1885 geneem is, kan nie gehandhaaf word nie, omdat sodanige besluit afwyk van die gestelde opdrag om die eie Kerk op te bou, te versorg en te beskerm.

As die juridiese uitgangspunt wat in 1885, dat die kerk nie 'n *societas* nie maar 'n *universitas* is nog geldig is, sou dit beteken dat 'n Algemene Kerkvergadering wat so besluit *ultra vires* optree omdat die lidmate daarvoor die finale besluit neem en sodanige besluit alleen deur die goedkeuring van ál die lidmate kan slaag.

Die tweede aangeleentheid wat in die verband aandag verdien, is meer finansiële van aard, en hoort tuis binne die kerklike goedere. Die Raad van Finansies is een van die sogenaamde statutêre rade van die Kerk wat tydens elke Algemene Kerkvergadering opnuut saamgestel word. As werkopdrag word gestel dat die Raad fondse, vaste eiendom en ander bates *van die Algemene Kerkvergadering* beheer wat aan hom toevertrou is (eie kursivering) (Ordinansie 9.2.2.1). Daar word egter bygevoeg dat die Raad saam met ander toesighoudende liggame toesig moet hou dat alles ten opsigte van die stoflike belang *op alle terreine in die Kerk* ordelik sal geskied (eie kursivering) (Ordinansie 9.2.2.2). As die daaropvolgende

verantwoordelikheid daarmee saam gelees word (Ordinansie 9.2.2.3), is dit duidelik dat die opsigtaak van die Raad van Finansies nie net beperk is tot die fondse, vaste eiendom en ander bates van die Algemene Kerkvergadering wat aan hom toevertrou is nie. Dit omdat hier sprake is van alle terreine in die Kerk wat vanselfsprekend gemeentes insluit. Dat die verleende toesigtaak van die Raad van Finansies ook oor gemeentes strek, blyk uit die bepaling dat 'aan gemeentes wat van voorneme is om 'n eiendom te koop of te vervreem, of 'n gebou op te rig of te sloop, advies te verleen *voordat* (eie kursivering) uitvoering daaraan gegee word' [Ordinansie 9.2.2.4 (iv)].

Met reg sal gestel kan word dat dit hier gaan oor toesig wat nie gelyk is aan beheer nie. Weereens spruit die toesigtaak uit die bepaalde kerkbegrip wat in die Kerk aan die orde is, naamlik dat gemeentes in hulle somtotaal deel uitmaak van die Kerk, en dat daarmee 'n eenheid in die verskeidenheid ter sprake kom. As die saak tot toesig beperk word, skep dit uit die aard van die saak geen probleem nie. Gemeentes is nie beswaard oor die heffing wat tydens Algemene Kerkvergaderings vasgestel word op grond van 'n uitgebreide en gemotiveerde begroting nie. Dit is egter krities van aard wanneer die sinodale kas onder druk beland, wat vir die Kerk in sy eenheidstruktuur tot gevolg het dat voor die hand liggende barmhartigheid met betrekking tot kinders en bejaardesorg, op die helling geplaas word. Dit, in 'n bedeling toe die Kerkwet bepaal het dat die 'vertrouenstaak, soos dit goeie huisvaders betaam,' plaasgevind het 'met waardigheid, sorgsaamheid en weldeurag' (Bepaling 186.2) op die voorwaardes wat die Raad mag goeddink (Bepaling 187). Die vraag waaroor dit gaan, is hoe gemeentes geraak sal word indien die oënskynlik onmoontlike sou gebeur dat die Kerk sinodaal onder likwidasië beland. Staan gemeentelike eiendomme vader vir sinodale skuld, wat selfs met goedkeuring van die Algemene Kerkvergadering, en sy Kommissie, onder die bedeling van die Kerkorde, deur gemeentes by wyse van hulle afgevaardigdes goedgekeur is.

Eiendomme van gemeentes is in die naam van die gemeente wat 'n regspersoon is, geregistreer. Die regspersoonlikheid wat deur middel van die gemeentevergadering uitgeoefen word [Ordinansie 4.4.2 (vi) tot (viii)], word

nie deur die gesamentlike regspersoonlikheid van die sinodale struktuur wat selfs deur deelname van al die gemeentes tot stand kom, opgehef nie. Daarom sal waarskynlik slegs op die bates beslag gelê kan word wat in die naam van die sinodale regspersoonlikheid geregistreer is. Dit mag vir gemeentes tot gevolg hê dat die skuld wat dreig om die sinode te likwideer, onderling verdeel word om die Kerk as geheel en in besonder, van sodanige verleentheid te vrywaar, waarskynlik met 'n beroep op 1 Korintiërs 11: 26.

Uit 'n inligtingstuk van die Raad van Finansies wat gedurende 2001 voor ringsvergaderings gedien het, word onder andere aangedui dat die netto tekort met inbegrip van die sakebedrywe, soos op 31 Desember 2000, R36,307,296 beloop het (NHKA 2001e: 12). Indien die skuld per lidmaat deur die hele Kerk betaal moes word, sou dit volgens die lidmaattal van dieselfde jaar, naamlik 120,937 (NHKA 2002b: 118), op R300.22 neergekom het.

Die netto opgehoopde tekort sou waarskynlik as skuld met insig bestempel kan word, aangesien dit moeilik denkbaar is dat gemeentes nie begrip sal hê vir die redes waarom die tekort ontstaan het nie.

Dit word toegegee dat dit altyd maklik is om van die kantlyn in retrospek kommentaar te lewer. Tog kan van die inhoud van die taak en bevoegdheid van die Raad van Finansies, soos geformuleer in die Kerkwet, nie weggekom word nie. Daarin is onder andere gestel dat die raad van Finansies die vertrouensstaak wat aan hom toevertrou is soos dit goeie huisvaders betaam, met waardigheid, sorgsaamheid en weldeurdag verrig (Bepaling 186.2). Verder is dit ook opvallend dat die Raad bevoeg was om volgens voorwaardes wat die *Raad* mag goeddink, vaste goed te verkry, te vervreem, te verbind en te beswaar, om skulde aan te gaan, om lenings te verkry en sekuriteit daarvoor te verskaf, om lenings toe te staan en om gelde te belê (Bepaling 187). Die Raad het daarvan aan sowel die Kommissie as aan die Algemene Kerkvergadering self, verslag gedoen (Bepaling 189). Die feit dat die Raad gebonde was om verslag te doen, was positief, maar die Raad het die bevoegdheid gehad om eers te handel na goeddunke 'soos dit goeie huisvaders betaam'. Die Raad moes jaarliks aan die Kommissie verslag doen

(Bepaling 189.1), en slegs aan die Algemene Kerkvergadering in gewone sitting, dit wil sê driejaarliks (Bepaling 189.2).

Dit is duidelik dat tussen die vooruitsig soos in die Kerkwet geformuleer en die situasie soos dit verloop het, 'n lastige diskrepansie ontstaan het wat gemeentes in 'n verleentheid kon laat. Sinodale gesag is noodsaaklik, maar in laaste instansie ook beperkte gesag. Anders gestel, kan gesê word dat sinodale gesag onder dieselfde beperking staan as alle ander vergaderings van die ampte, naamlik onder gesag van die Skrif, belydenisskrifte en kerklike orde. Sodra sinodes, óf kerkraadsvergaderings, weerstand begin bied en neig om die ander party te oorwoeker, dikwels met meerderheid van stem, word die kerklike werf verlaat na die arena buite die kerk, waar instansies op korporatiewe wyse gesag voer. Elke vergadering en elke ampsdraer het die voorreg om korrek te besluit, kerklik te dink, te handel en te vra na die belang van die kerk as geheel.

5.6 Drie belangrike beginsels

5.6.1 Anti-hiërargies

Die anti-hiërargiese beginsel word in die aanhef van Ordereël 3 vervat deur die verwysing na die feit dat ampsdraers as dienaars van Jesus Christus beskou word wat om hulle opdrag uit te voer, in vergaderings van die ampte byeenkom. 'Sodoende heers die een gemeente nie oor die ander, die een amp nie oor die ander en die een ampsdraer nie oor die ander nie'. Volledigheidshalwe moes waarskynlik ook die vergaderings van die ampte hier genoem gewees het omdat daarmee die versigtige balans tussen sinode en kerkraad aangespreek kon word, met die duidelike implikasie dat die sinode tot die kerkraad nie in 'n hiërargiese verhouding staan nie. Die moontlikheid is nie vergesog nie as stemreg en meerderhede tydens sinodale byeenkomste op die spits gedryf word, tot nadeel van die Christus regering.

5.6.2 Anti-independentisties

Die saak kom eerstens ter sprake wanneer die moontlikheid van ander belydenisskrifte bespreek word, en die Kerkorde aandui dat voorstelle ter verandering van die belydenisskrifte vir advies voorgelê word aan ander Reformatoriese kerke, asook teoloë binne en buite die kerk (Ordinansie 1.3.2). Die formulering kan dus bestempel word as 'n anti-independentistiese uitgangspunt na buite gerig, in ekumeniese verband. Daarnaas word die anti-independentistiese beginsel ook na binne toegepas met die aanduiding in die aanhef van Ordereël 4 dat 'n gemeente 'n gemeenskap van gelowiges is wat selfstandig georganiseer is, en deur die eenheid van geloof en belydenis saam met al die ander gemeentes, die kerk is. Tweedens word ook in Ordinansie 3.8.3 (xii) gestel dat die besluite van die Algemene Kerkvergadering bindend is vanaf die moment wat die besluit geneem is, tensy die vergadering anders besluit.

5.6.3 Rotasiebeginsel

Die sestiende eeuse Hervorming het vorm aangeneem in 'n ander kerkbegrip as wat eie was in die destydse Roomse Kerk (Van Wyk 1991: 3). Kerkordelik

was daar 'n radikale verskil tussen die Roomse *Corpus iuris canonici*, en die kerkordes wat uit die Presbiteriaal-sinodale stelsel na vore gekom het. Heel eenvoudig gestel, kom dit daarop neer dat laasgenoemde in alle opsigte voorrang wil verleen aan die feit dat die kerk liggaam van Christus is, en dat dié kerkregtelike stelsel deur die kerkorde uiting wil gee aan die basiese vertrekpunt dat Jesus Christus Hoof van die kerk, en Heer van die wêreld is. Naas die hoof- en heerskap van Christus funksioneer ook die twee reeds genoemde anti-beginsels, naamlik die kerkregering wat hieruit ontstaan is anti-hiërargies en anti-independentisties.

Naas bogenoemde kom ook die rotasiebeginsel ter sprake wat beteken dat 'n ampsdraer wat in 'n bepaalde funksie soos voorsitter verkies word, die posisie slegs tydelik beklee, en na bepaalde ampstermyne, of selfs na afloop van die vergadering, nie weer herkiesbaar is nie, en deur iemand anders vervang word. Hier moet sorgvuldig onderskeid gemaak word tussen rotasie, en die reëling dat die amp aan 'n termyn verbind is, soos die tweejarige ampstermyne van ouderlinge en diakens, en die reëling dat die voorsitter en skriba, asook ander lede van die moderamen van sinodale vergaderings, telkens herkies is. Hoewel laasgenoemde impliseer dat die amp nie permanent aan die ampsdraer toegeken word soos wat die Roomse gebruik was nie (*character indelibilis*) (Pont 1981: 203), het dit nie noodwendig beteken dat 'n bepaalde ampsdraer deur iemand anders vervang word nie. Herkiesing kan dus in praktyk op kontinuering neerkom waardeur sodanige verkiesing eintlik niksseggend word.

Rotasie dateer uit die kerkordelike arbeid van Calvyn wat die reëling reeds in Genève invoer om die Roomse hiërargie uit die kerke van die Reformasie te weer (Pont 1981: 30). Sodoende was die ampstermyne van ouderlinge aanvanklik slegs 'n jaar, en daarna kon slegs die wat hulle getrou van hulle taak gekwyt het verder dien. Die rotasiebeginsel het ook neerslag gevind in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling vanaf Wezel 1568 tot en met Dordt 1618-19. Die Sinode van Middelburg 1581 (Kersten 1980: 126) het die uitgangspunt geformuleer wat ook by Dordt 1618-19 (Kersten 1980: 182) onveranderd gehandhaaf is, tot en met die Sinode van Utrecht 1905.

Ouderlinge en diakens sal twee jaar dien, maar die helfte tree jaarliks af, tensy die belang van die gemeente dit anders vereis. Die saak het met verloop van tyd bepaalde wysigings ondergaan. Aanvanklik tot 1578 slegs verlenging van ampstermyn, daarna tot en met die Sinode van Utrecht 1905 ook herkiesing naas die verlenging van die amp, en sedert 1905 alleen herkiesing (Jansen 1952: 126 verv.).

Rotasie is dus ietwat sterker as herkiesing. Laasgenoemde bevestig dat die amp nie lewenslank ontvang word nie maar slegs tydelik is, terwyl rotasie verder gaan deur te vereis dat iemand nie weer in dieselfde amp herkiesbaar is nie. Dat in die toepassing van die tweejarige ampstermyn ook rotasie plaasgevind het, is waar. Maar wesenlik was die tweejarige ampstermyn aanduiding van die feit dat geoordeel is dat iemand die amp nie permanent ontvang nie. Rotasie egter was 'n poging om hiërargie, en die belangrik word van ampsdraers, asof daar nie ander is wat ook geskik is nie, teen te werk sodat die eer van God ten alle tye voorrang sou geniet. Dit spreek vanself dat wanneer die tweejarige ampstermyn gehandhaaf word soos dit in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling bepaal is, rotasie op die vlak van meerdere vergaderings vanselfsprekend word.

Die rotasiebeginsel het inderdaad 'n historiese aanloop wat enige vorm van menslike voorrang of hiërargie wou uitskakel. Daarin word ook die belydenis verwoord dat niemand belangriker as die ander is nie. Gawes en talente is genadegawes waardeur iemand hoogstens vorder tot 'n eerste onder gelykes (*primus inter pares*). Dat die beginsel histories bepaald is, word nie ontken nie, maar wat daarmee bereik wil word, naamlik alle eer aan God as Hoof van die kerk, is inderdaad 'n Skriftuurlike uitgangspunt.

Die tweejarige ampstermyn van ouderlinge en diakens het sedert die vier en sestigste Algemene Kerkvergadering, effektief sedert 1 Januarie 1996, verval (NHKA 1995: 32). Die rotasiebeginsel is egter in die Kerkorde behou met betrekking tot die verkiesing van 'n voorsitter en sekretaris van die ouderlinge- [Ordinansie 3.1.1 (iv)] en diakensvergadering [Ordinansie 3.2.1 (ii)]. Op ringsvlak word ouderlinge afgevaardig onder die voorbehoud dat iemand nie na meer as drie agtereenvolgende vergaderings afgevaardig word

nie [Ordinansie 3.4.1 (ii)]. Die rotasiebeginsel word ook toegepas met betrekking tot lede van die ringskommissie [Ordinansie 3.4.3 (x) en (xii)]. Diakens wat na die ringsdiakensvergadering afgevaardig word, is onderhewig aan die bepaling dat niemand meer as drie jaar na mekaar as diaken sitting neem nie [Ordinansie 3.6.1 (i) (a)]. Rotasie word verder ook soos verwag op die kommissie van die ringsdiakensvergadering toegepas [Ordinansie 3.6.3 (ix) en (xi)].

Die Algemene Kerkvergadering vorm egter wat die ouderlinge betref 'n uitsondering. Ouderlinge word daarheen afgevaardig sonder om aan rotasie onderhewig te wees. 'n Voorstel vanuit die Raad vir Regsadvies wat tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering ingedien is om dié uitsondering reg te stel, is nie aanvaar nie (NHKA 2001d: 243). Rotasie word egter wel toegepas by die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering [Ordinansie 3.8.3 (vi)]. Die Kerkorde bepaal verder dat diakens na die Algemene Diakensvergadering, slegs na twee vergaderings afgevaardig word [Ordinansie 3.11.1 (i) (a)], en dat die voorsitter en skriba [Ordinansie 3.11.3.1 (viii)] , asook hulle sekundi [Ordinansie 3.11.3.1 (x)] nie langer as twee termyne aanbly nie.

Behalwe die tweejarige ampstermyn word rotasie in die Kerk steeds gehandhaaf, met uitsondering van ouderlinge na die Algemene Kerkvergadering. Op een uitsondering na is daar 'n redelike eenvormigheid in die Kerk met betrekking tot rotasie in die vergaderings van ampte.

In dié verband kan die voorbeeld van die twee susterkerke, naamlik die Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK), asook die Gereformeerde Kerke (GKSA) ter harte geneem word. Die moderator van die Algemene Sinode (NGK) en die assessor word slegs vir een termyn gekies (NGK 2002: 17), terwyl die voorsitter van meerdere vergaderings in die Gereformeerde Kerke na afloop van die vergadering uittree (GKSA 1979: 21). Die mees voor die hand liggende argument waarom rotasie problematies beleef word, is die besorgdheid oor kontinuïteit wat deur rotasie in die hand gewerk word. Dit moet ook toegegee word dat die Nederduitsch Hervormde Kerk moeilik tot rotasie kom, ten spyte van die feit dat die Algemene Kerkvergadering gekies

het vir die Presbiteriaal-sinodale stelsel. Die debat oor die saak is nie beperk tot die in gebruik neming van die Kerkorde nie. Reeds voor die Kerkorde is pogings aangewend om rotasie in te voer wat nie besonder suksesvol was nie. So het die Kerkwet van 1986 (NHKA 1986) bepaal dat 'n ouderling of diaken *verkieslik* nie na meer as drie agtereenvolgende ringsvergaderings afgevaardig word nie (Bepaling 7 2 b), en dat predikante verkieslik nie vir langer as drie jaar as voorsitter of skriba van die ringsvergadering verkies word nie (Bepaling 9). Met verwysing na die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering is geen rotasiebepalings nie behalwe dat gestel word dat die *voltydse skriba*, slegs vir drie jaar verkies is (Bepaling 12) (sic!). Die situasie is by die daaropvolgende Kerkvergadering van 1989 onveranderd gehandhaaf.

Sedert die Algemene Kerkvergadering van 1992, het daar by die verkiesing van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering 'n verandering ingetree toe bepaal is dat geen ampsdraer vir langer as twee termyne, vir *dieselfde posisie* op die Kommissie verkies word nie (NHKA 1992: Bepaling 12 8). Dit was die verste wat in die bedeling van die Kerkwet met rotasie gevorder is. 'n Verdere opvallende verskynsel is dat die Algemene Kerkvergadering rotasie op ringsvlak ingevoer het, maar dit by die Algemene Kerkvergadering vermy het, behalwe om in 1992 te bepaal dat 'n ampsdraer nie na twee termyne weer vir *dieselfde posisie* op die Kommissie verkiesbaar is nie. Dit weerspieël die huiwerigheid op sinodale vlak teen die rotasiebeginsel wat oor jare merkbaar was. Dit dui ook daarop dat aan die Algemene Kerkvergadering met besondere verwysing na sy Kommissie, 'n redelike prominensie verleen word want waarom is rotasie op ringsvlak wenslik maar skadelik op sinodale vlak. Die feit dat die Algemene Kommissie oor die hele Kerk regeer, wat effektief gebeur as die Algemene Kerkvergadering nie in sitting is nie, neig na 'n demokrasie wat in kontras met die kerklike reg staan. In die kerkregering is dit nie mense en hulle charisma in die eerste plek waardeur die kerk regeer word nie, maar Jesus Christus wat die kerk deur sy Woord en Gees onmiddellik, sonder mense, regeer. Daarnaas, in die tweede plek, maak Hy ook van mense gebruik wat as ampsdraers in vergaderings van die ampte byeenkom om hulle ampsplig na te kom. Woord en Gees spreek dus op sinodale én ringsvlak, wat beteken dat

die gehalte van kerkregering sover dit menslik waarneembaar is, op beide vlakke uit dieselfde bron genormeer word.

Die argument word gehoor dat die gevaar van die Roomse hiërargie iets van die verlede is en tot die sestiende eeu beperk is. Die argument word toegegee, die Kerk het nie meer 'n pous nie, daarom moet alles in die stryd gewerp word om geen moontlikheid in die rigting te skep nie.

Dit is egter verontrustend dat leierskap (Die Hervormer 2004: 4) in die Kerk beklemtoon word en rotasie dan by implikasie, as 'n stok in die wiel uitgemaak word. Is die gedagtegang dat die Algemene Kerkvergadering, en dan veral sy Kommissie, as die kweekplaas vir leiers in die Kerk gesien moet word? Leiers het gewoonlik volgelinge, en hulle beroem hulle dikwels daarop dat hulle vir hulle optrede 'n mandaat by die vorige verkiesing ontvang het. Mosies van vertroue is dan baie belangrik, en kritiek oor leiers of hulle rigting word nie goed ontvang nie. Is daar broeders wat hulleself sien as die leiers van die Hervormde Kerk?

Is daar verder 'n rede waarom die Hervormde Kerk veral op sinodale vlak moeilik daartoe kom om te aanvaar dat iemand vir 'n tydperk die verantwoordelikheid ontvang om voorsitter van die vergadering te wees, wat met verstryking van die termyn weer plek maak vir iemand anders? Maak die voorsitterskap hom die leier van die Kerk? Is dit nie die plek wat die Here deur sy Woord en Gees verdien nie? Die volgende opmerking van Breytenbach kan hiermee saam oorweeg word: 'Nou is dit die tyd wat die kerk moet getuig dat ons Here regeer deur te dien en dat ampsdraers in die kerk behoort te regeer deur te dien' (Die Hervormer 2004: 1).

Vanuit Gereformeerde kringe is die kerkregering van die Nederlandse Hervormde Kerk gekritiseer veral met betrekking tot sy sinodale vergaderings. Daar is gestel dat die sinode sy gesag bloot uit die meerderheid ontvang, en dat daarmee dus 'n kollegiale trek in die kerkregering ingevoer word, waardeur die sinode 'n bestuursmag oor die kerk as geheel verkry (Jansen sj: 21). Die kritiek is nie totaal ongeregverdig nie en kan ook deur die Nederduitsch Hervormde Kerk ter harte geneem word. 'n Vaste sinodale

kommissie met lede wat soms lewenslank deel daarvan uitmaak, werk 'n kerkregering in die hand wat prominensie verleen aan die statuur van die persone ter sprake. Uitfasering van die rotasiebeginsel kan as 'n stap terugwaarts in die kerkregering van die Kerk beskou word, en sou die argument dat die kerkregering van die Nederduitsch Hervormde Kerk kollegiale trekke vertoon, nie ongegrond maak nie. Die invoering van die woord *verkieslik*, is die spreekwoordelike wolf in skaapsklere!

5.7 Die leer, sakramente, kerklike feesdae en geleenthede

5.7.1 Die leer van die Kerk

Die leer van die Kerk is in die belydenisskrifte van die kerk uiteengesit en word in die kerkorde so aangedui (Ordereël 1) wanneer na die drie ekumeniese belydenisskrifte verwys word, maar andersyds ook na die drie formuliere van eenheid. Die rol wat belydenisskrifte in die Kerk vervul, asook die gesag van belydenisskrifte en hulle funksionering het reeds aandag geniet. Die Kerk verwag van elke dienaar van die Woord om die proponentsformule te onderteken, waardeur die belydenisskrifte deur elke ondertekenaar eietyds gemaak word, en op grond waarvan elke ondertekenaar belooft om hom daaraan te hou (Ordinansie 1.1.2).

So lank as die belydenisskrifte níe deur 'n gravamen bevraagteken word nie, bly dit die norm en die reël vir die prediking en die gesaghebbende aanduiding in die kerk van waar die grense van die kerk lê. Indien iemand óór daardie grens gaan, versteur hy die eenheid van die geloof en die eensgesindheid wat vir die kerk onontbeerlik is

(Pont 1981: 243)

5.7.2 Die doop

Dit is vanselfsprekend dat die Kerkorde ook aandag sal gee aan die sakramente gesien vanuit die Bybels-Reformatoriese teologie, en die Presbiteriaal-sinodale stelsel van kerkregering wat die kerkregtelike verlenging van eersgenoemde uitmaak. In die verband is die sogenaamde *notae ecclesiae* bekend en kom die sakramente, doop en nagmaal, noodwendig ter spake. Die Kerkorde stel in die spraakgebruik van die Heidelbergse Kategismus, antwoord 66, dat die sakramente tekens en seëls is waardeur God se liefde en genade in Jesus Christus op sigbare wyse verkondig en meegedeel word om die geloof op te bou, in stand te hou en te versterk (Ordereël 5.2.1).

Die doop word in besondere lig gestel deur die aanduiding dat die dopeling op grond van die genadeverbond gedoop en sigbaar in die kerk van God opgeneem word. Daaruit spruit 'n verpligting as gestel word dat die dopelinge afgesonder word van alle ongelowiges en vreemde godsdienste, om God se eiendom te wees en sy merktekens te dra [Ordereël 5.2.3 (ii)]. Wanneer merktekens ter sprake kom, herinner dit ook aan Calvyn se *notae fidelium* wat beteken dat almal as lidmate van die kerk herken kan word 'wat sowel in geloofsbelydenis, as in lewenswandel en die deelname in die sakramente bely dat hulle een en dieselfde God en Christus saam met ons bely' (Calvyn 1992: 1279).

Die doop word bedien aan kinders van belydende lidmate en aan volwassenes wat belydenis van geloof aflê, en nie voorheen gedoop is nie [Ordinansie 5.2.1 (iii)]. Hiermee saam moet ook die bepaling van lidmaatskap genoem word wat kinders van lidmate van die gemeente, ook as lede van die Kerk sien [Ordereël 4.1.2 (i)], maar nie ongekwalfiseerd lidmate van die Kerk, sonder doop en kategeese word nie [Ordinansie 5.3.1 (i)]. Die aangeleentheid word dus heel anders hanteer as die sogenaamde geboortelede wat in die Nederlandse Hervormde Kerk bestaan. Hier is dit aanduiding van die verbondsmatige kerkbegrip wat kinders as deel van die verbond beskou, selfs voor hulle gedoop is. Doop word verder aan volwassenes bedien wat nie voorheen gedoop is nie, wat beteken dat geen oordoop praktyk in die Kerk bestaan nie, onderhewig daaraan dat iemand gedoop is in die Naam van die Drie-enige God [Ordinansie 5.2.1 (iii); (xii)].

Dieselfde deel van die Ordinansie dui aan dat die doop in 'n erediens deur 'n bedienaar van die Woord met water bedien word, met gebruikmaking van die Doopformulier in die Kerkboek [Ordereël 5.2.1(i), (ii)].

In die bediening van die doop speel die ouderlingevergadering 'n beduidende rol deur geleentheid te gee om te doop [Ordinansie 5.2.1 (iv)], seker te maak dat doopouers voor elke doopgeleentheid oor die betekenis van die doop onderrig word [Ordinansie 5.2.1 v)], en toe te sien dat die doop heilig gehou word, en dat ouers hulle kinders in ooreenstemming met die doopbelofte

opvoed [Ordinansie 5.2.1 (vi)]. Die ouderlingevergadering bepaal die prosedure vir die opgee van doopname, doopkategese en die inskrywing in die doopregister in die gemeente waar die doop bedien is [Ordinansie 5.2.1 (viii)]. Die prominensie wat aan die ouderling by die doop gegee word, dui op die feit dat doop onder die opsig plaasvind, en nie lukraak bedien word aan elkeen wat daarom vra nie. Daarmee saam word ook klem gelê op kategese waardeur seker gemaak word dat lidmate die betekenis van die doop begryp, om die sakrament tot troos te ontvang as versekering van God se genade en liefde.

Terwyl die doop aan suigeling bedien word, is dit ook nodig om aan te dui dat ouers hulle kinders ten doop mag hou wat die verantwoordelikheid vir die Christelike opvoeding van die kind aanvaar, belydende lidmate is wat nie onder sensuur is nie, en daarom die doopbelofte mag aflê [Ordinansie 5.2.1 (ix)]. In die verband kan ook wettige aanneemouers die doopbelofte aflê aangesien hulle die ouers is wat nou met die kind se opvoeding en onderrig gemoeid is. Hier moet daarop gelet word dat die doopbelofte in die geval van ouers wat geskei is, slegs afgelê word deur die ouer in wie se sorg die kinders toevertrou is. Dit is die ouer wat beheer en toesig oor die kinders ontvang het, aangesien die ouer wat nie in die huis woon waar die kinders verder grootword nie, nie met verantwoordelikheid sodanige doopbelofte kan aflê nie.

Die doop kan ook bedien word aan kinders uit ander gemeentes, of kerke wat dieselfde belydenis as die eie Kerk handhaaf, mits die ouderlingevergadering van die tuisgemeente toestemming verleen, verklaar dat die doopkategese bygewoon is, en die toestemming deur die ouderlingevergadering waar die doop bedien word, aanvaar is [Ordinansie 5.2.1 (x)].

Katkisante wat belydenis aflê en nog nie gedoop is nie, word gedoop nadat hulle belydenis van geloof afgelê het deur die vrae wat aan hulle gestel is te beantwoord [Ordinansie 5.2.1 (xi)]. Hier volg die doop dus op die belydenis, anders as by die doop van suigeling waar die doop aan die belydenis van sodanige dopeling voorafgaan. Hieruit blyk dat die doop nie aan 'n rigiede

kronologiese volgorde gebind word nie, en dat die doop 'n objektiewe gebeure is wat nie vir die dopeling as 'n soort beloning vir sy geloof bedien word nie. Die objektiewe betekenis van die doop word ook nie kerklik gebind nie, maar setel in die objektiewe verbondsbelofte van God. Daarom word die doop van ander kerke erken wat plaasgevind het in die naam van die Drie-enige God, Vader Seun en Heilige Gees. Iemand wat só gedoop is, word nie oorgedoop nie [Ordinansie 5.2.1 (xii)].

5.7.3 Die nagmaal

Uit die kerkordelike bepalinge blyk dat die Kerk se beskouing oor die nagmaal met die verloop van jare nie werklik verander het nie. Nagmaal word steeds in 'n erediens, aan tafel deur gebruik van brood en wyn, en deur 'n bedienaar van die Woord bedien [Ordinansie 5.2.2 (i)]. Die nagmaal as heilige sakrament en verbondsmaal kom tot uiting as gestel word dat die evangelie so verkondig en die geloof versterk word, dat die gebruiker van die nagmaal deel het aan die liggaam en bloed van Christus [Ordereël 5.2.4 (i)].

Die nagmaal word bedien met gebruikmaking van die formulier in die Kerkboek [Ordinansie 5.2.2 (ii)], en word aan belydende lidmate van die gemeente bedien [Ordinansie 5.2.2 (iii)]. Die opsigkarakter by die nagmaal, anders gestel, die Kerk se erns om te verseker dat die sakrament nie onheilig word nie, kom ter sprake wanneer die Kerkorde stel dat die betekenis en verantwoordelikheid om aan die nagmaal deel te neem, in 'n voorbereidingsdiens voorgehou word, deur die ouderling tydens huisbesoek benadruk, en deur die uitnodiging na die tafel in 'n erediens bevestig [Ordinansie 5.2.2 (iv)]. Die gebruik dat die ouderling voor nagmaal by elke lidmaat gaan vasstel of daar enige rede is waarom die nagmaal nie gebruik kan word nie, is 'n ou gebruik wat na Calvyn teruggevoer kan word, en in die Geneefse Kerkorde, artikels 148-150 uiteengesit word (Pont 1981: 42). Die gebruik word ook in die Nederlandse kerkregtelike ontwikkeling aangetref, soos verwoord in Artikel XXIII van die Dordtse Kerkorde 1618-19 (Kersten 1980: 181).

Met betrekking tot die toelating van lidmate van ander gemeentes of kerke met dieselfde belydenis as die Hervormde Kerk, is die saak eiesoortig hanteer wat daarop uitgeloop het dat die indruk mag bestaan dat 'n sogenaamde *oop* nagmaalsuitnodiging in gebruik is. Die formulering dui egter aan dat diegene wat uitgenooi word belydende lidmate moet wees, en dat hulle op eie verantwoordelikheid aan die tafel aansit, onder voorwaarde dat hulle in hulle eie gemeentes dieselfde voorreg sou kon geniet [Ordinansie 5.2.2(v)]. Dit is dus nie korrek as beweer word dat die uitnodiging na die nagmaal *oop* is nie, want alhoewel die uitnodiging tot almal gerig word wat in die erediens teenwoordig is, is dit 'n gekwalifiseerde uitnodiging op grond van die feit dat iemand 'n belydende lidmaat moet wees van 'n kerk met dieselfde belydenis grondslag. En verder dat hy in sy kerk of gemeente dieselfde voorreg sou kon geniet.

Die saak is ook te wyte aan 'n kerkbegrip wat nie in die eerste plek die uitverkiesing nie, maar die verbond as grondslag het, en daarom 'n *corpus permixtum* is wat beteken dat die onderskeid nie finaal deur die kerk of sy ampsdraer getrek word nie, maar deur God self. Selfs nadat 'n lidmaat aan die ouderling tydens huisbesoek bevestig het dat daar niks is wat hom van die nagmaal weerhou nie, moet hy homself in laaste instansie steeds aan die Heer van die kerk verantwoord. Daarom is die somtotaal van die lidmate van die kerk wat op 'n gegewe moment in die erediens vergader is, nie sonder vlek of rimpel nie, toelating onder die opsig ten spyt. Uit die formulering word dit duidelik dat deelname aan die nagmaal in 'n ernstige lig beskou word, en dat niemand vanselfsprekend toegelaat word nie.

Die frekwensie van nagmaalbediening is steeds ten minste eenmaal per kwartaal, wat die moontlikheid in die vooruitsig stel dat die nagmaal selfs by meer geleenthede bedien kan word [Ordinansie 5.2.2 (vi)]. Kwartaallikse bediening van die nagmaal is 'n jarelange gevestigde gebruik wat so gehandhaaf is.

Sedert die jare sestig word egter aandag gegee aan die hersiening van belydenis en liturgiese geskrifte, konsep Diensboek, die herdruk van belydenisskrifte en 'n verkorte nagmaalsformulier (NHKA 1964: 142-143).

Veranderings wat meer radikaal van aard is, sal tydens die sewe en sestigste Algemene Kerkvergadering ter tafel gelê word, wat handel oor die rol van die kind in die erediens met besondere verwysing na die kind en die nagmaal. Die spreekwyse om nagmaal as deel van die gesinsaktiwiteite te sien en gevolglik van gesinsnagmaal te praat, is nuut (NHKA 2003f). Dit spreek vanself dat as die begrip gesinsnagmaal aanvaar word, daarmee ook kindernagmaal by implikasie goedgekeur is. Verder is doop en nagmaal beide sakramente, maar funksioneer op verskillende manier. Dit is nie korrek om te beweer dat as van kinders verwag word om eers belydenis van geloof af te lê voor hulle nagmaal mag gebruik, hulle nie volwaardige lidmate is nie. In die bespreking oor lidmaatskap na aanleiding van Ordereël 4.1, is daarop gewys dat die verbondsmatige kerkbegrip juis nie geloof as voorwaarde stel aan kinders nie, maar ongeag verklaar dat hulle net deur geboorte van gelowige ouers, reeds op grond van God se genade deel is van die kerk! Verder is dit so dat nie alle lidmate nagmaal kan gebruik nie, aangesien elke lidmaat se leer en lewe bepalend meesprek. Doop is 'n eenmalige sakrament, terwyl nagmaal telkens herhaal word (1 Kor 11: 26). Die bewering word gemaak dat indien 'n kind van die nagmaal uitgesluit word, hy ook nie gedoop kan word nie, omdat doop en nagmaal deurgaans geïntegreerd verstaan moet word (Beukes 2003: 1).

Die Raad vir Erediens is oortuig dat kindernagmaal ingevoer moet word ten spyte van verskil van mening en selfs teenstand vanuit verskillende ringe. Die motivering word sterk gestel wanneer in die Raad vir Erediens se aanbeveling aan die sewe en sestigste Algemene Kerkvergadering beweer word dat op grond van navorsing wat gedoen is, die Kerk daarvan oortuig is dat dit die wil van God is om Nagmaal ook aan gedoopte kinders te bedien (NHKA 2003f). Verder word met die doop as voorbeeld geargumenteer dat dieselfde argumente ook op die nagmaal van toepassing is, en daarom kinders tot die viering van die nagmaal toegelaat behoort te word.

Die feit word gestel dat die enigste teks wat kindernagmaal sou bemoeilik die gedeelte is in 1 Korintiërs 11: 29-29. As verweer word aangevoer dat die Kerk nog nooit net een teks gebruik het om 'n saak te regverdig of te verbied nie, en daarom is die uitspraak ook nie bruikbaar nie. Behalwe dit wys die Bybelse boodskap ook nie in die rigting nie (Beukes 2003: 3).

As die uitgangspunt korrek is, moet dit tog as merkwaardig bestempel word dat die Raad met die oog op implementering, in sy aanbeveling aan die Algemene Kerkvergadering stel dat lidmate, ouers, ingeslote ons kerkjeug, 'opnuut en deurlopend in die prediking, pastoraat, kategetiese geleentheid, en kerklike vergaderings oor alle aspekte tot sinvolle gebruik van die nagmaal *onderrig word*' (eie kursivering) (NHKA 2003f). Terwyl so gemaklik vanuit die doop na die nagmaal beweeg word deur te stel dat as kinders gedoop word hulle ook tot die nagmaal toegelaat kan word, word hier tog vasgehou aan die kerklike praktyk dat die nagmaalganger kategetiese onderrig moet deurloop, om sodoende deur onderrig tot sinvolle nagmaal gebruik te kom! Daarmee kan die kritiese vraag gevra word wat die werklike rede is waarom kindernagmaal as gesinsnagmaal ingevoer moet word, terwyl die praktyk van vooraf onderrig tog behou word. As die Pauliniese waarskuwing van 1 Kor 11: 28-29 nie bruikbaar was nie, kom die vraag na vore op welke gronde vooraf onderrig tog gehandhaaf word. Die afleiding daaruit is dat die eindresultaat grootliks dieselfde sal wees, behalwe dat 'n groot mate van ontevredenheid ingeruil sal word oor 'n aangeleentheid wat wesenlik nie verander het nie. As die resultate van genoemde navorsing korrek is, kan ouderdomsperke of vooraf onderrig nie as voorwaarde gestel word nie. As doop en nagmaal gelyk is aan mekaar, moet die kind ook onvoorwaardelik toegelaat word om nagmaal te gebruik, aangesien die kind gedoop word sonder enige verdienste van sy kant.

5.7.4 Eredienste en ander kerklike feesdae en geleentheid

Die Kerkorde stel dat eredienste op Sondae die middelpunt is van die gemeentelike lewe waarvan Woordverkondiging die hartklop is (Ordereël

5.1.1). Die saak word verder gekwalifiseer wanneer daarby gevoeg word dat volgens Bybel eredienste die eer van God dien, die geloof versterk, tot die geestelike wel-wese van die gemeente dien, die beoefening is van die gemeenskap van die heiliges, die evangelie versprei en die diens van barmhartigheid bevorder (Ordereël 5.1.2). Oor die middelpunt van die erediens sê Barnard (1985: 389) die volgende: 'Daarom is die God wat die middelpunt van die erediens is, die God wat ons so onuitspreeklik liefhet dat Hy die wonderlike heil moontlik gemaak het. Die God van liefde het gekom tot ons heil'. In die erediens kom die wese van die kerk in elke gemeente ter sprake wanneer gelowiges na die verkondiging luister, en daarop gelowig antwoord. Die gebeure in die erediens onderskei 'n gemeente van 'n sosiale vereniging wat in die omgewing van die kerk aangetref word.

Naas die gewone eredienste wat elke Sondag plaasvind, word ook ander eredienste op kerklike feesdae gehou soos op Kersdag, Goeie Vrydag, Paasfees, Hemelvaart, en Pinkster [Ordinansie 5.1.5 (i) (a), (c), (d), en (e)]. Alhoewel sommige van die tradisionele kerklike feesdae nie meer as vakansiedae beskou word nie, byvoorbeeld Hemelvaart, hoef dit die viering van die feesdag nie te kniehalter nie.

Tydens gewone eredienste word ander geleenthede herdenk, naamlik die vier adventsweke, die lewe en werk van Jesus, die sewe lydensweke, Drie-eenheidsondag, die uitbreiding van die kerk, die wederkoms van Jesus, die eindoordeel en die ewige lewe [Ordinansie 5.1.5 (i) (a), (b), (c), (f), (g), en (h)]. Op dié wyse kom die kerklike jaar in die reeks van feesdae op gewone Sondae en ander spesiale dae ter sprake. Oor die kerklike jaar laat Jonker (sj: 163) hom soos volg uit:

Daarom onderkende zij iets van het geheimenis van de tijd in de *heilstijd*, zij ziet deze tijd doorstraald door de glansen van de heilsopenbaring Gods in Jezus Christus. Daarom kent de gemeente van Christus het *kerkelijk jaar*. Dit kerkelijk jaar begeleidt niet slechts het burgerlijk jaar, maar duidt dit jaar naar zijn oorsprong, wezen en bestemming, verdiept het door de aan

de wereld geschonken heilsgenade en karakteriseert het in een eschatologiese zin. Door de kracht van Gods daden in schepping en geskiedenis word die tyd tot heilstyd geïntensiveerd.

Naas die genoemde aantal feesdae is daar ook ander besondere dae [Ordinansie 5.1.5 (ii)] soos die jaarlikse bid- en dankdae vir die oes (a), verootmoediging, bid-, en dankdae wat van tyd tot tyd aangekondig word (b), Bartholomeusdag waarin die geloof van die martelare gedenk word, op die Sondag naaste aan 24 Augustus (c), Hervormingsondag op die laaste Sondag van Oktober (d), asook 'n dankdiens op 16 Desember of die Sondag die naaste daaraan met die oog op Geloftedagviering (e). Behalwe bogenoemde kan ook bygevoeg word dat die leer van die Kerk soos vervat in die belydenisse en belydenisskrifte, met besondere verwysing na die Heidelbergse Kategismus, in 'n siklus van drie jaar aandag geniet in die prediking van die Kerk [Ordinansie 5.1.5 (iii)].

Verdere geleentehede is troues en begrafnisse wat weliswaar privaat aangeleentehede is, maar tog in die vorm van 'n erediens verloop met Woordverkondiging, gebed en sang en deur die Kerkorde as openbare Woordverkondiging bestempel word (Ordinansie 5.6.1).

Tydens al bogenoemde eredienste en geleentehede van die Kerk word van die Kerkboek gebruik gemaak wat bestaan uit die belydenisskrifte, liturgiese geskrifte en diensordes, Liedboek van die Kerk, kategeseboeke soos deur die Algemene Kerkvergadering vasgestel en die Kerkorde (Ordereël 5.10.1). Daaraan word toegevoeg dat die formuliere van die Kerkboek die gebruike van die Kerk bepaal en die verloop van die liturgie [Ordinansie 5.2.2 (vii)], en dat van predikante verwag word om hulle aan die liturgie van die Kerk te hou (Ordinansie 5.6.2) wat deur die Algemene Kerkvergadering bepaal is [Ordinansie 3.8.2 (ii) (c)].

5.8 Kerklike dissipline

Met verwysing na die bekende Reformatoriese *notae ecclesiae* is dit begryplik dat in die bespreking van die Presbiteriaal-sinodale kerklike reg ook aan die kerklike dissipline aandag geskenk moet word, wat nie as deel van die wése nie, maar van die wélwese van die kerk beskou is. Anders as wat meesal gedink word, is die kerklike dissipline of tug nie net ter sprake in die denke van Calvyn nie, maar ook by ander Hervormers (Plomp 1969: 13 verv.). Reeds is daarop gewys dat die kerklike dissipline by Calvyn in sy Institusie nie as derde merkteken aangedui is nie (Calvyn 1992: 1280), terwyl die erns oor die saak wél in die Institusie, asook uit sy briewe blyk. Die tug as derde merkteken kom wel in die gereformeerde kerkregtelike ontwikkeling daarna ter sprake (Polman sj b: 333; Heppe 1958: 528). Hoewel die kerklike dissipline tog in die Institusie behandel word (Calvyn 1992: 1508 verv.), het die teenoorgestelde egter by Luther en die Lutherane gebeur (Plomp 1969: 128).

In die huidige tydsgewrig waarin die Kerk hom bevind, is dit 'n vraag of die hedendaagse mens hom wil laat korrigeer, en óf lidmate enigsins op kerklike dissipline reageer. Dit gebeur deesdae selde dat lidmate opgeroep word om voor opsigvergaderings verantwoording te doen oor hulle kerklike verbintenis, lewenswyse en geloof, want in die agtergrond staan die beskouing van die burgerlike owerheid wat die kerk degradeer tot 'n vrywillige vereniging wat beteken dat as iemand die verbintenis met die kerk beëindig, daarmee ook alle opsig- of tug handeling deurkruis word (Ordinansie 8.3.11). Waarskynlik is dit ook te wyte aan die sogenaamde post-moderne tyd waarin die kerk hom tans bevind. Formele tughandeling het egter in 'n groot mate na sinodale vlak verskuif waar die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering gemoeid is met kerklike dissipline oor predikante. Ook hier moet versigtig gehandel word aangesien predikante hulle wend tot burgerlike strukture soos die arbeidshof wanneer onder die indruk dat hulle benadeel is (Scholtz 2001). Dit ten spyte van die kerkordelike bepaling wat sodanige optrede afkeur (Ordereël 8.3.3, 8.5.3; Ordinansie 8.2.9).

Die weerstand word reeds deur Calvyn beleef wanneer hy sê:

Maar omdat sommige mense dissipline haat en selfs vir die woord terugdeins, moet hulle weet dat as geen gemeenskap, ja, as geen huisgesin, hoe klein dit ook al is, sonder dissipline in orde gehou kan word nie, dissipline nog baie meer noodsaaklik is in die kerk omdat die toestand daarvan so ordelik as moontlik behoort te wees.

(Calvyn 1992: 1522)

Waarskynlik vanweë bogenoemde mening dat die hedendaagse mens krities ingestel is teen enige vorm van objektiewe gesag, word dikwels in die teologiese debat gesoek na bepaalde direkte teksverwysings wat as voorbeelde en bewysplaas moet dien, dat die kerk in elk geval tug mag handhaaf. Calvyn verwys na die regspraak van die eertydse kerk en haal die volgende gedeelte aan: ‘ “Mag is aan ons gegee om skanse te vernietig, om alle hooghartigheid wat hom teen die kennis van God verhef, te verneder; om elke gedagte te onderwerp en gevange te neem tot gehoorsaamheid aan Christus. Ons is gereed om elke ongehoorsaamheid te straf” ’ (Calvyn 1992: 1508). Die aangehaalde gedeelte is ‘n kommentaar op Paulus se uitspraak soos dit opgeteken is in 2 Korintiërs 10: 4-6.

Calvyn gee ook die volgende definisie van die kerklike dissipline, naamlik:

Dissipline is dus as ‘t ware ‘n toom waardeur diegene wat teen Christus se leer woed, teruggehou en getem kan word. Of dit is soos ‘n prikkel om diegene aan te por wat te min gewillig is. Soms is dit selfs soos ‘n vader se plak om diegene wat ernstiger afgedwaal het, met sagmoedigheid en die vriendelikheid van Christus se Gees te tug.

(Calvyn 1992: 1522)

Calvyn onderskei verskillende vorme van tug waar die eerste stap as die broederlike gesprek beskou kan word wat hy grond op Christus se uitspraak

in Matteus 18: 15: 'As jou broer verkeerd opgetree het teen jou, gaan wys hom tereg waar julle eenkant alleen is'. Uit die broederlike gesprek volg dat indien iemand nie aan die vermaning gehoor gee nie, nog getuies saam geneem moet word, 'sodat alles wat gesê word, deur die woord van twee of drie getuies bevestig kan word' (Matt 18: 16).

As iemand sulke vermanings òf hardnekkig verwerp, òf deur in sy gebreke te volhard, bewys dat hy dit minag, skryf Christus voor dat hy, wanneer hy vir 'n tweede keer vermaan is en getuies saamgegaan het, voor die kerk se hof, dit is die vergadering van ouderlinge, gedaag moet word....As hy selfs nie eens so gebreek word nie maar in sy sonde volhard, dan beveel Christus dat hy as 'n veragter van die kerk uit die gemeenskap van die gelowiges geweier moet word.

(Calvyn 1992: 1523)

Calvyn se uiteensetting is volledig gebaseer op die uitspraak in die Matteus Evangelie waarna reeds verwys is. Hy onderskei verder tussen persoonlike en ander openbare of duidelik openlike sondes. Oor laasgenoemde haal hy Paulus aan wat aan Timoteus sê: 'Bestraf hom voor almal sodat almal kan vrees' (1 Tim 5: 20). Met verwysing na Galasiërs 2: 14 sê Calvyn: 'Dat die apostel Timoteus beveel om diegene wat openlik sondig in die openbaar te bestraf, het hy self in die geval van Petrus gevolg. Toe Petrus trouens so gesondig het dat hy 'n openbare ergernis geword het, het hy hom nie in afsondering vermaan nie, maar hom ten aanskoue van die kerk te voorskyn gebring' (Calvyn 1992: 1524).

'n Woordvoerder soos Bouwman het redelik uitvoerig aandag aan die kerklike tug gegee, asook aan die Skriftuurlike fundering van die kerklike dissipline. Hy verwys na die sleutelmag wat in Matteus 16: 19, en 18: 18 genoem word met die opmerking:

Wie naer het evangelie zijne zonden belijdt en van de kerk vergeving ontvangt, ontvangt geen vergeving van een mensch,

maar van God. En wie zich verhardt teen het ewangelie, en door de gemeente word veroordeel, kan er verzekerd van zijn, dat deze veroordeeling van een verachter des Woords in den hemel zal bevestigd word. De vergeving of het houden van de zonden ligt, ook al spreken de menschen een oordeel uit, niet in de handen van de menschen, maar in de handen des Heeren, die zijn eigen Woord bevestig.

(Bouwman 1988: 32)

Die sleutelmag kom volgens Bouwman (1988: 32) ook in algemene sin in Johannes 20: 21-23 ter sprake. Verder verwys hy na Romeine 16: 17 waar die gemeente vermaan word om versigtig te wees vir diegene wat verdeeldheid veroorsaak en mense afvallig maak van die leer wat hulle ontvang het (Bouwman 1988: 36). Hy noem ook 1 Korintiërs 5: 2 tot 13 'waar Paulus aan die gemeente beveelt, zich niet te vermengen en geen broederliken omgang te hebben met die hoereerders, maar dat zij den booswicht, die in schandelijke hoereri leefde, uit hun midden moeten wegdoen' (Bouwman 1988: 37).

Pont handel oor die saak en omyl die betekenis van die kerklike tug wanneer hy sê:

As mens nou die betekenis van die woordjie tug nagaan , blyk dit dat dit die betekenis het van **opvoed** en **onderhou** en daarmee saam **die teengaan of teregwysing van die abnormale of verkeerde ontwikkeling**. So kom ons by die betekenis: leiding gee om iemand by die goeie te hou en van die verkeerde weg te hou. Gekoppel aan die begrip **dissipline** kan gesê word dat in die woorde **dissipline** en **tug** die gedagte lê van: opvoeding, handhawing van die orde en bestraffing van die sonde.

(Pont 1973: 2)

Op dieselfde bladsy dui hy aan dat die noodsaak van die handhawing van die kerklike **dissipline** ook Skriftuurlik afgelees kan word met verwysing na

gedeeltes soos Matt 16: 16-19; 18: 15-18; 1 Kor 5; 2 Kor 2: 7; 6: 14; Tit 3: 10-11; 2 Joh 10; Op 2: 14-16. Hy onderskei verskillende vorme van tug wat eerstens gemik is om die geordende lewe van die gemeente sy gang te laat gaan. Die dissipline bestaan verder uit die vermanende, opvoedende optrede teen die sondaars wat die orde en dissipline van die gemeente versteur, en laastens teen diegene in die gemeente wat hulle in leer en lewenswandel so gedra, dat daar nie net van vermaning sprake kan wees nie, maar ook bestraffing.

Dit moet gestel word dat die tug net so kerklik hanteer moet word as wat die Woord bedien word. 'Dit beteken dat die tug deur kerklike ampsdraers bedien moes word, terwyl die enigste maatstaf van die tug die Woord van God is én moet wees' (Pont 1981: 257).

Die saak het ook in die belydenisskrifte van die kerk neerslag gevind, naamlik in vraag en antwoord 83 tot 85 van die Heidelbergse Kategismus, asook in artikel 32 van die Nederlandse Geloofsbelydenis.

Prinsipiëel veronderstel die Woord en sy verkondiging die kerklike dissipline. Dit is nie moontlik om te bely dat Jesus die Here is (1 Kor 12: 3), maar tegelyk in onvrede met jou broer te leef nie (1 Joh 4: 20). Daarom is dit onmoontlik dat iemand lidmaat of ampsdraer van die kerk kan wees, maar hom skuldig maak aan hoerery, dobbel, twyfelagtige besigheidspraktyke en so meer nie. Soos in die liturgie, asook met die kerklike orde, is daar geen uitgewerkte kerklike dissipline of tughandeling in die Skrif gegee nie. Daarom is riglyne ter sprake, en 'n bepaalde manier van doen wat van die burgerlike owerheid onderskei word. Kerklike dissipline funksioneer anders as die van die burgerlike owerheid omdat die kerk nie met die *ius gladii* opereer nie:

Alleen met het Woord Gods worde de bozen veroordeeld en degenen die zich bekeren, weer in genade aangenomen. Ook hier ontmoeten wij een typisch verschil met de burgerlijke jurisdictie. Deze beschikt over het "ius gladii" om tegen de zonden op te treden (boeten, gevangenisstraf), de kerk alleen over het Woord

van de Heer....De rechtspleging der kerk is eigenlijk niets anders dan de praktiese toepassing van het woord van Paulus in 2 Kor 10: 4 en 5 over de geestelike magt van de herders: met déze magt worden de bolwerke afgebroken en de hoogten geslecht, die sich tegen de kennis van God verheffen en wordt elk bedenksel onderworpen en als gevangene geleid onder de gehoorzaamheid aan Christus.

(Plomp 1969: 73; kyk ook Smit 1984: 127)

Met bogenoemde inleiding tot die kerklike dissipline in gedagte, word Ordereël 8 in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika nader beskou. In die vetgedrukte aanhef word aangedui dat die verkondiging van die Woord self orde en dissipline skep, 'sodat almal ooreenkomstig die Woord van God glo en leef, en Jesus Christus as enigste Hoof van die kerk erken word' (Ordereël 8). Die passiewe verpligting waarmee die aanhef dit noodsaak dat Jesus Christus as Hoof van die kerk erken moet word, dui daarop dat kerklike dissipline inderdaad dit wil bereik, naamlik die erkenning dat Jesus Christus Hoof van die kerk en Heer van die wêreld is, en dat dié uitgangspunt vir die lewenswyse van gelowiges gevolg het. Woordverkondiging skep die noodsaak dat diegene aan wie die Woord verkondig word, hulle lewe sal inrig volgens die eise van die Woord en glo soos omlin deur die inhoud van die belydenisskrifte wat deur die Skrif genormeer is.

In die kerklike dissipline soos geformuleer in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk word onderskeid gemaak tussen dissipline as opsig, en as tug. Opsig is 'n meer informele handeling wat die oneffenheid waaroor gekla word uit die weg wil ruim sonder formele handeling. Die aard van die handeling word in Ordereël 8.3.2 aangedui as 'n verantwoordelikheid van lidmate, ampsdraers en vergaderings om vir mekaar te sorg. Dié sorg spruit uit die barmhartigheid van die Here met die bedoeling om die ware diens aan God te onderhou, die suiwer leer en goeie orde te handhaaf (Ordereël 8.3.1), en daarop neerkom dat almal vir mekaar verantwoordelikheid aanvaar. Hier word aangedui dat lidmate en ampsdraers

hulle nie op die wêreldlike hof beroep met verbygaan van die kerklike opsig (Ordereël 8.3.3) of tug nie (Ordereël 8.5.3). In beide word gestel dat 'n lidmaat of ampsdraer wat getug word hom nie tot die wêreldlike hof wend, *met verbygaan* van die kerklike opsig of tug nie (eie kursivering). Hiermee kom nogeens na vore dat die kerk en alles wat dit beteken ook kerklike handeling na vore roep. Die kerklike wyse van optrede is daarom om eers met mekäär te praat (Matteus 18: 15), alvorens ander moontlikhede soos die burgerlike regspleging ontgin word. Wanneer die geestelike karakter van die kerklike tug of dissipline in gedagte gehou word wat daarop ingestel is om die verkeerdheid reg te stel in die lig van die Christelike barmhartigheid, behoort dit vanselfsprekend te wees dat ampsdraers sou verkies om nie deur die burgerlike owerheid verhoor te word nie, maar liever deur die Kerk.

Die moontlikheid bestaan dat kerklike vergaderings swak besluite kan neem, wat diegene wat verhoor word mag benadeel. Coertzen wys daarop dat dikwels gewerk word met die uitgangspunt *salus animarum suprema lex*. Dit kom daarop neer dat in allerlei konflikte wat in die kerk tussen verskillende partye mag ontstaan, 'die kerk feitlik op enige manier kan optree solank dit net uiteindelik die saligheid van die siel tot gevolg sal hê' (Coertzen 1998: 29). Hy beklemtoon die noodigheid om behoorlike reëls vir kerklike ondersoeke te formuleer en daarby te hou, en die gevaar te vermy om voor burgerlike howe gedaag en moontlik skuldig bevind te word.

Naas goed geformuleerde reëls wat by tugverhore geld, kan ook na die volgende verwys word wat mag bydra tot die billikheid, regverdigheid en deursigtigheid van 'n verhoor, wat sekerlik as maksimum-minimum vereiste gestel kan word:

Hierdie reëls kom neer op die volgende: (i) *audi alteram partem* (hoor die ander party); (ii) *nemo iudex in propria causa* (niemand kan 'n regter in sy/haar eie saak wees nie), en (iii) redes moet gegee word vir besluite wat geneem en maatreëls wat getref word....Hoewel dit reëls van natuurlike geregtigheid genoem word,

kan daar 'n goeie saak voor uitgemaak word dat dit Bybels gefundeerd is.

(Coertzen 1998: 30; kyk ook Smit 1995)

In aansluiting by laasgenoemde kan na aanleiding van die *audi alterem partem* reël onder andere verwys word na Nikodemus se uitspraak: 'Volgens ons wet kan ons mos nie sommer iemand veroordeel sonder om eers sy kant van die saak te hoor en vas te stel wat hy doen nie' (Joh 7: 51).

Gedagtig aan die kerkordelike reël dat niemand hom tot die burgerlike owerheid wend met verbygaan van kerklike strukture nie, wys Scholtz daarop dat die uitspraak van Paulus aan die Korintiërs dit bevestig (1 Kor 6: 1-8), 'maar dan is dit ook duidelik dat hy dit teen hulle kwelsugtigheid gehad het en die feit dat hulle die kerk in die skande gestee het deur hulle toevlug tot *heidense* regters te neem'. Verder wys hy daarop dat dieselfde Paulus hom by geleentheid op die hoogste amptenaar van die destydse regering beroep, naamlik die Keiser van die Romeinse Ryk (Handelinge 25: 11). Hy het ook geskryf dat die owerheid, wat die regbank insluit, 'n instelling van God is wat onreg en kwaad wil teengaan (Rom 13: 1-7) (Scholtz 2001: 190). Die Nederlandse Geloofsbelydenis verwoord ook die feit dat elkeen verplig is, ongeag sy rang of stand, om hom aan die owerheid te onderwerp 'in alles wat nie met die Woord van God in stryd is nie' (NHKA 1997: 132).

Kerklike vergaderings het dus die voorreg om korrek te besluit na aanleiding van die eie aard van die kerklike reg, en met die regsreëls van die sogenaamde natuurlike reg daarby inbegrepe. Wanneer iemand benadeel word en hom tot die regbank van die burgerlike owerheid wend, en die kerk skuldig bevind word, veral as die meriete daarvan sonder twyfel blyk, is dit seker begryplik. Sodanige optrede word egter totaal onverstaanbaar as iemand hom tot die regbank wil wend oor voor die hand liggende kerkordelike bepalinge, soos die feit dat verlof net tot 'n maksimum van twee en veertig dae uitbetaal word (NHKA 2001: 115). Die gemaklikheid waarmee deesdae 'n beroep op die arbeidshof gemaak word, is eweneens verbasend.

Soos reeds aangedui is tug 'n meer formele handeling wat die eer van God dien, die geloof van die gemeente beskerm, en diegene wat in ongeloof en ongehoorsaamheid aan die Woord van God volhard, tot bekering te roep (Ordereël 8.4.1).

Lidmate en ampsdraers is aan tug onderworpe, maar kan teen 'n beslissing appèlleer deur 'n beroep te doen op 'n bykomende vergadering (Ordereël 8.5.1 en 8.5.2). By die bevestiging van elkeen van die drie ampte, asook by die bevestiging van nuwe lidmate, word die belofte van onderwerping aan die kerklike vermaninge en tug ingesluit (NHKA 1997: 60, 77, 81).

Soos reeds aangedui bestaan die kerklike dissipline soos omskryf in die Kerkorde van die Nederduitsch Hervormde Kerk, uit twee dele, naamlik opsig en tug. Opsig word in Ordinansie 8.1 en 8.2 nader bepaal deur eerstens daarop te wys dat opsig plaasvind deur middel van gesprek (8.1.1). Hierin word die broederlike gesprek genoem wat besonder belangrik is in kerklike konteks, en die beginpunt verwoord van alle kerklike opsig en dissipline. Die gesprek gaan oor leer en lewe met die oog op die behoud van die regte geloof en lewenswandel. Die toonaard van die gesprek kan raadgevend, waarskuwend, tereg wysend of bestraffend wees, *maar geskied in liefde* (eie kursivering), aangesien nie formele tughandeling beoog word nie, maar om slegs die toestand waarvoor gekla word uit die weg te ruim. Die gesprek vind plaas tussen lidmate, ampsdraers en vergaderings onderling, en wanneer dit so gestel word, is dit duidelik dat hiermee geïmpliseer word dat almal oor mekaar opsig hou, en dat die gesprek tussen alle partye in die Kerk moontlik is (Ordinansie 8.1.2). Die informele trant van die gesprek blyk as bepaal word dat die opsighouer die wyse van die gesprek sal bepaal (Ordinansie 8.1.3).

Met die herskrywing van die Kerkwet wat uitloop het op die ingebruikname van die Kerkorde is hier 'n tweede stap in die opsig ingevoer wat in die Kerkwet nie moontlik was nie. Dit bestaan daarin dat wanneer die redelik informele broederlike gesprek misluk, 'n meer formele beswaar skriftelik, met ondersteunende getuienis, aan die bevoegde opsighoudende vergadering voorgelê word (Ordinansie 8.1.4).

Die almal oor almal opsig uitgangspunt, kom in Ordinansie 8.2.1-3 duidelik na vore. So hou die ouderlingevergadering opsig oor almal in die gemeente. Die ringsvergadering en sy kommissie oor almal in die gebied van die ring, en die Algemene Kerkvergadering en sy Kommissie hou opsig oor dienaars van die Woord, ringsvergaderings, en oor rade en komitees van die Algemene Kerkvergadering. Die direkte opsig bevoegdheid van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering oor predikante, is ook 'n bykomende moontlikheid wat in die Kerkwet nie bestaan het nie (Bepaling 100 2; 103). Dit is 'n vraag of dié bevoegdheid wat aan die Kommissie toegeken is nie daartoe bydra dat die opsig van die ouderlingevergadering op die terrein waar die predikant leef, werk, en die Woord verkondig, nie 'n verskraling van die opsig van die ouderlingevergadering in die hand kan werk nie. Terselfdertyd kan dit daartoe bydra dat ringsvergaderings, en veral ringskommissies, swak funksioneer met betrekking tot opsig in die ringsgebied.

Die vergadering wat 'n beswaar ontvang het, skenk binne veertien dae daaraan aandag, en handel soos omskryf in Ordinansie 8.2.4. Indien die poging misluk, word die persoon oor wie gekla word skriftelik opgeroep met vermelding van die redes vir die gesprek (Ordinansie 8.2.5).

Ordinansie 8.2.6 hou in dat die tweede meer formele gesprek suksesvol kan wees en die saak waaroor gekla is in die reine gebring word. Maar die moontlikheid bestaan ook dat die een oor wie gekla word, sonder enige grondige rede versuim om aan die gesprek deel te neem, en daarom volgens Kerkorde aangekla moet word. Dat die prosedure wat in Ordinansie 8.2.7 'n klag onder die opsig is, word duidelik wanneer laasgenoemde met Ordinansie 8.3.1 vergelyk word, veral met verwysing na Ordinansie 8.2.7 (ii) en (iii) wat opsigbevoegdheid aan die ouderlingevergadering oor ouderlinge en diakens, asook oor predikante, verleen.

Naas bogenoemde uitbreiding van die opsigmoontlikhede wat deur die Kerkorde bygevoeg is, word andersins nie probleme ondervind met die tug prosedures soos in die Kerkorde uiteengesit nie, behalwe met die huidige

formulering van Ordinansie 8.3.4. Hierin word die moontlikheid geskep dat wanneer so 'n aanstootlike sonde gepleeg word dat die eer van God, die welsyn van die gemeente, die behoud van die gelowige en die goeie orde aangetas word, die tug toegepas kan word met verbygaan van die kerklike opsig. Die Ordinansie is problematies omdat een situasie uitgesonder word, naamlik wanneer 'n predikant in 'n egskeiding betrokke raak. Verder het egskeiding onder predikante 'n ander dimensie gekry sedert die besluit van die vyf en sestigste Algemene Kerkvergadering: 'Elke geval word volledig ondersoek en na gelang van die bevinding tree die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering volgens die Kerkorde op' (NHKA 1998: 36). As motivering van die besluit het onder andere gegeld: 'Deur alle persone oor dieselfde kam te skeer, skep die maatreël 'n ongelukkige ruimte om die heilsame werking van die tug vir die Kerk en vir die betrokke persone te ontduik'. Die besluit was daarteen gemik om die kasuïstieke benadering dat alle predikante wat in egskeiding betrokke raak, sonder meer van hulle amp onthef word, uit die weg te ruim sodat elke egskeiding en die omstandighede wat daartoe gelei het, op meriete hanteer kan word (NHKA 1998: 35).

Die besluit het tot gevolg gehad dat die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering bepaalde prosedure besluite moes neem, wat tydens die ses en sestigste Algemene Kerkvergadering vasgelê is (NHKA 2001d: 186-7). Dit het daarop neergekom dat nie alle predikante wat in egskeiding betrokke is, sonder meer uit die amp onthef word nie, maar dat sommige ampsvoorreg behou met 'n gepaardgaande tydelike opskorting van ampspligte of herstelperiode (NHKA 2001d: 180). Arbeidsregtelik kom hier twee probleme na vore, naamlik wanneer ampspligte opgeskort word dui dit op sensuur. Die tweede probleem wat deur regsgeleerdes met die Ordinansie ondervind word, is die vraag waarom egskeiding uitgesonder word.

Tydens 'n vergadering van die Raad vir Regsadvies gehou op 14 Junie 2004, is 'n wysiging van Ordinansie 8.3.4 (i) voorgelê, wat daarop neerkom dat 'n vergadering van die ampte, of bykomende vergadering die kerklike voorregte van so 'n lidmaat, die ampsvoorreg van so 'n ampsdraer, of die lidmaatskap van lede van so 'n vergadering kan opskort nadat die lidmaat, ampsdraer of

lede van 'n vergadering aangehoor is en waar daar redelike gronde bestaan dat so 'n lidmaat, ampsdraer of lede van 'n vergadering 'n aanstootlike sonde pleeg wat die eer van God, die welsyn van die gemeente, die behoud van die gelowige of die goeie orde aantas (NHKA 2004f: 2; 2004g: 469).

Die gevoel is dus dat enige persoon wat een of ander aanstootlike sonde gepleeg het, aangehoor moet word. Daarnaas moet die verwysing na egskeiding in die Ordinansie geskrap word, en is dit verder duidelik dat predikante wat in egskeiding betrokke raak, ampsvoorreg behou, maar vir 'n afkoelperiode van hulle ampspligte onthef word, nie onder dié Ordinansie hanteer kan word nie. Tydelike opskorting van ampspligte onder sulke omstandighede is nie tughandelinge nie, en sal waarskynlik beter tuisgebring kan word onder verlof [Ordinansie 2.1.7 (i) (e)], wat in die verlofreglement nader gepresiseer word (NHKA 2001: 115-117). Alternatiewelik kan die bepaalde reëling ondervang word deur 'n uitbreiding van Ordinansie 7 (NHKA 2004f: 3).

Voorts het 'n werkstuk opgestel deur adv Linda Pienaar, voor die vergadering van 26 Februarie 2004 gedien wat die verskillende tugprosedures wat in Ordereël en Ordinansie 8 van krag is, uit 'n regshoek beoordeel (NHKA 2004c: 2). Uit die voorgelegde werkstuk kom die mening na vore dat tugkomitees ingevoer moet word omdat die spoedige afhandeling van tug of dispute 'n erkende regsbeginsel is. Dit word veral gestel met betrekking tot 'n appèl teen 'n beslissing van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering, na die Algemene Kerkvergadering [Ordinansie 8.3.8 (i) (d)].

Die vergadering het van die inhoud van die werkstuk kennis geneem. Die invoering van komitees is nie aanvaarbaar nie, aangesien die gesag en verantwoordelikheid van regeervergaderings daarmee uitgehol, en die indruk skep dat alles in die Kerk met kleiner kommissies en komitees afgehandel kan word, tot nadeel van die vergaderings van die ampte. Vaste komitees wat ten spyte van die rotasiebeginsel in die praktyk tog sonder rotasie gehandhaaf word, skep bepaalde magsposisies wat vreemd is aan die Presbiteriaal-sinodale kerkregering.

Dat die appèl na die Algemene Kerkvergadering tydrowend, omslagtig en riskant (NHKA 2001: 123; Reglement vir prosedure by tug, 4.8) is, word toegegee. Wanneer egter teologies-kerklik na die situasie gekyk word, skep omgang met die Woord sy eie dissipline, en is dit 'n vraag waarom lidmate en ampsdraers so ver wíl gaan as selfs 'n beroep op die Algemene Kerkvergadering. Alhoewel 'n beroep op die Algemene Kerkvergadering teen 'n beslissing van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering tydens die drie en sestigste Algemene Kerkvergadering, in sitting vanaf 28 Junie tot 4 Julie 1992, op tegniese gronde geslaag het (NHKA 1992b: 200), was die uitslag vir die klaer klaarblyklik nie genoeg om 'n lewe as bedienaar van die Woord te verseker nie. Dieselfde geld ook vir predikante wat hulle van regslui laat bedien tydens dispute met die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering. Dat kerklike dissipline deel moet vorm van die wélwese van die kerk, kan sekerlik vanweë die sondigheid van die immanente bedeling nie buite rekening gelaat word nie. Maar met dit gesê, bly dit waar dat erns met die Woord, met die belydenisskrifte in religieuse sin (Graafland 1973: 93), en die kerklike orde, 'n regskepe lewe tot gevolg het, selfs ten spyte van die aaklige werklikheid van die sonde in die lewe van elke gelowige.

5.9 Kerk en owerheid

Die laaste faset van die Presbiteriaal-sinodale kerkbegrip wat aandag geniet is die verhouding tussen kerk en owerheid. Dit is voor die hand liggend dat die situasie in die sestende eeu drasties verskil van die bedeling wat huidig geldig is. Aan die teokratiese bestel wat in die sestende eeu geheers het, bring die Franse Rewolusie van 1789 'n ingrypende verandering (Pont 1991: 5). Dit beteken die einde van die teokratiese siening van die verhouding tussen kerk en owerheid waarna reeds verwys is. Ten spyte van die drastiese veranderinge sedert die Reformasie, het die verhouding kerk en owerheid bly bestaan, en moet aan die saak aandag gegee word veral met die oog op die huidige situasie wat veral sedert 1994 ingetree het.

In die denke van die Nederduitsch Hervormde Kerk het die verhouding tussen kerk en owerheid soos gesien deur die Nederlandse Geloofsbelydenis, Artikel 36, bly vassteek. Dit ten spyte van die feit dat die moderne owerheid die kerk sien as 'n sosiale vereniging soos enige ander sosiale vereniging binne die regsgebied van die heersende owerheid. 'In Suid-Afrika het die howe kerke nog altyd gesien as vrywillige verenigings met 'n grondwet wat in terme van die kontraktereg beoordeel moet word...In Suid-Afrika het dit via die Engelse bewindsoorname in die 19de eeu deel van ons regsbeskouing geword' (Coertzen 2001: 117).

Ten spyte van dié uitgangspunt beskou die Nederduitsch Hervormde Kerk die owerheid steeds as instelling van God [Ordinansie 5.7.8 (ii)], aan wie getuienisse vanuit die Woord gelewer word oor die Koninkryk, die wil en die gerig van God. Uit dié formulering word ook aangedui dat die getuienisse uit die Woord van God mense tot gehoorsaamheid aan die Woord van God wil lei, wat by implikasie dus ook vir die owerheid aan wie die getuienis gelewer word, geld. Wanneer vervolgens gestel word dat die Kerk vir die owerheid bid, en hulle daarvan verseker [Ordinansie 5.7.8 (iii)], is dit meteen duidelik dat die Kerkorde nie met 'n neutrale owerheid werk nie. Gebed vir die owerheid is en bly een van die mees kritiese handelingte denkbaar, en sluit neutraliteit uit (Mans 1962: 115). In sy gebed vir die owerheid 'dank die kerk God dat Hy in

sy genade die sonde aan bande lê deur die instelling en onderhouding van owerhede’, ‘smee die kerk God dat Hy deur sy Heilige Gees in sy genade aan die owerheid die gawes van gehoorsaamheid, wysheid en geregtigheid sal verleen wat hom in staat sal stel om sy taak verantwoordelik uit te voer’, en ‘bid die kerk dat die owerheid in al sy besluite en handeling gelei sal word deur die Heilige Gees sodat die Naam van God geëer, die ryk van Christus bevorder mag word en die evangelie sy loop mag hê’ (Oberholzer 1985: 17-18). Die Kerk se standpunt het oor die aangeleentheid nie verander nie aangesien die owerheid steeds as instelling van God waardeur word aan wie die wil en die gerig van God verkondig word, en as mededienskneg naas die kerk, óók deur die bestaan van God genormeer word.

As gevolg van die vennootskap met die owerheid beywer die Kerk hom vir ‘n Christelike lewensorde waarbinne die Kerk sy gang kan gaan, sy lidmate regverdig behandel word, en teen onreg beskerm word. Die Kerk hou naas die owerheid ook die huwelik in stand (Ordereël 7), bedien barmhartigheid aan alle mense en hou saam met die owerheid bepaalde strukture in stand om bejaardes en verwaarloosde kinders te versorg (Ordinansie 2.4.4). Verder voed die Kerk sy kinders op om die owerheid te respekteer en te erken as dienaar van God oor alle mense. Die Kerk verwag van sy lidmate om die owerheid te gehoorsaam, in alles wat nie in stryd is met die Woord van God nie (NGB, Artikel 36).

Wanneer die Kerk in sy Kerkorde Jesus Christus as Hoof van die kerk en Heer van die wêreld bely, is dit ook ‘n proklamasie aan die owerheid waardeur aan die owerheid sy plig en sy plek, asook die grense van sy gesag aangedui word (Oberholzer 1985: 14). Aan die owerheid word verkondig dat sy oorsprong in die wil van God setel en dat sy bestaan begrens is. ‘Dat die owerheid sy oorsprong het in die wil van God, dat hy ‘n plek het binne die genadige bestel van God en dat hy ‘n taak het wat hom dienaar van God maak, is ‘n wete wat aan die kerk gegee is en deur die kerk aan die owerheid voorgehou moet word’ (Oberholzer 1985: 15). Die aangeleentheid kom by uitstek in die verkondiging van die Kerk ter sprake as die mees besondere geleentheid waar die stem van die kerk gehoor word [Ordinansie 5.7.8 (i)].

Pont wys daarop dat die partypolitieke struktuur vir die kerk 'n dilemma geskep het, juis omdat die partypolitiek met soveel drif gevoer is (Pont 1985: 34). Juis dit het tot gevolg gehad dat die profetiese getuienis van die kerk onder druk gekom het, omdat enige poging daartoe suiwer op politieke gronde beoordeel is. Die Kerk beskou die owerheid op grond van die Woord as dienskneg van God wat onder die heerskappy van God staan. Daarom het die owerheid nie absolute gesag nie, en is die owerheid nie uitsluitlik die gevolg van 'n keuse wat deur mense in verkiesings aangedui is nie. Dit plaas die owerheid in besondere lig en stel aan hom die verantwoordelikheid om die samelewing in te rig op so 'n wyse dat 'n Christelike lewensorde tot stand kom (Oberholzer 1985: 19). Die owerheid is verantwoordelik vir die veiligheid van almal wat binne sy grense woon, teenoor mekaar, asook teenoor gevare van buite (Oberholzer 1984: 26 verv). Die owerheid is ook geroepe om die lewenskwaliteit van sy onderdane te bevorder deur die skepping van arbeid en diens om lewensonderhoud te verdien, versorging van diegene wat nie daartoe in staat is nie, die voorsiening van onderwys en opleiding aan al sy inwoners, beskerming van die huwelik en gesinslewe, beskerming en erkenning van die eie aard en kultuur van volkere en volksgroepe, en die erkenning en beskerming van die vryheid van die individu om binne perke van die gemeenskap 'n eie lewe te voer (Oberholzer 1984: 30-34).

Wanneer die gesag van die owerheid beperk word deur te stel dat elkeen geroepe is om die owerheid te gehoorsaam in alles wat nie met die Woord in stryd is nie, kom weerstand teen die owerheid ter sprake, en die vraag welke vorm van weerstand toelaatbaar is. Miskien is die volgende mening hier gepas. 'Elkeen wat enigsins fisiese optrede oorweeg, sal lank voordat hy dit doen hom eers moet afvra watter inset hyself gelewer het om die toestand waarteen hy in opstand is, te kon verhoed het. Waar die burgery sy taak so sien, sal burgery en staat nie hulle rol as twee teenoormekaarstaandes vervul nie, maar as medeverantwoordelikes' (Pelser 1986: 532; vgl. Smith 1988: 448).

Dat bepaalde verontrustende tendense in die huidige staatsbestel bestaan wat vir die kerk en sy lidmate kommerwekkend is, kan nie betwyfel word nie.

Hier kan onder andere verwys word na die huidige stand van onderwys, regspleging en die vlaag van misdaad met besondere verwysing na die onophoudelike moorde op plaasboere. Ten spyte van die feit dat daar rede bestaan om oor die huidige owerheid onvergenoegd te wees, is dit nie wys en daarom nie verantwoordelik om teen die huidige regering met wapengeweld in opstand te kom nie. Dit is vir die Kerk en sy lidmate bevrydend om in die sin van Artikel 36 van die Nederlandse Geloofsbelydenis met die owerheid om te gaan, en vir die owerheid te bid soos die Kerkorde aandui. Die verwagtinge wat die Kerk aan die owerheid stel, is uit die Skrif geput, en daarom norme wat steeds in die verkondiging en getuienisse aan die owerheid gekommunikeer word.

Ten slotte word kortliks gekyk na die situasie waarin die kerk in Suid-Afrika hom bevind sedert die veranderinge van 1994. 'Met die inskrywing van die vryheid van godsdienste in die nuwe grondwet het die staat formeel afgestap van die bevoorregting van enige godsdienste' (Coertzen 2001: 116), wat die vraag na vore bring of die regsposisie van die kerk in Suid-Afrika nie hersien moet word nie, en indien ja, op welke manier? As die kerk volgens die huidige regsbeskouing as 'n vrywillige vereniging beskou word, word die kerk se saak in 'n hof dienooreenkomstig hanteer, en kan die vraag gevra word of dit beteken dat die owerheid aan die kerk reeds die regsposisie toegeken het, naamlik net nog 'n vrywillige vereniging wat op gelyke vlak met ander deur die reg beskou word.

Coertzen wys daarop dat die huidige situasie in Nederland daarin bestaan dat kerke niks anders is nie as privaatregtelike verenigings van persone. Dit beteken dat die kerk sy regspersoonlikheid ontleen aan sy 'eie kerklike reg en as sodanig nie 'n kategorie van die Nederlandse reg is nie en ook nie aan die burgerlike reg van Nederland onderworpe is nie' (Coertzen 2001: 117). Die Betaafse omwenteling in Nederland het alle kerke egter by die verenigingsreg tuis gebring, 'n situasie wat in Suid-Afrika deur die Engelse bewindsoorname gebeur het. As gevolg van die saak *De Vos versus Die Ringskommissie* [1952 2 SA 83 (O) 84 93] is in wetgewing daarna aanvaar dat die kerk inderdaad 'n outonome regspersoon is. 'Wanneer kerke en

godsdienslike groepe regs persoonlikheid besit, het hulle as sodanig bepaalde regte en verpligtinge as deel van hulle bevoegdheid – soos dat hulle eiendom mag besit, regsgeldige ooreenkomste kan aangaan en ook dat hulle in hulle eie naam as eiser of verweerder kan optree in 'n regsgeding' (Coertzen 2001: 118). Coertzen haal Van der Vyver aan wat stel dat benewens die bevoegdheid wat kerke as regspersone het, hulle volgens hom ook die bevoegdheid het om eie interne reëls en regulasies op te stel en toe te pas op basis daarvan dat dit kontraktueel van aard is. Die implikasies hiervan is dat kerke volgens die verenigingsreg beoordeel word, sonder meer val onder wetgewing en nooit seker is dat hulle eie karakter eerbiedig sal word nie (Coertzen 2001: 118; kyk ook Olivier 2004).

As oplossing van die probleem wys hy op die huidige situasie in Nederland wat daarop neerkom dat kerke 'n regspersoon *sui generis* is, naas die ander vorme van regspersone wat in die burgerlike reg erken word. 'As vereiste in die Nederlandse reg word wel gestel dat kerke deur hulle eie kerkorde geregeer word in soverre dit nie in stryd is met die wet nie' (Coertzen 2001: 120). Dit beteken verder dat wanneer dit gaan oor

kerkordelike reëlins en besluite wat betrekking het op sake van geloof en belydenis, soos in die geval van kerklike huwelike, vereistes vir ampsdraers, die posisie van mans- en vrouelidmate, bepaalde dogmas, teologiese twispunte, ensovoorts, sal reëlins van kerke in hierdie verband deur die burgerlike regter gerespekteer word omdat die staat as sodanig nie daarby betrokke is nie en dit as die interne reg van die kerk beskou word.

(Coertzen 2001: 121)

Die Nederlandse situasie kom dus daarop neer dat kerke volgens hulle kerkorde kan leef en besluit solank die kerkorde nie in stryd met die landswet is nie. Dit word toegegee dat kerke in Suid-Afrika die bevoegdheid het om hulle eie interne reëls en regulasies op te stel en toe te pas, maar dit is ook so

dat die eie interne reëls en regulasies toegepas word op basis daarvan dat dit kontraktueel van aard is. Wanneer 'n saak van die kerk in die hof bereg word, word die kerk deur die reg in Suid-Afrika gesien as 'n vrywillige vereniging, met sy kerkorde as grondwet en dit word as sodanig bereg. In praktyk kom dit daarop neer dat byvoorbeeld diensverhoudinge in die kerk in terme van die Arbeidswet bereg word.

(Coertzen 2001: 122)

Olivier daarenteen wys daarop dat die feit dat predikante traktement, vakansiebonus en pensioenvoordele ontvang, nog nie beteken dat daar 'n regsverhouding met betrekking tot die landswet tot stand gekom het nie.

Therefore, being bound by the terms and provisions of church constitutions and canonical documents does not generally flow from a contractual arrangement to this effect, but from the fact that the minister voluntarily accepts him/herself to the specific ecclesiastical legal framework applicable to the functioning of office-bearers in the particular church.

(Olivier 2002: 533)

Coertzen wys verder daarop dat volgens studies wat oor die kerk en die Wet op Arbeidsverhoudinge en ander verbandhoudende wette gemaak is, die situasie in ander demokrasieë en ook hofuitsprake in Suid-Afrika sowel as ander lande soos Australië, Nieu-Seeland, Engeland en Duitsland, dit geblyk het dat kerke in Suid-Afrika die reg het om sy interne diensverhoudinge met sy predikante te reël (Coertzen 2003: 256). Hy dui in dieselfde artikel aan dat indien verhoudinge volledig op die lees van die Wet op Arbeidsverhoudinge gereël word, alle ander wetgewing en bepalings in verband met arbeidsverhoudinge óók as gevolg daarvan op die kerk van toepassing is (Coertzen 2003: 254).

Moontlik kan die oplossing gevind word in die volgende suggestie as 'n poging om veilig te vaar deur al die moontlike slaggate waarin die kerk kan beland. 'n Moontlike oplossing wat gunstig bejeën mag word

is to incorporate or introduce on a voluntary basis relevant labour law principles into the relationship between clergy and the relevant church structures, even though the basis of the relationship remains outside the realm of labour law. This has the advantage that the church and its office-bearers, in particular clergy, could rely on basic tenets of equity developed over years within the framework of labour law. This should contribute to a view that churches are seen to be sensitive to widely acceptable norms of what constitutes fair treatment of those who work.

(Olivier 2002: 539)

Olivier se volgende stelling is seker in 'n mate gerusstellend ten spyte van sy voorafgaande opmerking dat 'the development of constitutional status of churches, their office-bearers, clergy and employees in South African law is still in an embryonic stage'. Met laasgenoemde opmerking in gedagte stel hy die volgende: 'It is now generally accepted that certain church "workers", notable clergy or ministers of religion, render services not on the basis of being employees of the church, but on the basis of a particular spiritual relationship. In these cases labour law would, as a matter of principle, not find application' (Olivier 2002: 541).

Ervaringe van die Nederduitsch Hervormde Kerk in die meer onlangse verlede, asook die oënskynlike voor die hand liggende neiging om oor aangeleenthede soos opgehoopte verlof die hulp van die Wet op Arbeidsverhoudinge in te roep, dui aan dat die kerk gesien word as 'n vrywillige vereniging waarop alle tersaaklike wetgewing van toepassing is. Coertzen se suggestie dat kerke moontlik die owerheid gesamentlik moet nader om oor hulle regsposisie uitsluitel te kry, is waarskynlik nie sonder meriete nie (Coertzen 2001: 115).

Kerkordelik gesproke handhaaf die Nederduitsch Hervormde Kerk steeds die teokratiese siening dat die owerheid 'n instelling van God is aan wie die volle raad van God vanuit die Woord deur verkondiging, gesprekke en die bekendmaking van die besluite van meerdere vergaderings, ook saam met ander kerke, profeties betuig word. Vanweë die feit dat die owerheid 'n instelling van God is, word getuienisse gelewer oor die Koninkryk, die wil en gerig van God, deurdat God mense aan Hom gehoorsaam wil maak en deur sy Woord wil laat lei. Die kerk bid vir die owerheid waarmee die owerheid krities en profeties onder die maatstaf van die Woord van God geplaas word. Gebed vir die owerheid is ook priesterlik van aard, daarom dra die kerk die owerheid aan God op om die owerheid genadig te wees en te seën met geloof en goeie insig om goed te regeer (Ordinansie 5.7.8).